

Cilt: 33

Sayı: 3

Temmuz 2024

Tarkan OKTAY
Merve DURMUŞ**E-Demokrasi Bağlamında Yerel Yönetimler**Seda EFE
Ayşen PEKER YILDIZAN
Hakan Mehmet KİRİŞ**Türkiye'de Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek**Levent DEMİRELLİ
Ülke Evrim UYSAL**Kentsel Ulaşım Sorunlarını Karikatürler Üzerinden Okumak:
Eski Tas Eski Hamam mı?**Melike KÖK
Hicran Hanım HALAÇ**Sokak Sağıklaştırma Çalışmalarının Çevrimiçi Haberler
Üzerinden Bibliyometrik Analizi**Hazal Iğın BAHÇECİ BAŞARMAK **Yüz Yıllık Birikim: Türkiye Kentleşmesinin Yasal, Kurumsal ve
Siyasal Yapılanma Üzerinden Bir Analizi**

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER

Cilt 33 - Sayı 3 - Temmuz 2024

 ANKARA
HACI BAYRAM VELİ
ÜNİVERSİTESİ

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Dergisi

ISSN 1300 – 1825

Sahibi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi adına
Prof. Dr. Mehmet Naci BOSTANCI

Yazı İşleri Müdürü ve Editör

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Editör Yardımcısı

Dr. Gülbahar TÜRKMEÑOĞLU

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Zarf Songül GÖKSEL

Yayın İdare Adresi

Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü
85. Cad. No: 8 Yüce-tepe / ANKARA

Yayının Türü

Yaygın Süreli Yayın

Yayın Şekli

3 Aylık – Türkçe

Dizgi - Mizanpaç

Mebid Eğitim Danışmanlık Yayıncılık
Organizasyon Ticaret Limited Şirketi

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Prof. Dr. Uğur SADIOĞLU

Doç. Dr. Ayşe Çolpan KAVUNCU

“ Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi (ÇYYD), yerel yönetimler, kentleşme ve çevre sorunları konusunda gerek yurt içindeki gerek başka ülkelerdeki olay ve örnekleri, gelişmeleri, uygulama ve çözüm yollarını araştıran ve inceleyen özgün makaleleri kabul etmektedir.

Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi iki hakemli, ulusal bir yayındır. Yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayımlanmaktadır. Yayın Dili Türkçedir. TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı indekslerinde ve TR Dizin’de taranmaktadır. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi 1992 yılından beri düzenli olarak yayımlanmaktadır. Dergide yayımlanan yazılar yazarın kişisel görüşünü yansıtır. Yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek kullanılabilir. ”

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Urkhan ALAKBAROV, Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi

Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mahmut GÜLER, Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Can HAMAMCI

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Kapatokya Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ, Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Tarkan OKTAY, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. İlhan TEKELİ

Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Prof. Dr. Erbay ARIKBOĞA, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Kemal ÖKTEM, Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet MUTLU, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU, Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN, Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mithat Arman KARASU, Harran Üniversitesi

Prof. Dr. Yakup BULUT, Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf ERBAY, İstinye Üniversitesi

Prof. Dr. Musa EKEN, Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Can Umur ÇİNER, Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Tuncay ÖNDER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Barış ÖVGÜN, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Asım BALCI

Doç. Dr. Sevim BUDAK, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Kemal BAYIRBAĞ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Refik YASLIKAYA, Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Ozan ZENGİN, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Hazal İlgin BAHÇEÇİ BAŞARMAK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers For This Issue

Prof. Dr. Arif ERENÇİN (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KARA (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Prof. Dr. Tarkan OKTAY (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahsen SAÇLI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Çiğdem TUĞAÇ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Elvettin AKMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Emrah AYHAN (Anadolü Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan ÜNVER (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Hayriye SAĞIR (Selçuk Üniversitesi)

Doç. Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ (Yozgat Bozok Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Arzu MALTAŞ EROL (Karamanoğlu Mehmetbey Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi Elif Balam SIZAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi Enes YALÇIN (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Feriştah YILMAZ (Bartın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mücahit NAVRUZ (Selçuk Üniversitesi)

İçindekiler

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Cilt 33, Sayı 3, Temmuz 2024

E-Demokrasi Bağlamında Yerel Yönetimler

Tarkan OKTAY

Merve DURMUŞ

1

Türkiye’de Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek

Seda EFE

Ayşen PEKER YILDIZAN

Hakan Mehmet KİRİŞ

39

Kentsel Ulaşım Sorunlarını Karikatürler Üzerinden Okumak: Eski Tas Eski Hamam mı?

Levent DEMİRELLİ

Ülke Evrim UYSAL

69

Sokak Sağlıklaştırma Çalışmalarının Çevrimiçi Haberler Üzerinden Bibliyometrik Analizi

Melike KÖK

Hicran Hanım HALAÇ

93

Yüz Yıllık Birikim: Türkiye Kentleşmesinin Yasal, Kurumsal ve Siyasal Yapılanma Üzerinden Bir Analizi

Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK

121

Makale Yazım Kuralları

143

İçindekiler

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Cilt 33, Sayı 3, Temmuz 2024

Local Governments in the Context of E-Democracy

Tarkan OKTAY

Merve DURMUŞ

1

Rethinking Urban Transformation in Turkey

Seda EFE

Ayşen PEKER YILDIZAN

Hakan Mehmet KİRİŞ

39

Reading Urban Transportation Issues Through Caricatures: The Same Old Story?

Levent DEMİRELLİ

Ülke Evrim UYSAL

69

Bibliometric Analysis of Street Rehabilitation Studies on News

Melike KÖK

Hicran Hanım HALAÇ

93

One Hundred Years of Accumulation: An Analysis of Türkiye's Urbanization in Terms of Legal, Institutional and Political Structuring

Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK

121

Makale Yazım Kuralları

143

Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim aylarında yayımlanır.
Published quarterly in January, April, July and October.

Tel/Phone : +90 312 231 7360
URL: www.yayin.hacibayram.edu.tr

E-Demokrasi Bağlamında Yerel Yönetimler

Tarkan OKTAY*
Merve DURMUŞ**

Öz: Bilgi İletişim Teknolojilerinde (BİT) meydana gelen gelişmeler siyasal ve yönetsel alanda paradigma değişimine yol açmıştır. BİT temelli e-demokrasi uygulamaları hem uluslararası politika belgelerinde hem de akademik camiada oldukça önem atfedilen bir konu haline gelmiş, literatürde farklı yaklaşımlarla ele alınmaya başlanmıştır. E-demokrasi hem merkezi hem de yerel otoritelerce daha fazla katılım ve siyasi eşitlik hakkı, bütün paydaşların karar alma sürecine dahil edilerek daha iyi kararlar alınması, daha etkin bir kamu hizmeti sunumu ve meşru bir yönetim sağlanması açısından etkin bir araç olarak görülmektedir. Özellikle yerel yönetimlere yerel ve yerel üstü paydaşlarla ilişkileri kolaylaştırma, siyasal kapsayıcılığı artırma, şeffaflık ve hesap verebilirliği geliştirme, vatandaşa duyarlılığı ve odaklanmayı artırma gibi birçok yarar sunmaktadır. Literatürdeki Caldwell, Aström, Nair, Päivärinta ve Sæbø'nun modelleri e-demokrasinin analizi konusunda yararlı bir çerçeve oluşturmaktadır.

E-demokrasinin e-bilgi, e-kampanya, e-müzakere, e-şikâyet, e-dilekçe, e-girişim, e-danışma, e-katılımcı bütçeleme gibi uygulama araçları yerel yönetimlerde bilgilendirme, danışma ve aktif katılım aşamalarının daha kolay hale gelmesini sağlamakta, bütün paydaşları dijital ortamda bir araya getirerek sağlıklı bir yönetim süreci sunmaktadır.

Ancak yerel yönetimlerde e-demokrasi araçlarının tesisi ve yaygınlaşmasının önünde birtakım zorluklar bulunduğu da ifade edilmelidir. Yerel yönetimlerin e-demokrasi mekanizmalarına fazla önem vermemesi en büyük zorluklardandır. Bu konuda yöneticilerin istekli olmaları ve girişimde bulunmaları gerekmektedir. E-demokrasi uygulamalarının tesisine yönelik yatırım ve işletme maliyetinin yüksekliği bir başka zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka zorluk ise siber güvenlik açıklarına yönelik endişelerdir. Yöneticiler ve vatandaşlar dijital ortama taşınan bilgilerin güvenliği açısından tedirginlik yaşamaktadır. Vatandaşlar arasında dijital araçlara ulaşım açısından eşitsizlikler, diğer bir deyişle dijital bölünme de e-demokrasi açısından bir başka zorluğu meydana getirmektedir. E-demokrasinin yerleşmesi açısından önemli olan demokrasi kültürü ve uygulamalarındaki zayıflık ayrı bir zorluk alanı olarak ortaya çıkarmaktadır. Yerel yönetimlerde kurumsal kapasite eksiklikleri de e-demokrasinin

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, tarkan.oktay@medeniyet.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7010-9373.

** Dr. Öğr. Ü., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, merve.durmus@medeniyet.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-2468-3972.

sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca e-demokrasi süreçlerinin gerçekten fonksiyonel bir şekilde işleyebilmesi için bütün toplumsal grupların eşit bir şekilde bu süreçlerde yer alması gerekmektedir. Bu yüzden siyasal katılım süreçlerinde görülen kapsayıcılık problemleri de e-demokrasi açısından bir başka sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Etkin bir e-demokrasi tesis etmek için ise öncelikle bu engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle belediye başkanları ve meclisteki temsilciler konuya önem vererek sahiplenmeli ve teşvik etme noktasında harekete geçmelidir. E-demokrasinin önündeki engeller analiz edilmeli ve bu doğrultuda tespit edilen sorunların çözümüne yönelik gerekli iyileştirmeler gündeme alınmalıdır. Ayrıca kurumsal kültürün dönüşümünün sağlanması, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, vatandaşlar ve toplumdaki diğer aktörlerle iş birliğinin sağlanması ve iyi uygulamaların takip edilerek uyarlanması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetim, e-demokrasi, dijitalleşme.

Local Governments in the Context of E-Democracy

Abstract: Developments in Information Communication Technologies (ICT) have led to a paradigm shift in the political and administrative fields. ICT-based e-democracy applications have become a subject of great importance both in international policy documents and in the academic community, and have begun to be addressed with different approaches in the literature. E-democracy is seen as an effective tool by both central and local authorities in terms of greater participation and political equality rights, better decisions by including all stakeholders in the decision-making process, more effective public service delivery and legitimate administration. It offers many benefits, especially to local governments, such as facilitating relations with local and supra-local stakeholders, increasing political inclusion, improving transparency and accountability, and increasing sensitivity and focus on citizens. The models of Caldow, Aström, Nair, Päivärinta and Sæbø in the literature constitute a useful framework for the analysis of e-democracy.

Implementation tools of e-democracy such as e-information, e-campaign, e-negotiation, e-complaint, e-petition, e-initiative, e-consultation, e-participatory budgeting make the information, consultation and active participation stages easier in local governments. It provides a healthy governance process by bringing all stakeholders together in the digital environment.

However, it should be stated that there are some difficulties in the establishment and dissemination of e-democracy tools in local governments. One of the biggest difficulties is that local governments do not attach much importance to e-democracy mechanisms. Managers must be willing and take initiative in this regard. Another challenge is the high investment and operating costs for the establishment of e-democracy applications. Another challenge is concerns about cyber security vulnerabilities. Managers and citizens are concerned about the security of information transferred to the digital environment. Inequalities among citizens in terms of access to digital tools, in other words, the digital divide, pose another challenge for e-democracy. The weakness in democratic culture and practices, which are important for the establishment of e-

democracy, poses a separate challenge. Lack of institutional capacity in local governments also creates problems for the healthy functioning of e-democracy. In addition, for e-democracy processes to function truly functionally, all social groups must be equally involved in these processes. Therefore, inclusivity problems seen in political participation processes emerge as another problem area in terms of e-democracy.

In order to establish an effective e-democracy, these obstacles must first be eliminated. In this context, first of all, mayors and representatives in the council should attach importance to the issue, embrace it and take action to encourage it. The obstacles to e-democracy should be analyzed and the necessary improvements to solve the problems identified in this regard should be put on the agenda. In addition, it is important to ensure the transformation of corporate culture, develop institutional capacity, ensure cooperation with citizens and other actors in society, and follow and adapt good practices.

Keywords: *Local governments, e-democracy, digitalization.*

Giriş

21. yüzyılda teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi sağlamaktadır. İnternetin yaygınlaşması, web teknolojilerinin gelişmesi, akıllı şehir uygulamaları, yapay zekâ, sosyal medya vb. bilgi ve iletişim alanındaki yenilikler toplumsal hayatı derinden etkilemektedir. Toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkilerinde kullandığı süreçlerin bir kısmı hızla dijital alana taşınmaktadır. Bu çerçevede teknolojik gelişmelerin etkilediği alanlardan birisi devlet ve kamu hizmetleridir. Devletin siyasal ve yönetsel süreçlerinde teknolojik gelişmelerin etkisiyle meydana gelen değişim e-devlet, e-demokrasi, e-yönetişim vb. yeni kavram ve uygulamaların yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bu değişim merkezi yönetim düzeyi yanında yerel yönetimlerde de çok yönlü olarak görülmektedir. Demokrasi bakımından önemli avantajlara sahip yerel yönetimler alanında siyasal katılım ve yönetişim mekanizmalarındaki dijitalleşme her geçen gün artmaktadır.

Halka en yakın idareleri oluşturan yerel yönetimler, siyasal ve idari süreçlere vatandaşların katılmasına imkânı sağladığı için demokrasinin başat kurumları olarak görülmektedir. Demokrasinin uygulanması bakımından işlevsel idari birimler olan yerel yönetimlerde vatandaşların katılımı konusunda eksiklikler söz konusudur. Yerel yönetimlerin sahip olduğu mevcut mekanizmalar, vatandaşlara yerel siyaset ve hizmet süreçleri ile ilgili yeterli düzeyde fırsat sunamamaktadır (Anttiroiko, 2006: 266). Bu sebeple vatandaşların daha aktif bir şekilde demokratik haklarını kullanabilecekleri mekanizmalara duyulan ihtiyaç artmaktadır.

Yerel yönetimlerde demokratik mekanizmaları geliştirme ihtiyacı, bilgi iletişim teknolojilerini (BİT)'nin sunduğu fırsatları gündeme taşımaktadır. BİT temelli katılım araçları vatandaşların aktif katılımını sağlamaya yönelik

sorunların çözümünde önemli bir araç olarak görülmektedir. E-demokrasi uygulamaları yalnızca vatandaş katılımını sağlama noktasında değil, aynı zamanda yerel yönetimlerde iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi açısından da olumlu bir etkiye sahiptir. E-demokrasi uygulamaları sayesinde yerel yönetimler BİT temelli e-demokrasi uygulamaları kanalıyla vatandaşlara duyurmakta, onların görüşlerini ve aktif katılımlarını alabilmektedir. Bu durum daha şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim ortamı da sağlamaktadır. Ayrıca bütün vatandaşların eşit bir şekilde hem hizmetlere ulaşımını hem de karar sürecine katılımını sağlayan e-demokrasi uygulamalarının adil ve eşit bir kamu hizmeti sunumu açısından da önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Bu durum aslında e-devlet uygulamalarının dolaylı olarak demokratik zeminde alınan kararlar sayesinde hem yönetimin halkın teveccühü ile güvenini kazanma hem de halk nezdinde meşruiyetini sağlama potansiyeli barındırdığını gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, demokratik kültürün ve uygulamaların oluşturduğu ortamın daha önemli olduğu, e-demokrasi araçlarının tek başına demokrasi bakımından önemli bir etki oluşturmadığı eleştirileri de bulunmaktadır.

E-demokrasi bağlamında yerel yönetimlerin rolünü irdeleyen bu çalışmanın temel amacı; ulusal ve uluslararası literatüre dayalı biçimde konunun kavramsal ve teorik özelliklerini ele alarak yerel yönetimler ve e-demokrasi ilişkisini avantajlar ve zorluklar bağlamında tartışmaktır. Bu kapsamda demokrasi kavramı, yerel yönetimler ve demokrasi ilişkisi, e-demokrasi kavramının özellikleri ve ilgili siyasal yaklaşımlar ele alınmaktadır. Son kısımda ise yerel yönetimler ile e-demokrasi arasındaki ilişki çok boyutlu olarak ele alınarak bir e-demokrasi çerçevesi sunulmaktadır.

Demokrasinin Kavramsal Çerçevesi

Demokrasi, siyasal iktidarın kimler tarafından ve nasıl kullanılacağı konusundaki temel kavramlardan biridir. Günümüzde siyasal alanda en sık kullanılan, tartışılan ve değişik anlamlar yüklenen bir niteliğe sahiptir. Klasik anlayışta demokrasi çoğunluk iktidarı, çoğunluğun egemenliği ve çoğulcu katılım olarak anlaşılmıştır (Arblaster, 1999: 94). Halkın tercihleri doğrultusunda yapılan bir yönetim olarak tanımlanabilen demokrasi, idealde, halkın eğilimlerine tam olarak uygun bir yönetimi ifade eder (Lijphart, 1989: 11). Diğer bir tanıma göre ise demokrasi, "halkın tamamının pozitif veya negatif olarak genel siyasetle ilgili konularda temel belirleyici kararları aldığı ve almaya yetkili olduğu siyasal bir sistemdir (Holden, 2007: 6)".

Yönetimin en iyi biçimi olarak görülen ve özünde "halk tarafından yönetim" anlamına gelen demokrasinin çağdaş siyasal düzende birçok çeşidi bulunmakta ve bu bağlamda yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır (Gutmann, 1996). Demokrasi en genel anlamıyla bütün üyelerin eşit bir şekilde karar verme sürecinde yer aldığı kolektif karar verme yöntemini ifade etmektedir (Christiano ve Bajaj, 2022: 1-2). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere demokratik süreçlerde her

bir üyenin eşit olduğu ve birbirine üstünlüğü bulunmadığı vurgulanırken aynı zamanda bu üyelerin yeterli yönetim kabiliyeti bulunduğu da varsayılmaktadır (Dahl, 1989: 31).

Dahl'a göre (2001: 38-89) geniş ölçekli bir demokrasinin ihtiyaç duyduğu siyasal kurumlar; seçimle belirlenmiş memurlar, özgür, adil ve sık yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilenme kaynakları, kurumsal özerklik, vatandaşların siyasal süreçlere dâhil edilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda demokratik bir süreçten bahsediyorsak karar verme aşamasında yer alan bütün paydaşların eşit bir şekilde katılımının garanti edilmesi gerekmektedir (Oktay, 2022: 47). Huntington'a göre (1984: 4) siyasal sistemde en yetkili kolektif karar sahiplerinin ne ölçüde demokratik olduğu; adayların oylar için serbestçe yarıştıkları ve yetişkin nüfusun hemen hemen tümünün oy hakkına sahip olduğu hakkaniyetli, dürüst ve düzenli aralıklı seçimler yoluyla seçildikleri süreç ile tanımlanabilir.

Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi türleri; doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi uygulamaları olarak belirtilebilir. Temelindeki amaca göre demokrasi türleri ise çok daha çeşitlidir; klasik (çoğulcu) demokrasi, çoğunlukçu (mutlak) demokrasi, liberal demokrasi, plebistçi demokrasi, radikal demokrasi, siber demokrasi, düşük yoğunluklu demokrasi, militan demokrasi, uzlaşmacı demokrasi, delegasyoncu demokrasi, westminster modeli demokrasi, oydaşmacı demokrasi, müzakereci demokrasi bunlardan bazılarıdır. Demokrasinin temel kavramlarının ve uygulama mekanizmalarının toplumların aldığı yeni şekillere göre yeniden yorumlanma süreci ise doğal olarak devam etmektedir.

BİT'e Dayalı Dönüşüm ve E-Demokrasinin Gelişimi

20. yüzyılın son dönemlerinde BİT alanında yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte bilgi toplumunun gelişmesi de ivme kazanmıştır. Bilgi toplumunun temel niteliği; bilginin üretimi, kullanması, depolanması ve iletilmesinin BİT'e dayalı biçimde şekillenmesidir. Bilgi toplumunun genel özellikleri ise, çok merkezli olması, bilginin yoğun kullanılması, üretimin bilgi temelli olması, teknolojik gelişmelere dayalı olması ve bilgi ağlarının kullanılması olarak belirtilebilir. Sanayi sonrası toplum olarak da nitelenen bilgi toplumunda, teknolojiye dayalı insan, toplum ve örgüt yapıları sanayi toplumundan önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Toplumsal yapılar yanında yönetsel ve siyasal yapılarda da dönüşüm görülmektedir. Bu süreçte, küreselleşme düzeyi de artarak insanlar, kurumlar ve diğer organizasyonlar arası sınırları kıran ağ ilişkileri gelişmektedir (Webster, 2014: 37-39; Yoneji, 1983: 30).

Devletin dijitalleşmesi sürecinde BİT uygulamaları 1990 öncesinde daha çok kurumların iç yapısında kullanılıyordu. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı

kapsamında bürokrasinin aşılması, devletin daha etkin işletilmesi temel hedefti. Devletin çevrimiçi hale getirilmesi ve internet yoluyla toplumun bilgilendirilmesi ile ilgili fikirler ve teknikler ilk olarak teknolojik açıdan gelişmiş batı ülkelerinde 1990'larda ortaya çıktı. ABD'de Başkan Clinton ve Başkan Bush dönemindeki kamu yönetimi reformları sürecinde ve İngiltere'de kamu yönetimi reformları ve özellikle İşçi Partisi'nin "Birleşik Hükümet" yaklaşımı kapsamında BİT'e dayalı uygulamalar gelişti. Yeni BİT uygulamalarının demokratik potansiyeline ilişkin tartışmaların çoğu bu dönemde verimlilik ve hizmet sunumuna odaklandı (Chadwick, 2003: 273). Batı'daki bu gelişmeler dünyanın diğer bölgelerine kamu yönetimi reformları ana kapsamı içinde farklı düzeylerde yayıldı. BİT'e dayalı uygulamalar geliştikçe bu alandaki yeniliklerin küresel düzeyde yayılma ve topluları etkileme hızı da arttı.

İlk e-devlet literatürünün çoğu, e-devletin "doğal" evriminin e-demokrasiyi üreteceğini, yani BİT'lerin kamu işlerine ve kamu yönetimine artan vatandaş katılımını desteklemek veya kolaylaştırmak için kullanılması anlamına geldiğini savunuyordu. Vatandaşlar devlet web sitelerini, yalnızca bilgi ve hizmetler için değil, aynı zamanda hükümet programlarına, faaliyetlerine ve karar alma süreçlerine daha fazla katılmak için kullanıyorlardı. Ayrıca, bu tür bir katılımın vatandaşlar ve devlet arasındaki ilişkileri tam anlamıyla dönüştüreceği, daha vatandaş odaklı olmaya ve vatandaşların hükümete daha fazla güvenmeye teşvik edeceği ileri sürülüyordu (Norris ve Reddick, 2013: 202).

BİT alanındaki gelişmelerle 1980'lerde tele demokrasi fikri öne çıktı. Önce kablolu TV terminalleri ve daha sonra internet bağlantıları ile vatandaşların ağlarda siyaset yapabileceği yaklaşımı gelişti. BİT'lerin mekân engellerini kaldırması ile partiler ve temsilciler arasında aracı olmadan doğrudan demokrasi biçimlerine imkân sağlaması üzerine odaklanıldı. 1990'larda sanal topluluklar önem kazandı. İnsanların internet üzerinden çeşitli konuları müzakere edebildiği çevrimiçi toplulukların yaygınlığı ve etkisi arttı. Bu durum modernleşme sürecinde kaybedilen köy ve mahalle sosyalliğinin telafisi olarak da değerlendirildi (Tsagarousianou, 1999: 192).

2000'li yılların başından itibaren internetin yaygınlaşması ve diğer teknolojik gelişmeler, çevrimiçi siyasal danışma ve müzakere ortamlarını geliştirdi. Web 2.0 ile insanlar internetteki içerikleri okuyucu, pasif özne "ziyaretçi" konumundan, içerikleri düzenleyici aktif özne "kullanıcı"ya dönüştü. Hizmetler ve demokratik mekanizmalara ilişkin bilgilere internet üzerinde erişim sağlandı. Yeni aşamada vatandaşların devlet sistemine geri bildirim yapabildiği uygulamalar devreye girdi. Herkesin katılımına imkân veren ve kullanıcıların fikirlerini özgürce ortaya koyabildiği ortamlar gelişti. Kamu tarafından yönetilen süreçler dışında yer alan çevrimiçi topluluklar ve ağlar, kamu yönetimini ve siyasal süreçleri daha fazla etkilemeye başladı.

Sosyal medyanın gelişmesi, kullanıcılar arasındaki interaktif ağı topluluk düzeyinden herkese açık küresel düzeye kadar genişletti. 2010 yılında bulut teknolojisi kullanan ve internet kullanımının kişiselleştirilmesini esas alan merkeziyetsiz ve birey odaklı Web 3.0 ile internet deneyimi daha da zenginleşti. 2016'da Web 4.0 ile internet kullanımı makine öğrenmesi ve yapay zekaya dayalı hale geldi (Van Dijk, 2012: 50). Bu gelişmelerin geldiği mevcut aşamada BİT uygulama ve ağlarının daha fazla entegre hale geldiği ve dijital yönetişimin öne çıktığı belirtilebilir.

E-demokrasinin Kavramsal Çerçevesi

İlk dönemlerde daha çok tele demokrasi, siber demokrasi ve sanal demokrasi biçimindeki BİT'e dayalı siyasal katılım uygulamaları günümüzde daha çok elektronik demokrasi (e-demokrasi) ve dijital demokrasi kavramı altında ele alınmaktadır. Literatürde e-demokrasinin tanımı konusunda çok az fikir birliği bulunmaktadır. Bu şaşırtıcı olmamalı çünkü aynı şey demokrasinin tanımı için de söylenebilir. Bu çatı kavram kapsamında e-katılım, e-yönetişim, e-kampanya, e-aktivizm, e-karar verme, e-müzakere, e-danışma, e- oylama vb. kavramlar e-demokrasinin çeşitli noktalarına odaklanmış biçimde kullanılmaktadır.

E-demokrasi en genel anlamıyla “vatandaşların kamu işleriyle ilgili karar alma sürecine aktif olarak katılmasını sağlayan BİT'lere dayalı bir mekanizmadır (Spirakis, Spiraki ve Nikolopoulos, 2010: 80)”. E-demokrasi ayrıca dijital veri aktarımındaki gelişmelerle elektronik teknolojilerin bir araya getirilmesi vasıtasıyla ortaya çıktığı için dijital demokrasi olarak adlandırılmaktadır (Hague ve Loader, 2005: 3). Öte yandan Kersting (2012: 13) e-demokrasiyi “vatandaşları daha çok bilgilendirmenin, vatandaş ile devlet arasındaki iletişimi artırmanın, katılım oranını yükseltmenin ve uzun vadede siyasal kültürü dönüştürmenin bir aracı” olarak tanımlamıştır.

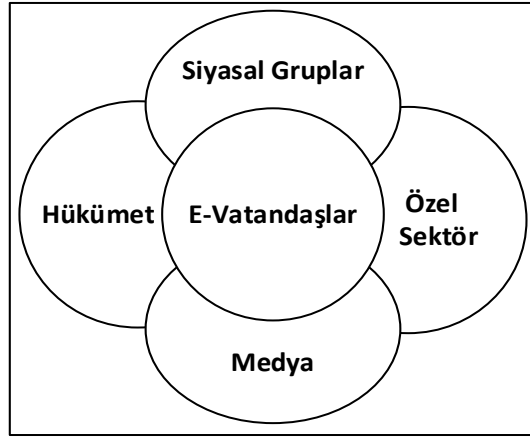
Macintosh ve Whyte'a (2006: 2) göre e-demokrasi, vatandaşların katılımını sağlamak, demokratik karar alma süreçlerini desteklemek ve temsili demokrasiyi güçlendirmek için BİT'in kullanılmasıyla ilgilenmektedir. Päivärinta ve Sæbø (2006: 818) ise e-demokrasiyi; BİT'in siyasi tartışmalarda ve karar alma süreçlerinde, yüz yüze etkileşim veya tek yönlü kitle iletişim araçları gibi geleneksel iletişim araçlarını tamamlayan veya bunlardan farklılaşan kullanımı şeklinde ifade etmektedir.

Clift'e göre (2004: 38) e-demokrasi, BİT'in ve stratejilerinin demokratik aktörler (hükümetler, yerel yönetimler, seçilmiş yetkililer, medya, siyasi örgütler, vatandaşlar/seçmenler) tarafından yerel topluluklar düzeyinde, ulusal siyasal ve yönetim süreçlerinde ve uluslararası sahnede kullanımınıdır. E-demokrasi, internet, mobil iletişim ve günümüzün temsili demokrasisindeki diğer teknolojilerin yanı sıra kamusal sorunların çözümünde daha katılımcı veya

doğrudan vatandaş katılımı biçimleri aracılığıyla sağlanan daha büyük ve daha aktif vatandaş katılımı anlamına gelmektedir.

Norris ve Reddick'in (2013: 204) tanımında e-demokrasi; vatandaşların hükümet faaliyetlerine, programlarına ve karar alma süreçlerine katılımının sağlanması, teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için elektronik araçların kullanılması olarak tarif edilmektedir. Buradaki ilgi tanımlayıcıdır ve bu tanım, e-demokrasinin belirli şekillerde kullanılıp kullanılmadığını veya belirli sonuçlar üretip üretmediğini değil, e-demokrasinin var olup olmadığını anlamamızı sağlar.

Şekil 1. E-demokrasinin Kavramsal Modeli

Kaynak: Clift, 2003, s.1-1

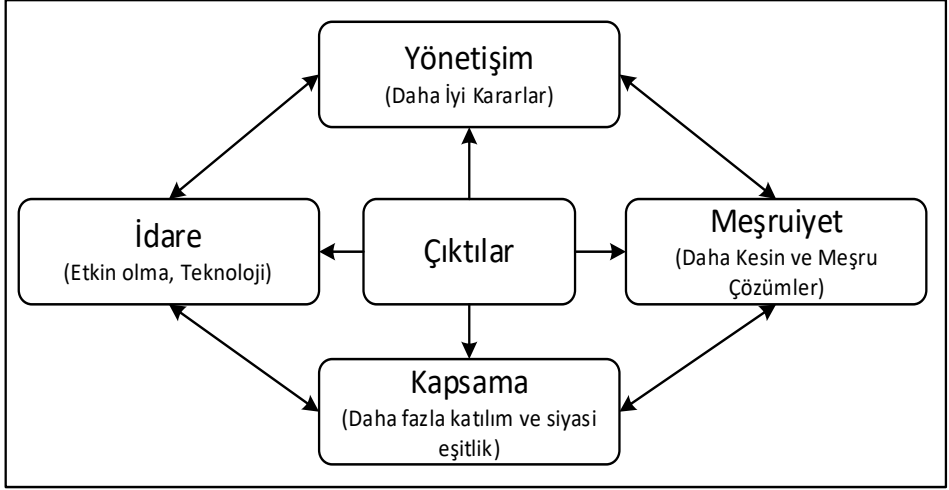
Şekil 1'deki modele bakıldığında, e-demokrasiyi “bir bütün olarak” deneyimleyenlerin vatandaşlar olduğu görülmektedir. Bilgiye en kapsamlı erişimi bulunan hükümet, çevrimiçi seçim kampanyaları yürüten siyasi gruplar, bilgi ve haberleri olarak vatandaşlara ulaştıran medya ve teknolojik alt yapıyı sağlayan özel sektör vatandaşlara e-demokrasinin sağlanması için bilgi akışı sağlamaktadır.

Hacker ve Van Dijk (2000: 1), e- demokrasi kavramına karşı çıkarak dijital demokrasi kavramını tercih etmişlerdir. TV ve telefon gibi klasik medya araçlarının da elektronik olmasından dolayı e-demokrasi kavramını çok genel olarak değerlendirmişlerdir. BİT ile desteklenmiş tele demokrasiyi yüz yüze görüşme etkisi oluşturmamasından dolayı eleştirmişlerdir. Dijital demokrasiyi; BİT'e dayalı olarak demokratik faaliyetlerde zaman, mekân ve diğer kısıtlamalara karşılaşmadan geleneksel siyasi uygulamaları ağ tabanlı platformlara taşıyarak demokratikleşmenin sağlanması olarak tanımlamışlardır.

E-demokrasi tanımları farklılık gösterse de en az iki ortak unsuru vardır. Birincisi, BİT kullanımı ve ikincisi vatandaş katılımıdır (Norris ve Reddick,

2013: 204). E-demokrasinin birçok tanımında ortak olan ek unsurlar doğası gereği daha normatiftir ve genellikle e-demokrasinin hedeflerini ve üretmesi gereken sonuçları önerir. Bunlar arasında demokrasinin iyileştirilmesi veya güçlendirilmesi, vatandaşların karar alma süreçlerine dahil edilmesi, örgütsel değişimin teşvik edilmesi ve hükümetlerin dönüştürülmesi yer almaktadır.

Şekil 2: E-demokrasi Çıktılarının Teorik Çerçevesi.

Kaynak: Mærøe, Norta, Tsap, ve Pappel, 2021: 130.

Mærøe vd. (2021) e-demokrasi çıktılarını Şekil 2’den de görüleceği üzere dört kategoriye ayırmıştır. Kapsama kategorisi vatandaşların katılımıyla ilgilidir. Vatandaşlar daha fazla katılım ve siyasi eşitlik hakkı elde ederler. Yönetişim kategorisi ise e-demokrasinin bütün paydaşları karar alma sürecine dahil ederek daha iyi kararlar alınmasına işaret eder. Bir diğer kategori olan idare idari ve teknik yönlere odaklanır. Son kategori olan meşruiyet de e-demokrasi aracılığıyla meşru bir yönetim sağlanmasını ifade eder. Mærøe vd. (2021) göre bu dört kategori e-demokrasinin teorik çerçevesini oluşturmaktadır.

E-demokrasinin Boyutları

E-demokrasinin teorik çerçevesi konusunda ele alınması gereken önemli diğer bir nokta da e-demokrasinin boyutlarıdır. E-demokrasinin boyutlarına ilişkin farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Örneğin Berg ve Hofmann (2021: 2), e-demokrasinin hem analitik hem de normatif olmak üzere iki boyutu olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre e-demokrasi analitik boyutuyla dijital teknolojilerin kullanımının katılım ve demokrasi süreçlerini nasıl etkilediğini araştırırken, normatif boyutuyla da demokrasinin her zaman değişim ve dönüşüm halinde olan

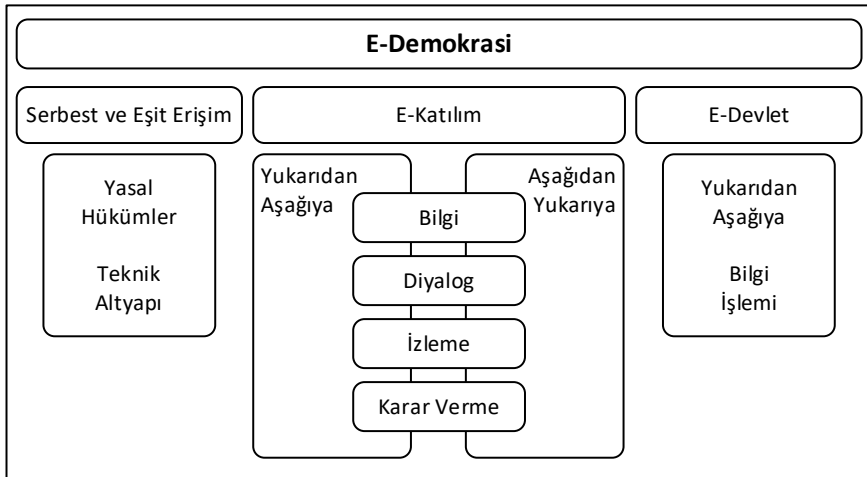
açık, değiştirilebilir bir siyasi örgütlenme olarak düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Kneuer (2016: 671-672) e-demokrasinin üç boyutu bulunduğunu ileri sürmektedir. Buna göre Şekil 2’den de anlaşılacağı üzere e-demokrasinin ilk boyutunu **özgür ve eşit erişim** oluşturmaktadır. Bu boyut demokrasi sürecinde BİT kullanımının sağlanabilmesine yönelik temel adımları içermektedir. E-demokrasinin tesis edilebilmesi adına öncelikle dijital medyaya erişebilmek için teknik altyapı ve internete özgür bir şekilde erişebilmek için hukuki altyapı tesis edilmelidir.

E-demokrasinin ikinci boyutu ise **e-katılımdır** (e-participation). E-katılımın yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı olmak üzere iki farklı yönü bulunmaktadır. Ayrıca e-katılımın e-bilgi, e-danışma, e-izleme ve e-karar verme olmak üzere dört düzeyi bulunmaktadır. Vatandaşlar siyasetçilerle diyaloga girmek veya alınan kararlara katılım sağlamak istediklerinde e-katılım vasıtasıyla seslerini duyurabileceklerdir. Bu durum aynı zamanda bireyselliğe yönelmiş ve toplumdaki kopuş sürecinde olan vatandaşların daha aktif ve katılımcı hale gelebileceği bir süreci temsil etmektedir (Kersting, 2012: 11).

E-demokrasinin üçüncü boyutu **e-devlettir** (e-government). E-devlet, “kamu hizmeti sunumu, verimlilik ve politika sonuçlarına odaklanan bir devlet hizmeti olarak vatandaşlara çevrimiçi araçlar sunan yukarıdan aşağıya bir mekanizma ile sınırlıdır” (Kneuer, 2016: 672). Bu boyutta, vatandaş pasif roledir ve amaç katılımdan ziyade idari işlemlerin ucuz ve verimli bir şekilde yerine getirilmesidir.

Şekil 3. E-demokrasi Kavramının Boyutları

Kaynak: Kneuer, 2016: .671-672.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere e-demokrasiyle sıkça karıştırılan e-devletin aslında e-demokrasinin boyutlarından biri olduğu görülmektedir. E-devlet tek yönlü bilgi akışının olduğu ve katılım noktasında vatandaşın rolünün olmadığı ya da sınırlı olduğu bir platformdur ve e-demokrasinin sağladığı katılım fonksiyonunu tam olarak yerine getirememektedir.

E-demokrasi ile karıştırılan bir başka kavram ise *e-yönetişimdir* (e-governance). Dijitalleşme yönetişimin uygulamasını ve bağlamını değiştirmektedir. Giderek daha yaygın hale gelen dijital teknolojiler, toplumların kaynakların önceliklendirilmesini ve tahsisini düzenleme biçimini değiştiriyor; mal ve hizmetlerin sunulma biçimini, insanların değişimin aracısı olma kapasitesini ve kamusal alanın şeklini dönüştürüyor (UNDP, 2023: 4). Birçok araştırmacıya göre e-yönetişim aslında e-demokrasi yolunda atılan bir adımdır. Çünkü e-yönetişim, devleti vatandaşlar için daha ulaşılabilir kılmak ve vatandaşlar, devlet kurumları, sivil toplum ve özel sektör arasındaki iletişimi güçlendirmek amacıyla yönetişim uygulamalarının online platforma aktarılması olarak görülürken, e-demokrasi uzlaşma kültürünün geliştirilmesi amacıyla demokrasi uygulamalarının online ortama aktarılması anlamına gelmektedir (Fisher, 2012: 3). BİT uygulamalarının kamu hizmetlerinde kullanılması, bilginin kamuya ve diğer kurumlara yayılması; etkili, hızlı ve şeffaf bir süreç oluşturarak, kamu yönetimi faaliyetlerinin daha etkin yerine getirilmesini sağlamaktadır (Nair, 2007: 147).

E-Demokrasi Yaklaşımları

Merkezi düzeyde veya yerel düzeyde e-demokrasinin teorik ve kavramsal çerçevesinin anlaşılması, konunun bütüncül bir bakış açısı ile ele alınması ve daha iyi anlaşılması bakımından oldukça yararlıdır. Yaklaşımlarda yer alan modeller uygulama için bir çerçeve sunar ve uygulamaların değerlendirilmesinde standartlar ortaya koyar. Bu çerçevede Caldow, Aström, Nair ile Päivärinta ve Sæbø'nun e-demokrasi modelleri aşağıda ele alınmaktadır.

Caldow'un E- Demokrasi Modeli

Caldow (2004: 5-10), demokrasinin yoğunluğunun gittikçe arttığı dört kademeli bir değerlendirme modeline sahiptir. Model aşamaları; tek yönlü bilgi alan bireyden, siyasal kararların yapım sürecine etkileşimli katılım sağlayan bireye doğru gelişim göstermektedir.

Birinci kademe; bireyin kamu hizmeti ve siyasal temsilcilerin faaliyetleri hakkında bilgi işlem teknolojilerine dayalı olarak bilgi edinmesi imkânının sağlandığı düzeyi ifade eder. Birey bu süreçte gözlem yapar ve pasif konumdadır. Tek yönlü işleyen ilişkide birey sisteme bir girdi sunmamaktadır.

İkinci kademe; birey, bilgi edinme yanında e-posta, e-anket, e-oylama, vb. dijital mekanizmalarla sisteme girdi yapar. Birey pasif konumdan daha etkin konuma doğru yükselmiştir. Burada birey ile kamu kurumu ve siyasal temsilciler arasında çift taraflı ancak eş zamanlı ve interaktif olmayan bir ilişki vardır.

Üçüncü kademe; Kamu ve siyasal temsilciler ile birey arasındaki ilişkinin dijital araçlarla iş birliğine, daha fazla koordineye ve etkileşime dayalı bir ilişkiye dönüştüğü seviyeyi ifade eder. Birey tarafından internetin daha dinamik izlenmesi, gönüllüğün güçlendirilmesi ve koordine edilmesi, bağış toplanması ve çevrimiçi forumlar bu aşama için örnek olarak verilmektedir.

Dördüncü kademe; dijital araçlara dayalı demokrasinin ulaşılmak istenen hedef aşamasını ifade eder. Bireyler, bilgi edinme ve sisteme tek yönlü girdiler yapmanın ötesinde dijital araçlar ile kamu politikası ve siyasal karar alma süreçlerine interaktif ve eşzamanlı olarak stratejik düzeyde katılırlar. Kamu ile birey arasında oluşturulan güven ortamı ve aktif vatandaşlık ile kamunun toplumla olan ilişkisi güçlendirilir. E-dilekçe, e-danışma, politika, diplomasi ve siyasal karar süreçlerine katılım, şeffaflık, dijital araçları kullanan sayısının artırılarak dijital bölünmenin azaltılması ve müşteri yönetim araçları kullanılması başlıca uygulama alanlarıdır. Bu aşamadaki ilişki biçimi ve araçlar yerel düzey yanında ulusal ve küresel düzeyde de uygulama alanı bulabilir.

Aström E-demokrasi Modeli

Aström e-demokrasi modelini Hızlı, Güçlü ve Zayıf Demokrasi olarak üç başlık altında yapılandırmıştır.

Hızlı demokrasi; vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine bilgi işlem teknolojilerine dayalı olarak doğrudan katılımını ifade etmektedir. Hızlı demokraside tüm vatandaşların en az seçkin kesimle aynı düzeyde bilgiye sahip olduğu varsayılır. Toplumda çoğunluğun iradesinin dijital oylama ve diğer dijital katılım metodlarına dayalı biçimde doğrudan karar alma süreçlerini etkilemesi öne çıkarılmaktadır. Dijital katılım süreçleri ile yerel ve ulusal karar meclislerinin, halkın gerçekten ne istediği konusundaki bilgi düzeyinin de yükseleceği kabul edilmektedir. Hızlı demokraside, vatandaşlar karar verici roledir. Dijital katılım mekanizmaları tartışma ve danışma için değil doğrudan karar için kullanılır (Åström, 2001: 50).

Güçlü Demokrasi; Bilgi işlem teknolojileri vatandaşların siyasal katılımının önündeki teknik, finansal, zamansal vb. birçok engeli kaldırmaktadır. Klasik siyasal parti sistemi ve temsilcilere dayalı model yerine doğrudan demokrasiyi mümkün kılmaktadır. Bu durumda temsilcilerin tamamen kaldırılması veya daha az radikal biçimde temsilcilerin dijital demokrasi uygulamaları ile desteklenmesi ana fikir olarak öne çıkmaktadır. Burada odak konu temsilciler yerine siber vatandaşın belli düzeyde ikame edilmesidir. Bu durum yeni bir kamu yönetimini

ortaya çıkarmaktadır. Bilgisayar ağları aracılığı ile bireylerin görüşleri ve düşünceleri istenebilir, kaydedilebilir, saklanabilir ve iletilebilir, böylece doğrudan demokrasi uygulanabilir (Åström, 2001: 50).

Demokraside meşruluğun kaynağını, bireylerin önceden belirlenmiş iradesi değil, onun oluşum süreci belirler. Bunun sonucu olarak Güçlü Demokrasi, Hızlı Demokrasi’de olduğu gibi aktif vatandaşa ihtiyaç duyar. Karar verme süreçlerinin hızını artırmak isteyen Hızlı Demokrasi’den farklı olarak, Güçlü Demokrasi; insanları tartışma ve müzakere süreçlerine daha fazla dahil eder. Karar alma süreçlerini yavaşlatmak ve olgunlaştırmak ister. Karmaşık toplumsal konularda nitelikli bakış açılarının sadece anket ve referandumlarla kolayca elde edilmesinin bir yanılsama olduğunu iddia eder. Güçlü Demokrasi’de temel amaç uzlaşmadır. Vatandaşlar fikir sahibi olarak kamuoyu tartışmaları yoluyla görüşlerini ifade ederler ve temsilciler ile etkileşime geçerler. Bilgi işlem teknolojilerinin Güçlü Demokrasi’deki temel rolü müzakere sürecini desteklemektir (Åström, 2001: 50).

Zayıf Demokrasi; Diğer iki modelden farklı olarak vatandaşların katılım düzeyinin artırılması önemli görülmez. Bunun nedeni, sıradan vatandaşın siyasete ilgisiz ve katılım için vasıfsız olarak algılanmasıdır. Bunun yerine, temel fikir, seçkinlerin vatandaşların oyları için rekabet etmesidir. Seçkinlere siyasi programlarını geliştirmek ve uygulamak için daha serbest bir manevra alanı sağlanır. Genel katılım gerekli görülmemekle birlikte, tüm vatandaşların kamu hizmetlerinden yararlanma hakları konusunda bilgilendirilmesi Zayıf Demokrasi’nin odağını oluşturur. Buna karşın, siyasal kararların dayanakları konusunda karar öncesi ve sonrası bilgi verilmesi gerekli görülmez. Kamuya açık bilginin kamu hizmetleri ile sınırlı olması yeterli kabul edilir (Åström, 2001: 51).

Bilgi işlem teknolojileri; siyasal kurumların hizmetlerle ilgili bilgiyi yayması, siyasal temsilcilerin bilgi ve uzmanlıkla desteklenmesi ve liderliklerinin geliştirilmesi ile vatandaşların kamu hizmetinin müşterisi olarak geri bildirim sağlaması konusunda işlev görür. Zayıf Demokrasi modelinde temel amaç verimliliğin artırılması ve hizmetler arasında seçim imkanının sağlanmasıdır. Hesap verebilirlik ve vatandaşların müşteri rolü öne çıkar. Temsilciler daha serbest bir alana sahiptir. Dijital araçların temel işlevi diğer modellerde olduğu gibi karar veya müzakere değil, bilgilendirme ve danışma üzerine kurulmuştur (Åström, 2001: 51).

Nair’in E-Demokrasi Modeli

Nair’in (2007: 151) dijital demokrasi modeli; a) bilgi açıklama, b) dinleme/danışma, c) çevrimiçi müzakere ve d) çevrimiçi karar verme olarak dört aşamalı olarak tasarlanmıştır. Aşamalara geçildikçe demokrasinin yoğunluğu artmaktadır. Dijital demokrasinin gelişimi kümülatiftir. Demokrasiyi

gerçekleştirmek için kamu görevlilerinin hesap verebilirliği, kamu yönetiminin şeffaflığı ve yönetimin etkinliği gibi alt düzey değerler önemli kabul edilir.

Bilgilerin açıklanması aşamasında kamu kurumları, vatandaşların erişmesi ve fikir oluşturması için internet üzerinden politika konuları hakkında yararlı bilgiler sağlar.

Dinleme/istişare aşamasında kamu kurumları, internet siteleri aracılığıyla vatandaşlardan geri bildirim veya görüş alır.

Çevrimiçi müzakere aşamasında, vatandaşlar ve kamu görevlileri politika konularını çevrimiçi olarak müzakere ederler.

Çevrimiçi karar verme aşamasında, vatandaşlar çevrimiçi biçimde karar vermeye katılır (Nair, 2007: 151).

Päivärinta ve Sæbø'nun E-Demokrasi Modeli

Päivärinta ve Sæbø'nun modeli Partizan, Liberal, Doğrudan ve Müzakereci olarak dört demokrasi türüne dayanır. Demokrasi literatüründe yer alan tanımlamalar e-demokrasinin kategorize edilmesinde kullanılmıştır. Partizan ve Doğrudan Demokrasi'de gündemi vatandaşlar belirlerken, Liberal ve Müzakereci Demokrasi'de gündemi siyasetçiler ve bürokrasi belirlemektedir. Partizan ve Liberal Demokrasi'de vatandaşlar karar alma sürecine dolaylı katılırken, Doğrudan ve Müzakereci Demokrasi'de karar alma sürecinde vatandaşların tanımlanmış rolleri bulunmaktadır. Päivärinta ve Sæbø'nun modelinde yer alan demokrasi türleri aşağıda açıklanmaktadır (Päivärinta ve Sæbø, 2006: 822-827).

Partizan Demokrasi; e-demokrasinin mevcut iktidar yapılarından bağımsız ve onlara karşıt olarak karakterize edilmesine dayanır. Dahl'ın "ideal demokraside vatandaşların çeşitli soruları gerekçeleri ile birlikte gündeme getirebilme eşit fırsatına sahip olması" kriterini esas alır. Partizan demokrasideki girişimler vatandaş tarafından başlatılır ve siyasal karar verme süreçlerine doğrudan değil dolaylı bir müdahale özelliği taşır. Siyasetçilerin süreçlerini kesintiye uğratmadan bilgi işlem teknolojileri ile alternatif siyasi görüş ve eleştiriler için görünürlüğü artırılmasıdır. Siyasi konularda çevrimiçi müzakere, forum, sohbet, sosyal medya, blog vb. dijital araçlar örnek olarak verilebilir. Siyasal karar alma süreçleri ile doğrudan bağlantılı olmaması, ortak görüş oluşturma engelleri ve resmi görüşlerin güçlü savunulması partizan demokrasinin etkisi bakımından zorlukları oluşturur.

Liberal Demokrasi; siyasal kamu kurumları tarafından gündemin oluşturulduğu ve vatandaşların karar alma süreçlerine dolaylı olarak katıldıkları dijital uygulamaları ifade eder. Vatandaşların kamuya yönelik önerilerinin alınması, nasıl e-vatandaş olunacağı konusundaki bilgilendirmeler, siyasetçiler ve bürokrasi ile iletişim kurma mekanizmaları bu kapsamda belirtilebilir.

Vatandaşların ihtiyaçları ile kamunun standartları arasındaki tutarsızlıklar, katılımın zayıflığı, etkileşim azlığı ve siyasetçilerin bilgi eksikliği gibi konular liberal e-demokrasinin zorluklarını oluşturur.

Müzakereci Demokrasi; siyasal kamu kurumları tarafından sunulan dijital süreçler ile vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılmasını ifade eder. Dijital uygulamalar klasik mekanizmalara göre katılımı arttırmaktadır. Proje, plan, norm düzenlemesi veya uygulamaların kamu tarafından müzakereye açılması, gençler gibi çeşitli sosyal kesimlerin görüşlerinin tespit edilerek karar süreçlerinde dikkate alınması örnek olarak verilebilir. Müzakereci Demokrasi'nin zorlukları; dijital uygulamaları kullananların sayısının yeterli olmaması, vatandaşlarda katılım ilgisinin düşüklüğü ve kamudaki değişim direnci olarak belirtilebilir.

Doğrudan Demokrasi; temsili demokrasiye radikal bir alternatif oluşturur. Geleneksel siyasal aktörlerin rollerinin azaldığı bir ortamda, ağ tabanlı grup ve bireylerin güçlenmesi temel odağı ifade eder. Dijital araçların geleneksel araçları tamamlayıcı olmaktan çıkarak doğrudan demokrasinin ön koşulu haline geldiği bir durumu tanımlar. Vatandaşların kamuoyu gündemindeki konular ve kamunun karar alma süreçleri ile ilgili aktif katılımı söz konusudur. Müzakere araçları ve e-oylama örnek olarak verilebilir. Dijital araçlar farklı coğrafya ve fiziki ortamlardaki, farklı ilgi alanları ve görüşlere sahip vatandaşlar arasında siyasal katılım bakımından koordinasyonu sağlayan araç durumundadır. Doğrudan demokrasi konusundaki örnekler uygulamada henüz ender görülmektedir (Päivärinta ve Sæbø, 2006: 822-827).

Yukarıda yer alan e-demokrasi modelleri genel olarak analiz edildiğinde; yazarların, BİT alanındaki gelişmeler ve toplumsal yansımalarının demokratik süreçler üzerindeki etkilerini, avantajlarını ve dezavantajlarını anlamaya ve anlamlandırmaya yöneldiği, bu yeni araçlara dayalı bir çerçeve inşa etmeye çalıştığı görülmektedir. Modellere genel olarak bakıldığında demokrasi kalitesinin kademeli olarak arttığı ve bu kademelerin tanımlamalarının birbiriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Her kademe artışında bilgiye erişim düzeyi ve siyasal aktörler arası etkileşim artmaktadır. Siyasal aktörler pasif konumdan aktif konuma geçmekte ve kamu karşısındaki katılım düzeyleri yükselmektedir. Modellerdeki tartışmalarda, teknolojinin demokrasi için önemli bir araç olduğu, başta kapsam sınırlılıkları olmak üzere dezavantajlarının da bulunduğu ve demokrasi konusunda yaşanan problemler ve tartışmaların e-demokrasi araçlarını da etkilediği tespitleri dikkat çekmektedir. Nihai olarak demokrasi alanındaki güncel tartışmaların e-demokrasi modellerine doğrudan yansıdığı ve teknolojik araçların gelişip toplumdaki kullanım oranı arttıkça bu konudaki teorik yaklaşımların daha da zenginleştiği görülmektedir.

Uluslararası Örgütlerin E-Demokrasi Çerçevesi

Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve OECD gibi uluslararası örgütler, birçok siyasal ve yönetsel konunun uygulamaya geçmesi, dolayısı ile karşı karşıya olunan problemlerin çözülmesi ya da çeşitli gelecek hedeflerine ulaşılması konusunda çaba göstermektedirler. Gerek ulusal düzeyde ve gerekse yerel düzeyde uygulamalar için politikalar, modeller, standartlar, rehberler, iyi uygulama örnekleri, değerlendirme göstergeleri vb. belgeler üretilerek paydaşlara sunulmaktadır. Hükümetlerin veya yerel yönetimlerin nasıl uygulama yapması gerektiği, hangi aşamada olduğu, eksiklikler, öncelik verilecek alanlar ve geliştirme için neler yapılması gerektiği noktasında genel bir çerçeve sunan bu örgütlerin e-demokrasi ile ilgili temel yaklaşımları aşağıda incelenmektedir.

Birleşmiş Milletler'in E-Demokrasi Çerçevesi

Birleşmiş Milletler'in raporlarında e-devletin rolünün; kamu hizmetlerinin sağlanması, pandemiler gibi kriz ve acil durumlara müdahale edilmesi, küresel ve bölgesel düzeylerde dijital birlikte iş yapma ve iş birliğinin güçlendirilmesi açısından geliştiği ve bu sürecin devam edeceği öngörülmektedir. Dördüncü sanayi devriminin dünyayı değiştirdiği, dijitalleşmenin ve buna bağlı olarak dijital kamu yönetiminin iş birliğini, bağlantıyı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ettiği belirtilmektedir (United Nations, 2022: 165).

Birleşmiş Milletler'in e-demokrasi konusundaki temel yaklaşımı politika belgeleri ve hedeflerin hayata geçmesinde dijital mekanizmaların önemli bir araç olduğudur. Örneğin; 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, insanlar, dünya, refah, barış ve ortaklık için bir gündem sunmakta ve insanlığı ileriye taşıyabilecek yenilikçi çözümleri benimseyerek, tüm ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik yeni yaklaşımları teşvik etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri; yönetişimde yeniliğin teşvik edilmesi, e-devletin gelişiminin desteklenmesi ve birden çok sektörde sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş hedeflerine ulaşılması konusunda kilit role sahiptir. 2030 amaçlarının tümünde dijital araçların katkısı vurgulanmaktadır. Özellikle, 16'ncı "barış, adalet ve güçlü kurumlar" ve 17'nci "amaçlar için ortaklıklar" kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde dijital araçların doğrudan bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (United Nations, 2020: 165-166).

2001 yılından bu yana, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı, Birleşmiş Milletler E-Devlet Araştırması aracılığıyla üye devletlerde e-devletin gelişimini izlemektedir. Bu raporlar, dijital kamu hizmetleri hakkında uzun vadeli bir çerçeve sağlamak ve e-devlet gelişimini ölçmek ve değerlendirmek için bir ölçüt işlevi de görmektedir. Endekste, küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde e-devlet gelişimindeki ilerlemenin bir değerlendirmesi sunulmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması için gerekli olan temel dijital ilkelere ilişkin gözlemler paylaşılmaktadır. Bu

endekslerde ele alınan temel başlıklardan birisi de e-katılım'dır. E-devletin artık yönetişimin temel bir özelliği haline geldiği ve kamu yönetiminin neredeyse her düzeyinde merkezi bir rol oynamaya başladığı tespiti yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından e-devlet araştırmasında e-katılım; “politika yapımı, karar alma, hizmet tasarımı ve sunumu süreçlerini daha katılımcı, kapsayıcı ve müzakereci hale getirmek için vatandaşları bilgi işlem teknolojileri yoluyla bu süreçlere dahil etmek” biçiminde tanımlanmaktadır. Diğer taraftan e-katılım; kapsayıcılık, e-devlet, katılımcılık ve şeffaflığın ortak paydası olarak konumlandırılmıştır (United Nations, 2020: 115-116).

Birleşmiş Milletler'in e-katılım çerçevesi 2003'ten itibaren üç katmanlı olarak ele alınmaktadır. a) e-bilgi: Vatandaşların kamusal nitelikteki bilgilere bir talebe dayalı ya da dayanmadan erişiminin sağlanması yoluyla katılım. b) e-danışma: Vatandaşları kamu politikaları ve hizmetlerine katkılarda bulunmaya ve bunlar üzerinde müzakere etmeye dahil etmek. c) E-karar verme: Politika alternatiflerinin ortak tasarımı ile hizmet bileşenleri ve sunum yöntemlerinin ortaklaşa yapımı yoluyla vatandaşların güçlendirilmesi (United Nations, 2022: 200). E-katılım kamunun vatandaşlara temel bilgileri sağladığı tek yönlü e-bilgi düzeyi ile başlamakta ve vatandaşların kamuya girdiler verdiği iki yönlü e-danışma aşaması ile devam etmektedir. Üçüncü e-karar aşamasında, vatandaşlar politika süreçlerine liderlik ederek ana aktör haline gelmektedir.

Avrupa Birliği E-Demokrasi Çerçevesi

Avrupa Birliği üye devletleri, kendi yetki alanlarındaki herkes için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan insan haklarını ve temel özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüğüne sahiptir. Bu yükümlülük internet kullanımı bağlamında da geçerli kabul edilmektedir. İfade özgürlüğü hakkının korunması, bilgiye erişim, toplanma özgürlüğü hakkı, siber suçlardan korunma ve özel yaşam hakkı ile kişisel verilerin korunmasına ilişkin diğer Avrupa Konseyi sözleşmeleri ve belgeleri dijital alanda da geçerli kabul edilmektedir. İnternetin kamu işlerinin yürütülmesinde şeffaflık ve hesap verebilirlik bakımından sağladığı fırsatlar bağlamında, vatandaşların demokratik yaşama katılmak için interneti kullanmak konusunda yetkilendirilmesi Avrupa Birliği'nde temel bir politika haline gelmiştir (European Council, 2014: 5).

Avrupa Birliği (AB) yaklaşımlarında e-demokrasi; demokrasiyi, demokratik kurumları ve demokratik süreçleri desteklemek ve demokratik değerleri yaymak için çeşitli stratejilerden biri olarak kabul edilmektedir. Temel amaç, meşru demokratik süreçlerin elektronik olarak desteklenmesidir. Başka bir deyişle, e-demokrasi, geleneksel demokrasi süreçlerine ek ve tamamlayıcıdır ve bunlarla bağlantılı kabul edilmektedir (Korthagen, Keulen, Hennen, Aichholzer, Rose, Lindner, Goos, ve Nielse, 2018: 5).

Demokrasi ve dijitalleşme alanındaki Avrupa Birliği politikasının, üç temel kavram tarafından yönlendirildiği söylenebilir. a) tüm insan haklarını kapsayan, kalkınma iş birliğine hak temelli yaklaşım, b) kalkınma politikasında dijital çözümlerin ve teknolojilerin yaygınlaştırılması ve c) vatandaşları güçlendirmek ve daha dayanıklı demokrasiler inşa etmek (Wagner, Ferro ve Gsenger, 2022: 3).

2017 tarihli Avrupa Birliği belgesinde dijitalleşme politikasının dört ana önceliğe sahip alanları; a) dijital erişimin kolaylaştırılması, b) dijital okuryazarlık ve becerilerin geliştirilmesi, c) büyüme, girişimcilik ve iş oluşturma için dijitalin desteklenmesi ve d) bir kolaylaştırıcı olarak dijital çözümler ile Birliğin diğer politika alanlarının desteklemesi olarak tespit edilmiştir (European Commission, 2017: 16-20). Sonuç olarak AB'nin dijitalleşme politikasının bütüncül bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. AB toplunun dijital becerilerinin geliştirilmesine ve böylece bireylerin dijitalleşme sayesinde güçlenerek aktif vatandaş konumuna gelmesine oldukça önem vermektedir. Ayrıca AB, dijitalleşmeyi kalkınma büyüme ve girişimcilik açısından da önemli bir araç olarak görmekte ve bu alanlarda ortaya çıkan engellere yönelik dijital cevaplar vermeye hazırlanmaktadır. Bunun yanında AB özel ve kamu sektöründeki kurumsal gelişmeyi sağlamada da dijital avantajlardan yararlanmayı amaçlamaktadır.

2020-2024 İnsan Hakları ve Demokrasi Avrupa Birliği Eylem Planı'nda öncelikli olarak yapay zekâ dahil olmak üzere yeni teknolojilerin fırsatlarını en üst düzeye çıkarmak için uluslararası ve ülke düzeyinde insan hakları ve demokrasiler açısından oluşabilecek dezenformasyon başta olmak üzere risklere karşı dikkatli olarak, tartışmaların ve eylemlerin teşvik edilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Dijital ortamda insan haklarını ve demokrasiyi koruyan uluslararası standartların geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve uygulanmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Teknoloji şirketlerinin dijital demokrasi için teşvik edilmesi, dijital teknolojinin geliştirilmesinde insan hakları ve demokratik ilkelere saygılı olunması, medya okuryazarlığı ve dijital becerilerin geliştirilmesi, çevrimiçi ortamda ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü ve çoğulculuğun korunması eylem planındaki temel hedeflerden bazılarıdır (European Union, 2020: 7-8).

Dijitalleşme ve demokrasi alanında diğer Avrupa Birliği belgeleri; “Çevrimiçi ve Çevrimdışı İfade Özgürlüğüne İlişkin AB İnsan Hakları İlkeleri”, “İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberi”, “Siber Diplomasi Konsey Kararları”, “Avrupa Birliği Siber Güvenlik Stratejisi Belgesi” olarak belirtilebilir (Wagner, Ferro ve Gsenger 2022: 5). Avrupa Birliği, e-demokrasiyi de içeren dijitalleşme süreci ile ilgili olarak temel politika belgeleri yanında 2010 tarihli ISA1 Programı, 2015 tarihli ISA2 Programı, 2020 tarihli Yeni Dijital Avrupa Programı gibi modeller ile bu alanda gelişmeyi desteklemektedir. Diğer taraftan Birlik kurumsal olarak e-oylama, e-dilekçe, e- bütçeleme, e-danışmanlar, e-müzakare vb. araçların uygulanmasını teşvik etmektedir.

OECD'nin E-Demokrasi Çerçevesi

OECD genel olarak kamu politikalarının oluşturulmasında vatandaşların katılımını arttırmak konusunda dijital mekanizmaları önemli araç olarak kabul etmektedir. OECD'nin siyasal katılım konusundaki “bilgilendirme”, “danışma” ve “aktif katılım” aşamaları e-demokrasi için de çerçeve olarak belirlenmiştir. Özellikle aktif katılım aşamasında politika oluşturma ve karar süreçlerine vatandaşların aktif olarak katıldığı, kamu ile ortaklığa dayalı bir ilişki sistemi tanımlanmaktadır. Nihai sorumluluk kamuya ait olmakla birlikte, vatandaşların politika seçenekleri önerme ve politika diyalogunu biçimlendirmedeki rolleri vurgulanmaktadır. Dijital demokrasinin bir araştırma ve uygulama alanı olarak gittikçe artan olgunluğuna sahip olduğu tespiti de yapılmaktadır. E-demokrasinin başlıca yararları; dijital araçlar ile vatandaşların politika süreçlerine katılması, daha kaliteli politika üretilmesi, politikanın benimsenmesi ve güvenin inşa edilmesi ve son olarak politika sorumluluğunun paylaşılması olarak ifade edilmektedir (OECD, 2003: 32-33).

OECD'nin dijital kamu yönetimi konusundaki temel öneri strateji başlıklarını; açıklık ve şeffaflık, politika oluşturma ve hizmet sunumunda çok aktörlü katılım, veriye dayalı kültür oluşması, gizlilik ve güvenlik, liderlik ve siyasi taahhüt, koordinasyon odaklı etkin yönetim mekanizmaları, kurumsal kapasite güçlendirme, dijital teknoloji satın alınması ve yasal çerçevenin geliştirilmesi oluşturmaktadır (OECD, 2020a: 12).

OECD'nin dijital hükümet yaklaşımında altı önemli boyuta vurgu yapılmaktadır. Bunlar; kullanıcı odaklılık, devleti bir platform haline getirme, dijital dayalı yeniden tasarım, veri odaklı kamu sektörü, proaktiflik ve varsayılan olarak açıklık biçiminde sunulmaktadır. Altı boyutun ortak noktası vatandaşların süreçlere aktif katılımını sağlayacak dijital süreçlerin tutarlı, erişilebilir, koordinasyona dayalı, etkileşimli ve etkin biçimde kurulması olarak belirtilmektedir. Bu çerçevede kamuda dijital dönüşümün gerçekleştirilmesinin katılım yanında etkinlik ve verimliliği de geliştireceği önemli bir sonuç olarak ifade edilmektedir (OECD, 2020b: 6).

OECD yayınlarında e-demokrasinin daha iyi anlaşılması konusunda önemli tespitler de bulunmaktadır. Teknolojinin önemli olmakla birlikte çözüm değil kolaylaştırıcı olduğu, dijital mekanizmalardan en iyi şekilde yararlanmak için çevrimdışı klasik araçlarla entegrasyon sağlanması gereği ifade edilmektedir. Ayrıca, online bilgilendirmenin önemli olmakla birlikte niceliğin fazla olmasının niteliğin arttığı anlamına gelmediği, ilave dijital müzakere ortamlarının oluşturulması gerektiği, politika oluşturma sürecinde dijital katılımın önündeki engellerin teknolojik olmaktan ziyade kültürel, örgütsel ve mevzuat kaynaklı olduğuna vurgu yapılmaktadır (OECD, 2003: 9).

OECD'nin tespitlerine göre e-katılım için beş zorluk alanı belirtilmiştir. (1) *ölçektir*. Bireyin sesinin kitlesel tartışmalarda kaybolmadan duyulması buradaki temel zorluktur. Birey kamu tarafından nasıl dinlenecek? Ölçek dengesi ile farklı toplulukların dahil edilmesi bir zorluk alanıdır. (2) *kapasitedir*. Gerek dijital altyapı ve gerekse dijital katılım mekanizmalarının kurulması ve yönetilmesi kapasite geliştirme ihtiyacını doğurmaktadır. Diğer taraftan toplumdaki dijital bölünme düzeyi kapasite alanında aşılması gereken diğer bir zorluktur. (3) *tutarlılık*; politika oluşturma döngüsünün her aşamasında alınan girdilerin, sürecin diğer aşamaları ile uygunluğunun sağlanması, bilgi yönetimi tekniklerinin politika oluşturma döngüsünü ne ölçüde desteklediğine dikkat edilmesini içerir. (4) *değerlendirme*; çevrimiçi katılımın politika oluşturmaya ne kattığı, yararları ve etkilerinin değerlendirilmesini ifade eder. (5) *taahhüttür*. Vatandaşların dijital ortamda bilgilendirilmesi ve aktif katılımı ile elde edilen girdilerin kamu tarafından politika ve diğer süreçlerde kullanıldığı yönünde vatandaşlarda meşru beklentilerin oluşturulmasını ifade eder (OECD, 2003: 17-18).

E-demokrasi Bağlamında Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, ülkelerdeki siyasal rejimin demokratik niteliğini geliştiren ve demokrasi bakımından önemli avantajlara sahip idareler olarak kabul edilir. Yerel yönetimler, merkezi örgütlenme modeline göre demokratik değerleri yerine getirme noktasında daha fazla potansiyele sahiptir (Stoker, 1996: 8). Yerel yönetimler, tarihsel gelişmenin de beslediği bir anlayışla demokrasinin temellerinden özgürlük, eşitlik, temsil ve katılım gibi birçok değerini daha kolay hayata geçirildiği yönetim birimleridir. Vatandaşların özgürlüklerini kullanabilmeleri için yerel düzey ölçek bakımından daha elverişli bir ortam sunmaktadır (Oktay, 2022: 51). "Birim ne kadar küçük olursa, vatandaşların hükümetlerinin kararlarına katılma fırsatı o kadar artar (Dahl, 1967: 960)" düşüncesi de yerel yönetimlerin demokrasinin gereklerinden olan eşit katılım ilkesinin sağlanması bakımından önemli bir fırsat sunduğunu göstermektedir.

İngiltere'deki yerel yönetim savunucuları arasında öncü olarak görülen John Stuart Mill ilk kez 1861 yılında yayınlanan "Temsili Hükümet Üzerine Düşünceleri" adlı eserinde yerel yönetimleri merkezileşme eğilimine karşı bir savunma aracı, daha etkili ve demokratik bir hükümet sistemi sağlamak adına değerli bir gelenek olarak ifade etmiştir (Stoker, 1996: 6). Mill bunu iki nedene bağlamıştır. İlk olarak yerel yönetimlerin siyasal kurumlarının katılımı artırma ve vatandaşlara siyasal deneyim sağlayarak eğitim verme potansiyelinin olduğundan bahsetmiştir. İkinci olarak ise yerel halkın ilgi, bilgi ve denetleme kapasitesinin verimli ve etkin bir hizmet sunumuna olumlu etkisinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla Mill'e göre yerel yönetimler hem demokratik idealleri yerine getirme hem de etkin bir hizmet sunumu açısından büyük imkanlar barındırmaktadır. 18. yüzyıla gelindiğinde benzer şekilde Rousseau da vatandaş sayısı ve yüzölçümü oranı arttıkça vatandaşların karar verme süreçlerine katılımı,

eşitlik, hükümet üzerinde etkili kontrol, siyasi akılcılık, samimiyet ve sivil mutabakat olasılığının azaldığını ifade etmektedir (Dahl ve Tufte, 1973: 6).

Yerel yönetimler; aktif yurttaşlığı geliştirmesi, vatandaşlar ve temsilciler için siyasal eğitim sağlaması, yerel temsili ve katılımı sağlaması, halka dönüklüğü geliştirmesi, yerel kimliğin oluşmasına ve korunmasına katkıda bulunması, yerel topluluk üyelerinin ihtiyaç ve isteklerini yansıtabilmesi, hizmetleri yerel koşullara daha duyarlı sunulabilmesi, yerel topluluk üyelerine güç, fırsat ve seçenek sağlaması, yerel topluluk kurum ve kuruluşları aracılığı ile yeni demokratik alanların ortaya çıkmasına katkıda bulunması gibi yönleri ile demokrasiyi güçlendiren kurumlar olarak görülür (Yıldırım, 1993: 37).

Ancak, yerel demokrasiye ilişkin farklı görüşlerin bulunduğu da ifade edilmelidir. Bir diğer kesim yerel yönetimlerin küçük ölçekli olmasından kaynaklı “demokratik avantajlarının çoğu kez abartılmış ve romantize edilmiş olduğunu ve demokratik eksikliklerinin göz ardı edildiğini (Newton, 1982: 191)” ileri sürmektedir. Newton (1982: 192-196) kurumların büyüklük veya küçüklüklerinin demokratik idealleri sağlamada etkili olmadığını, bunun daha çok demokratik kültür ve davranışlarla ilişkili olduğunu ve küçüğü iyi büyüğü kötü olarak etiketlemek yerine herhangi bir boyuttaki kurumun nasıl daha demokratik ve etkin bir hale getirileceğine odaklanılması gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre, şayet o bölgede demokratik kültür hâkim değilse, yerel yönetimlerin de demokratik idealleri yerine getirmede pek etkisi olmayacaktır.

Dahl ve Tufte (1973) da küçüklük ve demokrasi arasındaki ilişkiyi inceledikleri “Küçüklük ve Demokrasi (Smallness and Democracy)” isimli eserlerinde boyutun demokrasi üzerinde pozitif veya negatif anlamda kayda değer bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır. Ayrıca Dahl (2005: 131) yerel politikaların belirlenmesinde çok az insanın doğrudan etkisi bulunduğunu ileri sürmekte ve hatta seçilen yerel yöneticilerin seçim süreci boyunca kendilerine yardım eden sadık seçmenlerini ödüllendirme eğiliminde bulunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla yerel demokrasinin de avantajlı ve dezavantajlı yönlerine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısım yerel yönetimleri demokrasinin en güzel örneği olarak görürken diğer kesim sorunlu alanlara da dikkat çekmektedir.

İnsanların eşit bir şekilde kendileri adına alınan kararlarda söz sahibi olmasını ifade eden demokrasi son yıllarda etkinliği açısından sorgulanır hale gelmiştir. Özellikle günümüzde temsili demokrasinin ortaya çıkardığı sorunlar Atina'nın doğrudan demokrasi modelinin yeniden nasıl hayata geçirilebileceğinin yollarını aramaya itmiştir (Roeder, 2005: 49). Vatandaşların iradesini yalnızca seçim sandığında gösterebildiği, onun dışında alınan kararlara herhangi bir katılımlarının sağlanmadığı ve yalnızca teknokratların aldığı kararlara rıza gösterme zorunluluğunun bulunduğu temsili demokrasi,

seçmenlerde ilgisizlik, siyasal sinizm, yabancılaşma ile seslerini protesto ve benzeri (bazen şiddet içeren) toplumsal hareketler aracılığıyla duyurmaya çalışma gibi olumsuz durumlar ortaya çıkarmaktadır (Kersting, 2012: 14-15).

Kneuer (2016: 667) ise e-demokrasinin daha çok toplumsal entegrasyonu sağlayıcı bir işlevi bulunduğunu da ileri sürülmektedir. Çünkü e-demokrasi toplumsal aktörlere (özellikle marjinalleştirilmiş olanlara) kurumsallaşmış kanalların vermediği fırsatı tanımakta, geleneksel medyanın filtreleyici fonksiyonundan kurtarmakta ve böylece onlara kamuoyu oluşturma ve seslerini duyurma noktasında alternatif olanaklar sunmaktadır. Buradan hareketle toplumun bütün kesimlerinin dahil olduğu karar verme süreci ile artan bilgi alışverişinin aynı zamanda şeffaflık ile hesap verebilirlik gibi önemli ilkelerin etkinliğini artırabileceği ve devlet ile vatandaş arasındaki gittikçe derinleşen güven krizinin onarılabileceği ifade edilebilir.

Özellikle vatandaş ile yönetim arasındaki iletişim ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan bu demokrasi krizinin çözümünde yönetimlere fırsatlar sunan en güncel aracın BİT olduğu ifade edilebilir (Tsagarousianou, 1999: 198). BİT'lerin bilgi dolaşımını sağlayıp taban hareketliliğini artıracığı, toplumsal kopuşa neden olan bireyselleşmiş toplumu yeniden bütünleştireceği ve bu şekilde katılımcı yurttaş kültürünü canlandırıp siyasal kurumların vatandaşları yabancılaştırıcı etkisinden kurtaracağı ileri sürülmektedir. Çünkü BİT sayesinde siber alana aktarılan demokrasi tahayyülleri aracılığıyla sosyal ve siyasal hayat merkeziyetçilikten uzaklaştırabilecek ve vatandaşlar güçlendirilerek demokrasi dönüşüm sürecine girecektir (Negroponte, 1995: 229; Kersting, 2012: 11).

E-Demokrasi'nin Yerel Yönetimler İçin Avantajları ve Muhtemel Zorluklar

Dijital dönüşümün kamu yararına hizmet etmesini sağlayacak dijitalleşmeye artan bir ihtiyaç bulunmaktadır. Dijital platformlar, sistemler ve yapay zekâ gibi teknolojiler hayatımızın dokusuna her zamankinden daha derin nüfuz ederek hizmetlerin yapısını ve ekonomilerin temellerini değiştiriyor. Dijital teknolojilerin hem olumlu hem de olumsuz yanları vardır; bu durum, dijital dönüşümün kamu yararına olmasını ve kamuya değer katmasını nasıl sağlayacağımızın değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (UNDP, 2023: 4).

E-demokrasi yaklaşım ve uygulamaları, ulusal düzeydeki siyasal ve yönetsel kurumlar yanında yerel yönetimler için de önemli imkân ve fırsatlar sunmaktadır. Yerel yönetimlerin özünde var olan demokratik niteliklerini geliştirmeleri, kurum kültüründeki dönüşümün desteklenmesi, siyasal temsilcilerin güçlendirilmesi ve yerel katılımın çok yönlü artırılması noktasında e-demokrasi oldukça işlevseldir. Siyasal irade, güvenli ve kapsayıcı dönüşümün, özellikle de katılımın anlamlı kapsayıcılık ve katılıma dönüşmesi açısından merkezi bir öneme sahiptir. Vatandaşların bilgilendirilmesi, danışma faaliyetleri ve aktif katılım

mekanizmaları e-demokrasi araçları ile daha etkili sonuçlar üretebilir. E-demokrasi, doğrudan demokrasiye alan açarak gelişmesini sağlar.

Spirakis vd. (2010: 82) e-demokrasinin yerel yönetimler için sunduğu faydaları şu şekilde sıralamıştır:

- “yereldeki vatandaşlar ve topluluklar, fikirlerini söyleme ve siyasi tercihlerini yapma imkanına sahip olduklarından, yerel ve kamusal konularda daha fazla yetki ve sorumlulukları vardır,
- yerel konseyler vatandaşların görüşlerini dinleyebilir ve BİT aracılığıyla vatandaşları temsil edebilir,h
- vatandaşlar birbirlerini dinlemeyi, kamusal diyaloglara ve yerel tartışmalara katılmayı ve birbirlerine hoşgörü göstermeyi öğrenirler,
- vatandaşlar ve topluluklar yerel ve ulusal meselelere daha etkin bir şekilde dahil edilebilir .”

Pena-Lopez, e-demokrasinin siyasi partiler ve vatandaşlar için çeşitli faydaları bulunduğunu ileri sürmüştür. Buna göre e-demokrasi sayesinde siyasi partiler “yeni kurumsal kanallara ulaşabilir, yeni oluşan platformlarda daha hızlı bilgi ve iletişim imkânı bulabilir. Hem vatandaşla hem de kendi üyeleriyle daha iyi iletişim kurarak tabanının katılımını arttırabilir” (2011: 7). Bu durum yerel düzeyde de geçerlidir. Siyasi partiler yerel seçimlerde e-demokrasi vasıtasıyla vatandaşlarla doğrudan iletişime geçebilir, kendileri hakkında daha net ve hızlı bilgi aktarımı yapabilir, kendilerini daha iyi tanıtarak etkili bir kampanya süreci geçirebilirler.

E-demokrasinin yerel düzeyde vatandaşlar için sağladığı diğer yararlar; “müzakereci demokrasiye geçiş imkânı, karar verme sürecine aracısız katılma, gündem belirlemede rol oynama, en marjinal olan konular dahil tüm konuların ele alınabilmesi, daha fazla fikir birliğine varma ihtimali sonucu “kolektif bilgeliğin” inşası, demokrasinin kaynağı olan bağımsız bilgiye doğrudan erişebilme ve daha kolay izleme imkanları yakalama olarak belirtilebilir (Pena-Lopez, 2011: 6).

BİT’in sağladığı imkanlar ile e-oylamadan yararlanılarak yerel konulara dair halk oylamaları daha kolay ve sık biçimde yapılabilir. Politika yapım sürecinin zenginleştirilmesi, sivil toplumla etkileşimin geliştirilmesi, siyasi ve demokratik süreçlere ilginin artırılması, siyasal süreçlere yabancılaşmanın azaltılması ve politika yapıcılar ile vatandaşların buluşturulması e-demokrasinin diğer faydaları olarak ifade edilebilir.

BİT'e dayalı uygulamalar etkin kullanılarak vatandaş katılımının önündeki geleneksel engellerden olan zaman, mesafe, maliyet, bürokratik süreçler, önyargı, güven azlığı veya fırsat eksikliğinin etkileri azaltılabilir. Yerel yönetimlerin BİT uygulamaları sayesinde vatandaşların söz sahibi olduğu, sesini duyurabildiği, yönetici ve temsilcilerle bire bir iletişim halinde olduğu ve kamusal kararları etkileyebildiği demokratik ortam gelişir.

E-demokrasi sayesinde yerel yönetimler ile vatandaşlar arasındaki güvene dayalı ilişki düzeyi artar. Yerel yönetimlerin BİT temelli uygulamalar aracılığıyla vatandaşa bilgi sunması, şeffaflık ve hesap verebilirlik kapsamını genişletir. Yerel bürokrasi daha açık bir sistem haline getirilerek, halkın ve temsilcilerin denetimi artırılabilir.

E-demokrasi hem yerel yönetim hem de vatandaş açısından bürokratik süreçleri iyileştirme fonksiyonuna da sahiptir. E-demokrasinin boyutlarından olan e-devlet sayesinde vatandaşlar BİT ile dijital ortama entegre edilmiş hizmetlerden daha hızlı, her yerden erişilebilir, güvenli ve kaliteli biçimde yararlanır. Kamu hizmetlerinin verimliliği, etkinliği ve fayda-maliyet düzeyi artar. BİT temelli uygulamalar aracılığıyla tesis edilen demokratik mekanizmalar sayesinde vatandaşların talepleri ve ihtiyaçları daha kolay tespit edilir. Hizmet sunumuna ilişkin doğru kararlarla bütçe israfının önlenmesi, ihtiyaca uygun daha kaliteli hizmet düzeyi sağlanması ve idare ile vatandaş arasındaki uyum artması sağlanır.

E-demokrasinin yerel yönetimlere sağladığı yararlardan bir diğeri de dezavantajlı konumda bulunan vatandaşların yönetime katılmasını kolaylaştırmasıdır. Örneğin, engelli bireylerin, bilgiye erişimleri, ilgili kurumlarla iletişimlerini kısıtlı durumdadır. Yerel yönetimlerin görev kapsamına giren fiziksel erişilebilirlik, ulaşım, sosyal yardım ve benzeri ihtiyaçlarının karşılanmasında eksiklikler oluşabilmektedir. BİT temelli uygulamaların yaygınlaşması engelli bireylerin karar alma ve uygulama süreçlerine doğrudan katılımını kolaylaştırmaktadır. Engelliler dışındaki diğer dezavantajlı kesimlerin de karar süreçlerine katılımları, bu kesimlerin özel durumlarının gerektirdiği bilgi ihtiyacı, hizmet talebi, problemler ve diğer konular BİT'e dayalı çözümlerle yerel yönetimlere daha etkili biçimde ulaştırılabilir. Hizmetlerin vatandaşlara daha eşit ve adil sunulmasında BİT araçları önemli yere sahiptir.

E-demokrasi Alanında Zorluklar ve Engeller

Dijital sistemler, politika oluşturma sürecine her zamankinden daha fazla insanın dâhil edilmesini mümkün hale getirmiştir. Ancak, yerel yönetimlerin demokratik niteliğini artırma potansiyeline sahip e-demokrasi araçlarının etkin sonuçlar üretmesini zayıflatan, zorluk ve engel oluşturan konular da bulunmaktadır. BİT'e dayalı araçlar demokrasinin zenginleşmesine katkı vermekle birlikte tek başına demokratikleşmeyi sağlayamaz. Yerel düzeydeki demokratik kültürün zenginliği

ve uygulamaların gelişmişliği e-demokrasi süreçlerini de doğrudan etkilemektedir. Demokratik toplum ilişkileri ve yapılarının gelişmesi ile siyasal sistem tasarımı ve uygulamaları asıldır. E-demokrasinin etkin işlemesi demokratik gelişmişlikle doğru orantılıdır. Toplumun genel olarak demokrasi ve özel olarak e-demokrasi konusundaki bilgi ve ilgi düzeyi de sonuçlar üzerinde olumlu ya da olumsuz etki gösterir.

E-demokrasi mekanizmalarının karar alma ve kamu hizmeti süreçleri üzerinde etkili olmadığı, ilgili yerel yönetimin sisteme yapılan girdileri yeterli düzeyde dikkate almadığı ve bunları uygun çıktılara dönüştürmediği bir ortamda e-demokrasi araçlarına ilgi de azalmaktadır. Yerel yönetimlerdeki temsilciler ve bürokrasinin e-demokrasi ve kuruma etkileri konusunda bilgi ve ilgiye sahip olması gerekir. Siyasal temsilciler tarafından destek verilmeyen, bürokrasinin benimsemediği ve uyum sağlamadığı bir ortam e-demokrasinin gelişimini sınırlamaktadır.

Toplumdaki dijital eşitsizlik düzeyi de e-demokrasi üzerinde olumsuz etkide bulunabilir. Eğitim eksikliği, yaşlılık, gelir düşüklüğü, kırsal yaşam şartları vb. konulara dayalı olarak dijital erişimi kısıtlı olan toplumsal kesimlerin varlığı e-demokrasinin kapsayıcılığını azaltmaktadır. Ayrıca siyasal katılım konusunda kabul edilen problemlerin e-demokrasi için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Siyasal katılımında toplumun çeşitli kesimlerini harekete geçiren amaç ve motivasyonlar farklı olabilir. Bu durum e-demokrasi uygulamalarına toplumsal kesimlerin katılım yoğunluğunu farklılaştırarak kapsamı daraltır ya da genişletir. Elde edilen sonuçların kapsayıcılığı yanıltıcı olabilir. Bireylerin menfaatleri ile toplumsal menfaatlerin farklılığı ve bunların katılım üzerindeki etkisi farklı sonuçlar vermektedir. Azınlık ya da çoğunluğun siyasal katılım süreçlerine hâkim olması da olumsuz bir durumdur. Diğer taraftan e-demokrasi mekanizmaları ile sisteme yapılan yoğun talep sistemi tıkayarak işlevsiz hale getirebilir.

Dijital süreçlerde kullanılan kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğinin sağlanması anahtar bir konudur. Bu alanda problemlerin ortaya çıkması, siber saldırılar, sistemdeki verilerin gelecek dönemde vatandaşlar aleyhine kullanılma ihtimali vb. konular e-demokrasi uygulamalarına duyulan güveni, dolayısıyla sisteme katılımı azaltır. Bu bağlamda sosyal medyadaki dezenformasyon ve misenformasyona dayalı bilgilerin çokluğu, manipülasyonlar, trol ordularına dayalı iletişimin yoğunluğu, belediye başkanlarının sosyal medya hakimiyeti ile “elektronik bonapartizm” oluşturmaları vatandaşların dijital ortam üzerinden bilgi edinme, danışma ve aktif katılım sağlama düzeyini düşürebilir.

Dijital platformlar, yapay zekâ, içerik ve siber güvenlikle ilgili kurumlarda tekelleşme düzeyinin yüksekliği ve bu kurumlardaki yönetim açığının varlığı kamu yararı bağlamındaki sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Algoritmalar ve yapay zekâ, inovasyon için yeni fırsatlar sunarken,

hesap verebilirlik ve şeffaflık konusunda zorluklar oluşturmaktadır. Dijital platformlar giderek bireylerin haberler de dahil olmak üzere bilgiye erişme aracı haline geliyor. Platformlar bilgiye erişmenin ve kamusal söylemi demokratikleştirmenin yeni yollarını mümkün kılarken, bağımsız kitle iletişim araçlarının azalması hesap verebilirlik ve demokratik süreçlere yönelik kritik altyapıyı zorlamaktadır. Sonuçta teknoloji tarafsız değildir. Buna karşın, kamu yararına hizmet eden dijital teknolojilere dayalı “dijital kamu altyapısının” kurulması yönündeki çabalar da artmaktadır (UNDP, 2023: 5, 19).

E-demokrasi uygulamalarının etkin kullanımında yerel yönetimin kurumsal olarak dijital dönüşüm düzeyi de önemlidir. E-demokrasi uygulamaları ile kurumsal süreçlerin dijital ortamda entegrasyonunun sağlanması etkinliği arttırmaktadır. Akıllı şehir konseptinin yetersiz oluşu, e-demokrasiyi de zayıflatmaktadır. Dijital dönüşüm ve e-demokrasi uygulamaları gerek sabit yatırım olarak gerekse işletme sürecinde belli bir kaynak ve uzmanlık gerektirmektedir. Yerel yönetimlerin ölçekleri küçüldükçe bu ihtiyaçları karşılamak güçleşir. Diğer taraftan şehirlerin farklı ve öncelikli ihtiyaçlarının varlığı dijital alana ayrılan kurumsal ilgi ve kaynağı daraltabilmektedir.

Yerel Yönetimler için Temel E-demokrasi Yöntemleri

E-demokrasi uygulamaları genel olarak “e-bilgi, e-müzakere, e-şikâyet, e-dilekçe, e-girişim, e-kampanya, e-danışma, e-katılımcı bütçeleme, e-oylama” şeklinde sıralanmaktadır (Lindler ve Aichholzer, 2020: 23). Bu uygulamaların yukarıda ifade edilen Birleşmiş Milletlerin e-demokrasi çerçevesinde belirlediği katmanlara göre dağılımı aşağıdaki Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Yerel Yönetimler için Temel E-demokrasi Yöntemleri

E-Bilgi	e-bilgi	“Bilgilerin elektronik yollarla vatandaşlara ve diğer sakinlere sunulması” anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle e-bilgi, vatandaşların iyi bir katılım süreci geçirebilmeleri için bilgilenererek güçlenmelerini ifade etmektedir (Roztocki, Strzelczyk ve Weistroffer, 2022: 3).”
	e-kampanya	“Kamu politikasının şekillendirilmesini veya uygulanmasını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemek amacıyla, bireyleri seçim ve diğer kampanyalarda harekete geçirmek ve/veya onları belirli bir amacı desteklemeye ikna etmek için insanları birbirleriyle etkileşime girmeye teşvik eden elektronik yollarla gerçekleştirilen kampanyalardır (Emmanouil ve Konstantina, 2011: 24).”

E-Danışma	e-müzakere	“İdari birim ve organizasyonlara çeşitli kamusal sorunlar üzerine fikir ve geri bildirim sağlamak için katılımcılara yorumlarının sorulduğu online forumlardır (Subay, 2019: 235).”
	e-şikayet	“BİT tabanlı hükümet karar alma sürecini desteklemek için vatandaşlardan gelen beklemedik yorumların toplanması ve analiz edilmesi sürecini tanımlar (Sari, Purwandari, Hidayanto, Dzulfikar, Mishbah ve Kumaralalita 2019: 1).”
	e-dilekçe	“Vatandaşların görüş, düşünce, şikâyet ve öneri ile ilgili elektronik ortamda dilekçe yoluyla katılım sağlanmasına imkân veren web tabanlı sistemdir (Gündoğdu, 2021: 345)”.
	e-girişim	“Vatandaşların BİT aracılığıyla siyasi öneriler geliştirmesine ve ortaya koymasına imkân tanır ve onları siyasi gündem belirleme sürecine dahil eder (European Council, 2009: 8)”
	e-danışma	“Hükümet tarafından açıklanan ve desteklenen istişare mekanizmaları ve araçları ile vatandaşların kamu politikaları ve hizmetlerine ilişkin karar alma süreçlerine dâhil edilmesidir (Gündoğdu, 2021: 344)”.
E-Karar verme	e-katılımcı bütçeleme	“Kağıt üzerindeki süreçlerin ortadan kaldırılması ve sistemin dijital araçlarla erişilebilir hale getirilmesiyle halkın bütçeleme sürecine dahil edilmesi (Mærøe vd., 2021: 126)”.
	e-oylama	“Oy verme işleminde elektronik araçların kullanılmasını içeren bir seçim veya referandumdur (European Council, 2009: 8).”

Yukarıdaki tabloda yer alan e-demokrasi uygulamaları yerel yönetimler tarafından da kullanılmaktadır. Örneğin yerel yönetimler politika ve uygulama kararları ile faaliyetleri konusunda BİT uygulamalarından yararlanarak tek yönlü biçimde vatandaşları bilgilendirmektedir. Vatandaşlar katılım öncesi bilgi sahibi olduklarından daha güçlü bir şekilde katılım sağlayabilmektedirler (Roztocki, Strzelczyk ve Weistroffer, 2022: 3). Bununla birlikte yerel yönetimler, çevrimiçi toplantılar ve video konferans gibi yöntemler kullanarak kararların uzlaşmacı bir şekilde alınmasını sağlayabilir. Bu şekilde e-müzakere aracılığıyla karar alma noktasında temsilciler ve vatandaşlar arasındaki demokratik diyalog sağlanmış olur (Roztocki, Strzelczyk ve Weistroffer, 2023: 5). E-şikâyet uygulaması ile yerel yönetimler politika sonuçları, kamu hizmeti süreçleri ve vatandaşların

talepleri konusunda önemli bilgiler edinerek izleme ve değerlendirme aşamasını zenginleştirebilir.

E-girişim ile vatandaşların önerileri yerel otoritelere daha kolay ulaşır ve politikalara ilişkin gündemin belirlenmesi noktasında vatandaşların rolü artar. E-danışma mekanizmaları sayesinde yerel yönetimler vatandaşlarla müzakere içinde daha etkin karar alma ve kamu hizmeti süreçleri oluşturabilir. Ayrıca e-danışmaya dayalı biçimde alınan kararların meşruiyet düzeyi de yükselir (Roztocki vd., 2023: 5).

E-kampanya sayesinde hem yerel siyasetçiler kendilerini daha geniş bir kitleye tanıtmaya imkânı bulur hem de vatandaşlar yerel siyasetteki aktörleri daha yakından tanıyabilir. Ayrıca e-oylama kullanılarak yerel yönetim seçimleri ve referandum süreçlerindeki uzun prosedürler ve yüksek kaynak ihtiyacı azaltılır. Vatandaşların oy kullanması kolaylaşarak demokratik katılımın oranı artar (Emmanouil ve Konstantina, 2011: 24). Bir diğer e-demokrasi aracı olan e-katılımcı bütçeleme ile gelirlerin vatandaşların tercihleri doğrultusunda, şeffaflık ve hesap verebilirlik çerçevesinde daha verimli ve etkin yönetimi mümkün olabilir.

Sonuç

BİT'e dayalı teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşması ile oluşan toplumsal değişim sürecinden kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplum yapıları da etkilenmektedir. Birey, topluluklar ve kurumlar arasındaki ilişki biçimleri teknolojik gelişmelere paralel olarak yeni yöntemlere dayalı hale gelmektedir. Teknoloji ile bilgiye ulaşma ve sistemlere girdi sağlamanın önündeki erişim problemleri oldukça azaltılabilmektedir. Kurumların bu girdilere cevap yeteneğinin de gelişmesi ile toplumsal ağlar tüm aktörler bakımından daha etkin hale gelmektedir. Demokratik süreçler ve siyasal katılım mekanizmalarının dijital platformlara taşınması ile doğrudan demokrasiye kadar uzanabilecek bir potansiyel açığa çıkmış durumdadır.

Demokrasi alanındaki araştırmalar, kamu yönetimi politika belgeleri ve uygulamaları ile uluslararası örgütlerin politikalarında e-demokrasi yükselen bir öneme sahiptir. Diğer politika hedeflerine ulaşmada anahtar araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. E-demokrasinin yenilikçi yönü, yaygınlaşma kolaylığı, sağladığı fırsatlar ve demokrasinin önündeki klasik engeller konusunda getirdiği etkili çözümler bakımından heyecan uyandırmaktadır. Demokrasinin yükselişinde önemli bir kırılma noktası oluşturma, yeni bir aşamaya geçişi ifade etme ve demokrasiyi geliştirme noktasındaki beklentinin yüksek olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, e-demokrasinin araçsal yönünün yarar üretmesinde o toplumdaki demokrasinin olgunlaşma düzeyinin anahtar öneme sahip olduğu da görülmektedir. Bu durum e-demokrasi konusundaki kavram,

yaklaşım, avantajlar ve problemler gibi konuların aslında demokrasi konusundaki başlıklarla büyük ölçüde paralellliğini de oluşturmaktadır.

Dijitalleşmenin ve dijital dönüşümün etkili yönetimi, dijital teknolojilerin kapsayıcı, güvenli ve eşitlikçi sonuçlara katkıda bulunmasını sağlamak açısından anahtar öneme sahiptir. Dijitalleşme yönetimi, dijital dönüşümün hayatımızın her alanında değişime yol açan devam eden bir süreç olduğunu ve bu sürecin dışlama ve eşitsizlik kalıplarından ziyade kapsayıcılık ve hakları güçlendirmek için aktif katılım gerektirdiğini içermektedir.

BİT'e dayalı teknolojiler, demokrasinin gelişmesi için fırsat sunması, vatandaşların siyasal ve idari süreçlere katılımını teşvik etmesi, yerel ve yerel üstü paydaşlarla ilişkileri kolaylaştırması, siyasal kapsayıcılığı artırması, şeffaflık ve hesap verebilirliği geliştirmesi, vatandaşa duyarlılığı ve odaklanmayı artırması bakımından önem taşımaktadır.

Vatandaşların yerel yönetimlerdeki süreçlerde aktif bir şekilde yer almasına ilişkin eksiklerin BİT temelli teknolojilerinin gelişmesiyle azalacağı konusunda bir kabul bulunmaktadır. BİT temelli katılım mekanizmaları yerel yönetimlerde demokrasinin tesisi açısından bir alternatif olarak görülmektedir. Böylece vatandaşlar görüş, öneri ve şikayetlerini bildirerek aldıkları hizmetlere ilişkin kararların doğru şekilde alınmasına katkıda bulunmaktadır.

Yerel yönetimlerin çeşitli e-demokrasi uygulamaları aracılığıyla vatandaşları bilgilendirmesi bu iki aktör arasındaki iletişimi güçlendirmektedir. Bu durum yalnızca vatandaş açısından değil, yönetim açısından da olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Yerel yönetim bürokrasisi "e-bilgi, e-müzakere, e-şikâyet, e-dilekçe, e-girişim, e-kampanya, e-danışma, e-katılımcı bütçeleme ve e-oylama" gibi uygulamalar sayesinde daha şeffaf hale gelmekte ve hesap verebilirlik düzeyi yükselmektedir. Böylece vatandaş ile yerel yönetimler arasındaki güvene dayalı ilişkinin iyileştirilmesi de sağlanmaktadır.

Öte yandan yerel yönetimlerin e-demokrasi uygulamalarıyla hizmetlerin uygulama sonuçlarını değerlendirdikleri de söylenebilir. E-demokrasi uygulamaları sayesinde yerel yönetimlerin hizmetlere ilişkin aldığı talep, şikâyet ve öneri gibi geri dönüşler hizmetlerin geliştirilmesine imkân tanımaktadır.

E-demokrasi vasıtasıyla vatandaşlar kendilerini ilgilendiren hizmetlerin karar aşamasından sunumuna kadar bütün süreçleri etkileme kabiliyetine kavuşmaktadır. Bu aslında e-demokrasi ile yerel siyasal kültürün dönüşmeye başlaması, toplumun iradesinin alınan kararlara yansıtılması, hizmeti sunanlar ile hizmetten faydalananlar arasındaki uzlaşmaya dayalı siyasal kültürün gelişmesi anlamına gelmektedir.

E-demokrasinin yerel düzeyde yaygınlaşması önünde önemli zorluklar da bulunmaktadır. E-demokrasi mekanizmalarına yerel yönetimlerin önem vermemesi, yatırım ve işletme yükü, güvenlik açıkları ve sosyal medyadaki manipülasyonlar, dijital eşitsizlikler, demokrasi kültürü ve uygulamalarındaki zayıflık, kurumsal kapasite eksikleri ve siyasal katılım süreçlerinde görülen kapsayıcılık problemleri bu çerçevede öne çıkmaktadır.

Bireyin siyasal ve ekonomik olarak güçlenmesi, desantralizasyona ve demokratikleşmeye dayalı reformlar, siyasetin çoğulcu hale gelmesi, ekonominin serbestleşmesi ve özel sektörün ekonomideki rolünün artması, sivil toplumun gelişmesi, kamuoyu gücünün daha etkin hale gelmesi, siyasal katılım ve yönetim mekanizmalarının artması demokratik ortam yanında e-demokrasinin gelişmesini de desteklemektedir. Diğer taraftan e-demokrasi ve diğer BİT'e dayalı uygulamalar, bu olumlu gelişmeleri klasik araçlara göre daha fazla destekleyerek karşılıklı bir gelişme ilişkisi de oluşturmuş durumdadır.

Yerel yönetimlerde e-demokrasinin geliştirilmesi konusunda belediye başkanları ve meclisteki temsilcilerin konuya önem vererek sahiplenmesi ve teşvik etmesi, kurumsal kültürün dönüşümünün sağlanması, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, vatandaşlar ve toplumdaki diğer aktörlerle iş birliği ağlarının genişletilmesi, toplumsal kesimlere uygun metot ve araçların kullanılması ve iyi uygulamaların takip edilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, demokrasi ve özel olarak e-demokrasinin önündeki var olan engellerin analiz edilerek gerekli iyileştirmelerin gündeme alınması yararlı bir yöntem durumundadır. Kurumsal kapasite konusunda büyükşehir belediyeleri belli bir avantaja sahiptir. Bunun yanında güçlü yerel yönetim birliklerinin dijital dönüşüm ve e-demokrasi uygulamaları konusunda kapasite geliştirmeyi destekleyici çabaları bu konudaki ilerlemeye ivme kazandıracaktır.

Kaynakça

Anttiroiko, A. V. (2006). Contextualising Local E-democracy. E-AGORA: The White Book of Local e-Democracy: Reflections and Perspectives (Ed. Virapatirin ve T. Peixoto). <https://joinup.ec.europa.eu/community/epractice/document/gl-e->

Arblaster, A. (1999). Demokrasi. (Çev. Nilüfer Yılmaz). Ankara: Doruk Yayınları.

Åström, J. (2001). "Should Democracy Online be Quick, Strong, or Thin?" Communications of the ACM, 44(1), 49–51.

Berg, S. ve Hofmann, J. (2021). "Digital Democracy". Internet Policy Review, 10(4), 1-23.

Caldow, J. (2004). "E-Democracy: Putting Down Global Roots". Washington, DC: Institute for Electronic Government, IBM, 5-10.

Chadwick, A. ve May, . (2003). "Interaction Between States and Citizens in the Age of the Internet: "E-Government" in the United States, Britain, and the European Union Governance". *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 16 (2), 271-300.

Christiano, T. ve Bajaj, S. (2022). *Democracy. The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Ed. E. N. Zalta). Erişim adresi: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/democracy/>>.

Clift, S. L. (2004). "E-Government and Democracy: Representation and Citizen Engagement in the Information Age." *Publicus. Net*, 1-13.

Dahl, R.A. (2001). *Demokrasi Üstüne* (Çev. Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Dahl, R. A. (1967). "The City in the Future of Democracy". *American Political Science Review*, 61(4), 953-970.

Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its Critics*. Michigan: Yale University.

Dahl, R. A. (2005). *Who governs? Democracy and power in an American city*. New Haven and London: Yale University Press.

Dahl, R. A. ve Tufte, E. (1973). *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

Gutmann, A. (1996). *Democracy, Philosophy, and Justification. Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political* (Ed. S. Benhabib. Princeton, NJ: Princeton University Press,

Emmanouil, S. ve Konstantina, T. (2011). *Evaluating the Quality of E-Democracy Processes: An Empirical Study in the Greek Context*. Fourth International Conference on Information Law and Ethics.

European Commission. (2017). *Digital4Development: Mainstreaming Digital Technologies and Services into EU Development*. Erişim adresi <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital4development-mainstreaming-digital-technologies-and-services-eu-development-policy>.

European Council. (2009). *Electronic Democracy (E-democracy)*. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). Erişim adresi https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/6647-0-ID8289-Recommendation%20on%20electronic%20democracy.pdf

European Council. (2014). *İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberi*. Erişim adresi

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804d7bf3>.

European Union. (2020). EU Action Plan On Human Rights And Democracy 2020-2024. Erişim adresi https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf

Fisher, E. (2012). E-Governance and E-Democracy: Questioning Technology-Centered Categories. Oxford Handbooks Online.

Gündoğdu, H.G. (2014). Yönetime Katılmada Etkinlik için Bilgi İletişim Teknolojilerinin Kullanılması: E-Katılım ve E-Demokrasi bağlamında Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Hacker, K., van Dijk, J. (2000). What is Digital Democracy? Digital Democracy Issues of Theory and Practice (Ed. K. Hacker ve J. van Dijk). New York: Sage Publications.

Hague, B. N., ve Loader, B. D. (2005). Digital Democracy: An Introduction. Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age (Ed. B. N.Hague ve ve, B. D. Loader). New York: Routledge.

Holden, B. (2007). Liberal Demokrasiyi Anlamak (Çev. Hüseyin Bal), Ankara: Liberte Yayınları.

Huntington, S. P. (1984). "Will More Countries Become Democratic?" Political Science Quarterly, 99(2), 193-218.

Kersting, N. (2012). The Future of Electronic Democracy. Electronic Democracy (Ed. N. Kersting). Opladen: Barbara Budrich Publishers.

Kneuer, M. (2016). "E-democracy: A New Challenge for Measuring Democracy". International Political Science Review, 37(5), 666-678.

Korthagen, I., Keulen, I., Hennen, L., Aichholzer, G., Rose, G., Lindner, R. Goos, K. Ve Nielse, R. Ø. (2018). *Prospects for E-Democracy in Europe*. EPRS- European Parliamentary Research Service, Scientific Foresight Unit (STOA), European Parliament. Belgium. Erişim adresi <https://policycommons.net/artifacts/1847398/prospects-for-e-democracy-in-europe/2593628/> on 03 Jan 2024. CID: 20.500.12592/jmtr7h.

Lijphart, A. (1989). Yirmi bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri. (Çev. E. Özbudun ve E. Onulduran). Ankara: Yetkin Yayınları.

Lindner, R., ve Aichholzer, G. (2020). E-democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends. European E-democracy in Practice. European E-Democracy in Practice (Ed. L. Hennen, I. Keulen, I. Korthagen, G. Aichholzer, R. Lindner ve R. Øjvind Nielsen. Switzerland: Springer.

- Macintosh, A. ve Whyte, A. (2006). Evaluating how eParticipation Changes Local Democracy Proc. eGovernment Workshop, Edinburg,
- Mærøe, A. R., Norta, A., Tsap, V. ve Pappel, I. (2021). "Increasing Citizen Participation in E-Participatory Budgeting Processes". Journal of Information Technology & Politics, 18(2), 125-147.
- Nair, Pradeep, (2007). E-Governance: A Step Towards Digital Democracy. 5th International Conference on E-Governance: Foundations of EGovernment, Hyderabad: ICEG içinde (147–154 ss.).
- Negroponete, N. (1995). Being digital. London: Hodder & Stoughton.
- Newton, K. (1982). "Is Small Really so Beautiful? Is Big Really so Ugly? Size, Effectiveness, and Democracy in Local Government". Political Studies, 30(2), 190–206.
- Norris, D. F. ve Christopher G. R. (2013). "E-democracy at the American Grassroots: Not now . . . not likely?" Information Polity 18(3), 201–216.
- OECD. (2003). Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement, Erişim adresi https://www.oecd-ilibrary.org/governance/promise-and-problems-of-e-democracy_9789264019492-en.
- OECD. (2020a). Open, Useful and Re-usable data (OURdata) Index: 2019. Erişim adresi <https://www.oecd.org/gov/digital-government/policy-paper-ourdata-index-2019.htm>
- OECD. (2020b). The OECD Digital Government Policy Framework. Erişim adresi <https://www.oecd.org/governance/the-oecd-digital-government-policy-framework-f64fed2a-en.htm>
- Oktay, T. (2022). Yerel Yönetimler. Ankara, İdeal Kent Yayınları.
- Päivärinta, T. and Sæbø, Ø. (2006). "Models of E-Democracy". Communications of the Association for Information Systems, 17 (1), 818-840.
- Peña-López, I. (2011). "The Disempowering Goverati: E-Aristocrats or the Delusion of E-democracy". JeDEM-eJournal of eDemocracy and Open Government, 3(1), 1-21.
- Roeder, S., Poppenborg, A., Michaelis, S., Märker, O., & Salz, S. R. (2005). "Public Budget Dialogue"—An Innovative Approach to E-Participation. E-Government: Towards Electronic Democracy: International Conference TCGOV 2005 içinde (48-56 ss.). Berlin, Heidelberg: Springer.
- Roztocki, N., Strzelczyk, W. ve Weistroffer, H. R. (2023). Beyond E-Government: A Framework For E-Democracy. Proceedings of the Southern Association for Information Systems Conference içinde (1-6 ss.). Erişim adresi <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=sais2023>

Roztock, N., Strzelczyk, W. ve Weistroffer, H.R. (2022). Concepts of E-Democracy in an E-Society. 24th Southern Association for Information Systems Conference içinde (1-6 ss.) Myrtle Beach, SC, USA

Sari, A. M., B. Purwandari, A. N. Hidayanto, M. Fadhil Dzulfikar, M. Mishbah ve L. Kumaralalita (2019). Dimensions of E-Complaint Service Quality: A Systematic Literature Review. 2019 5th International Conference on Computing Engineering and Design (ICCED) içinde, Singapore, (1-6 ss.), doi: 10.1109/ICCED46541.2019.9161136.

Spirakis, G., Spiraki, C., & Nikolopoulos, K. (2010). "The Impact of Electronic Government on Democracy: E-Democracy through E-participation". Electronic Government, an International Journal, 7(1), 75-88.

Subay, Ö. Ö. (2019). "Katılımcı Demokrasinin Gelişiminde E-Demokrasi Uygulamaları". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (34), 219-241.

Stoker, G. (1996). Introduction: Normative Theories of Local Government and Democracy. Rethinking Local Democracy (Ed. D. S. King ve G. Stoker). London: Macmillian.

Tsagarousianou, R. (1999). "Electronic Democracy: Rhetoric and Reality". Communications, 24(2), 189-208.

UNDP (2023), A Shared Vision for Technology And Governance, New York.

United Nations. (2020). E-government Survey 2020, Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. Erişim adresi [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf)

United Nations. (2022). E-government Survey 2022, The Future of Digital Government. Erişim adresi <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Report%20without%20annexes.pdf>

Van Dijk, J. A. G. M. (2012). Digital Democracy: Vision and Reality Public Administration in the Information Age: Revisited (Ed. I. Th. M. Snellen, Marcel Thaens, Wim B. H. J. van de Donk). Amsterdam: IOS Press.

Wagner, B., Ferro, C. ve Gsenger, R. (2022). Democracy and Digitalisation Handbook. European Union.

Webster, F. (2014). Theories of The Information Society, 4. Basım, New York: Routledge.

Yıldırım, S. (1993). Yerel Yönetim ve Demokrasi: Kavramlar, Yaklaşımlar. İstanbul: T.C. Başbakanlık TOKİ Başkanlığı ve IULA-EMME Yayını.

Yoneji, M. (1983). The Information Society as Post Industrial Society. (2. Basım) Washington: World Future Society.

Extended Summary

Local Governments in the Context of E-Democracy

E-democracy, which provides a paradigm shift in administration, has been seen as a tool for local governments to develop democratic mechanisms. E-democracy, which is seen as an effective tool in terms of the right to greater participation and political equality, making better decisions by including all stakeholders in the decision-making process, providing a more effective public service and a legitimate administration, offers many benefits such as facilitating relations with local and supra-local stakeholders, increasing political inclusion, improving transparency and accountability, increasing citizen sensitivity and focus.

It is seen that some models have emerged as a result of the efforts of the authors to analyze and make sense of electronic democracy, which emerged as a result of the developments in the field of democracy due to technological progress. For example, Caldwell proposed a four-tier evaluation model in which the intensity of democracy increases at each level. Accordingly, in the first level, individuals are passive and make observations about the activities of political representatives in public services in the light of the information they provide. In the second level, individuals start to enter the system through digital mechanisms such as e-mail, e-survey, e-voting, etc., as well as obtaining information, but there is still no two-sided interactive interaction. When it comes to the third level, it is seen that the relationship between public and political representatives and the individual has turned into a relationship based on cooperation, more coordination and interaction with digital tools. In the fourth level, individuals participate in public policy and political decision-making processes interactively and simultaneously at the strategic level with digital tools, beyond obtaining information and making one-way inputs to the system. Aström, on the other hand, has grouped the e-democracy model under three headings as Quick, Strong and Thin Democracy. Quick democracy refers to the direct participation of citizens in political decision-making processes through information processing technologies. A strong democracy, in which many technical, financial, temporal obstacles to the political participation of citizens are moved through information processing technologies, makes direct democracy possible instead of the classical political party system and the model based on representatives. In a weak democracy, the ordinary citizen is perceived as apathetic and unqualified to participate in politics, and it is not considered important to increase the level of participation of these floating citizens. In a weak democracy, it is more likely that the elite will be given a freer room for manoeuvre to develop and implement their political programs.

Another model of e-democracy was put forward by Nair. Nair's e-democracy model; It is designed in four stages: a) information disclosure, b) listening/consulting, c) online negotiation and d) online decision making. As the

stages are passed, the intensity of democracy increases. The e-democracy model designed by Päivärinta and Sæbø is based on four types of democracy: Partisan, Liberal, Direct and Deliberative. In Partisan and Direct Democracy, citizens set the agenda, while in Liberal and Deliberative Democracy, politicians and bureaucracy set the agenda. In Partisan and Liberal Democracy, citizens participate indirectly in the decision-making process, while in Direct and Deliberative Democracy, citizens have defined roles in the decision-making process.

On the other hand, it is seen that e-democracy provides some advantages to the local governments. First of all, the implementation tools of e-democracy such as e-information, e-campaign, e-negotiation, e-complaint, e-petition, e-initiative, e-consultation, e-participatory budgeting make the information, consultation and active participation stages easier in local governments, and provide a healthy governance process by bringing all stakeholders together in the digital environment. Thanks to the opportunities provided by ICT, citizens make the participation process healthier by more easily overcoming obstacles such as time, distance, cost, and bureaucratic processes that harm participation.

In addition, ICT facilitates the participation of disadvantaged citizens in management. For example, people with disabilities have limited access to information and communication with public institutions. The opportunities provided by ICT can easily enable people with disabilities to participate in local administration without these obstacles. In addition, it should be stated that political representatives can find the opportunity to express themselves better through e-democracy tools. In local elections, they can communicate directly with citizens through e-democracy, promote themselves better by transferring clearer and faster information about themselves, and have an effective campaign process. All these both increase the right of citizens to speak in the services provided to them and are very important in terms of establishing a trust-based relationship between citizens and public administration, as they are in mutual communication with the administration. Therefore, it can be stated that e-democracy offers significant advantages to local governments in terms of the quality functioning of democratic processes, shaping public services according to demands, determining the agenda according to the needs of the people, and creating a transparent and accountable administration.

However, it should be stated that there are some difficulties in front of the establishment and dissemination of e-democracy tools in local governments. One of the biggest challenges is that local governments do not attach much importance to e-democracy mechanisms. In this regard, administrators need to be willing and take initiatives. Ultimately, an environment that is not supported by political representatives and that the bureaucracy does not adapt to limits the development of e-democracy.

Another challenge stems from the high investment and operating costs for the establishment of e-democracy applications. Such a high cost makes local administrators reluctant to invest in the establishment of e-democracy applications. Another challenge is concerns about cybersecurity vulnerabilities. Administrators and citizens are uneasy about the security of the information transferred to the digital environment. It is very important to ensure the confidentiality and security of personal data used in digital processes. In this context, the abundance of disinformation and misinformation-based information on social media, manipulations, the intensity of communication based on troll armies, the dominance of social media by mayors and the creation of "electronic bonapartism" may reduce the level of citizens' ability to obtain information, consult and actively participate through the digital environment.

Inequalities in terms of access to digital tools among citizens, in other words, the digital divide, pose another challenge for e-democracy. The presence of social segments with limited digital access based on issues such as lack of education, old age, low income, rural living conditions, etc., reduces the inclusiveness of e-democracy. In addition, the richness of the democratic culture at the local level and the development of practices directly affect the e-democracy processes. Because the effective functioning of e-democracy is directly proportional to democratic development. The level of knowledge and interest of the society about democracy in general and e-democracy in particular also has a positive or negative effect on the results. Therefore, the weakness in the culture and practices of democracy, which is important for the establishment of e-democracy, emerges as a separate area of difficulty.

All these negative situations hinder the functionality and effectiveness of e-democracy. In order to establish an effective e-democracy, these obstacles must first be eliminated. In this context, first of all, mayors and representatives in the parliament should take ownership of the issue by attaching importance to it, the transformation of the institutional culture should be ensured, initiatives should be made to improve the institutional capacity, the cooperation networks of local governments with citizens and other actors in the society should be expanded, methods and tools suitable for social segments should be used and good practices should be followed. In addition, it is necessary to analyze the existing obstacles to democracy and e-democracy in particular and to put the necessary improvements on the agenda. Metropolitan municipalities have a certain advantage in terms of institutional capacity. In addition, the efforts of strong local government associations to support capacity building on digital transformation and e-democracy practices will accelerate progress in this regard.

Türkiye’de Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek

*Seda EFE**
*Ayşen PEKER YILDIZAN***
*Hakan Mehmet KİRİŞ****

Öz: Kentsel dönüşüm, sanayileşmenin, nüfus artışı ile yığılmanın, kentte yaşayan nüfusun giderek yoğunlaşmasının zamanla beraberinde getirdiği bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmalara, yasal düzenlemelere, kamu ve özel sektör uygulamalarına konu olan kentsel dönüşüm Türkiye’de son dönemde gündemdedir. Çoğunlukla iç içe geçebilen bir şekilde anlaşılması gereken büyük imar faaliyetleri, gecekondulaşma, toplu konutlar ve kentsel dönüşüm dönemleri Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sonuçlar olmuştur. Son birkaç on yılda kentsel dönüşüm;1999 Marmara, 2011 Van, 2020 İzmir, 2023 Kahramanmaraş gibi depremlerin yıkıcı etkileriyle birlikte özellikle yapı stokları üzerinden düşünülen ve aciliyeti olan bir alan haline gelmiştir. 2000 yılı öncesinde yapılan konutların toplam yapı stoğunun %43,5’ini oluşturması ve %42’lik bir yüzölçümün 1. derecede deprem kuşağında bulunması kentsel dönüşümün stratejik bir konu olarak öncelik kazanmasına neden olmuştur. Depremlerde yaşanan büyük yıkımlar ve ortaya çıkan krizler, kentsel dönüşümün kentleri afete dirençli hale getirme düşüncesi ile doğrudan ilişkilendirilme eğilimini arttırmıştır. Bu bakış açısına öncelik verilmesiyle birlikte, genel olarak kentsel dönüşüm kanunu olarak anlaşılan 2012 tarihli 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 2023 yılında ise 6306 sayılı vd. kanunlarda değişiklikler getiren 7471 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Bu makale, Türkiye’de kentleşmenin kısa, tarihsel ve yasal arka planını anlatarak kentsel dönüşümü, kentleşmenin zorunlu ve birikmiş olarak geldiği bir aşama olarak görmektedir ve bu sebeple de kentsel dönüşümün daha geniş boyutlu düşünülmesi gereken bir olgu olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu yapılırken kentsel

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sedabatman@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7896-6695

** Dr., aysenpeker@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-3799-3910

*** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hakankiris@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9514-117X.

Makale Geliş Tarihi: 25.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 22.04.2024

dönüşüm hakkında yapılmış son Kanun olarak 7471 sayılı Kanun incelenmiş, çeşitli istatistikler ve verilerle değerlendirmeler yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel Dönüşüm, Kent, Kentleşme, Afete Dirençli Kent, 7471 Sayılı Kanun*

Rethinking Urban Transformation in Türkiye

Abstract: *Urban transformation emerges as a phenomenon brought about by industrialization, population growth and agglomeration, and the gradual increase in the population living in urban areas. Urban transformation, the subject of research in legal regulations and public and private sector practices, has recently been on the agenda in Türkiye. Periods of large development activities, squatting, mass housing, and urban transformation, which should be understood in a way that can often be intertwined, have resulted from the rapid urbanization process in Türkiye. Urban transformation in the last few decades has become urgent with earthquakes such as 1999 Marmara, 2011 Van, 2020 Izmir, and 2023 Kahramanmaraş. The fact that the houses built before 2000 constitute 43.5% of the total building stock and that a surface area of 42% is in the 1st-degree earthquake zone has caused urban transformation to gain a strategic priority. With the effect of earthquakes, urban transformation has increased the tendency to be considered to make cities resistant to disasters. With this point of view given priority, Law No. 6306 of 2012 on the Transformation of Areas under Disaster Risk, which is generally understood as the urban transformation law, was enacted. In 2023, Law No. 7471 was enacted, which brought amendments to the laws numbered 6306 et al. This article describes the brief, historical and legal background of urbanization in Türkiye, sees urban transformation as a mandatory and accumulated stage of urbanization, examines Law No. 7471, which is the last regulation in this field, and aims to make evaluations and suggestions with various statistics and data.*

Keywords: *Urban Transformation, City, Urbanization, Disaster-Resilient City, Law no 7471*

Giriş

Kent, tarihin derinliklerinden süregelen bir gerçeklik olarak toplumsal gelişimle birlikte büyüyen, değişen, çeşitlenen disiplinlerarası bir kavramdır. İlk kentlerin ortaya çıkışı, devletin kent alanında ve formunda örgütlenmesiyle meydana gelirken, kentlerin devletin örgütlenmesindeki bu hakimiyetinin uzun çağlar devam ettiği görülmektedir. Scott’a göre (2019: 35, 113) ilk kentlerin belirlediği M.Ö. 4. binyılda tahıl üretiminin üzerinde yükselen devletin de kendini gösterdiği surlar, sulama kanalları, büyük yapılar gibi kamu yatırımları, kral ve uzmanlaşmış bir yönetim, ticaret ve zanaatların olduğu ve vergilendirildiği, kent meclislerinin bulunduğu büyük nüfus birikimi alanları göze çarpmaya başlamıştır. Bu yönüyle kent, kuruluş itibariyle bu siyasal organizasyonun yerleştiği merkezi alana ya da alanlara karşılık gelmektedir. Parker’a göre (2021: 17-18), kentler bir araya gelerek kendileri arasındaki sorunların çözümü ve dış

tehditlere karşı birliktelik gibi amaçlara sahip olabilmıştır. Tarihsel süreçte bir kentin fazlaca gelişmesi ve etki alanının genişlemesi, başka kentleri ve bölgeleri egemenliğinde toplamasına yol açmış ve böylece imparatorluklar çağı ortaya çıkmıştır. Ulus devletler ise kent ölçeğinin ötesinde farklı kentleri barındıran bir gerçeklik ve nitelikle tarih sahnesine çıkmıştır. Parker (2021: 21) yine de kentlerin konum ve etkinliğinin genel geçer olmaktan daha çok coğrafyaya ve tarihe göre değişiklik gösterdiğini vurgulamıştır. Tarım devriminin ardından toplumların yaşamında köklü değişikliğe neden olan bir diğer devrim olan Sanayi Devrimiyle kentler, nüfusun toplandığı veya yığıldığı alanlar haline gelmiştir.

Modern dünya, tarım dışı sektörel gelişim ve büyüme ile hızlı bir kentleşme süreci geçirmiştir. Eski ve yeni kentler büyük nüfusları bünyelerinde barındırmaya başlamıştır. 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde dünya nüfusunun yarıdan fazlası kentlerde yaşamakta ve bu oran giderek artmaktadır. Birleşmiş Milletler verilerine göre 2023 yılı itibariyle sekiz milyarlık dünya nüfusunun %60’a yakını kentsel alanlarda yaşamaktadır (hbs.unctad.org). Bu da dört buçuk milyarı aşan bir nüfusa karşılık gelmektedir. 2050 nüfus projeksiyonuna göre, dünya nüfusunun 9,7 milyar olacağı ve bu nüfusun %70’inin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (UN, 2022: i). Bu da yedi milyara yakın bir büyüklüğe denk gelmektedir. Gelecek on yıllarda kentsel büyümenin büyük oranda gelişmekte olan bölgelerde ve yoğun nüfuslu kentlerde olacağı öngörülmektedir. Küresel mega kentlerin öne çıkmasının yanında, Avrupa ile Asya ve Afrika kentlerinin farklı değişkenlerle karşı karşıya olması da geleceğin kenti şeklinde bir tek tip kent modelini güçlendirmektedir. Yine de sürdürülebilirlik ve ölçek başta olmak üzere bazı temel değişkenler öne çıkmaktadır (Futureagenda, 2011: 232; Dixon, 2020: 88-90). Kentlerde yaşayan nüfusun büyümeye devam edeceği öngörüsü bir yandan mevcut kentlerin durumunu gözden geçirme diğer yandan da kentleri ve kentsel yaşamı daha da artan önemiyle değerlendirme gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Türkiye coğrafyası, insanlık tarihinin kadim kentlerine ev sahipliği yapan tarihsel, kültürel ve jeopolitik bakımlardan değerli topraklar üzerindedir. Eski, zengin, önemli, tarihe karışmış veya yaşamaya devam eden kentlerin önemli bir kısmı Türkiye’nin kültürel mirası olmuştur. Son dönemde tarih yazımı bakımından ilgi çekici ve kilometre taşı niteliğindeki Göbeklitepe gibi keşifler de yerleşimi ve yerleşim öncesini anlamak bakımından önemlidir. Yine kent tarihi yazımında Çatalhöyük, ilk kentlerin yerleşim, toplum ve yaşam biçimleri bakımından önemli bilgiler sağlamaktadır.

Genel anlamıyla bakıldığında kentler sürekli bir dönüşüm içindedirler. Bronz çağında ortaya çıkan ilk örneklerinden bu yana göç, ticaret, kültürel ve politik dönüşüm süreçleri, Anadolu kentlerinin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısını etkilemiştir. Antik dönem kentlerinin çoğunun 7. Yüzyılda terkedilmesi

ve Orta çağ koşullarına uygun kale-kentlerin kurulmaya başlanması, günümüze değin uzanan kent sisteminin ortaya çıkışı bakımından önemli bir dönemeç olmuştur. Diğer yandan Anadolu’da Türk egemenliğinde bu kentlerin imarının geliştirildiği ve genişletildiği görülmektedir (Aktüre, 2020: 817, 820). Osmanlı Devleti’nin son döneminden itibaren tarihsel – klasik kent modelinin ötesinde modernite anlayışı, başkent İstanbul ve liman kentleri başta olmak üzere etkisini göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet ile kentlerin modern çağa ayak uydurma süreçleri hızlanmıştır. Özellikle başkent Ankara, *Cumhuriyet Kenti* modeli olarak planlanıp inşa edilmeye çalışılmıştır (Tekeli, 1998: 2-4). Bununla birlikte büyük kentlerde daha fazla olacak şekilde nüfus artışı ve göç gibi etkenlerle kentlerin hızlı büyümesi, son yüzyılda yerleşim düzeni, konutlaşma, büyüme, yenileme vb. konulardaki tartışmaların artışı da beraberinde getirmiştir.

Modern Türkiye’de kentleşme, genellikle nüfus yığılmasıyla ortaya çıkan hızlı bir süreçtir. Bu hızlı süreç beraberinde kentler ve bölgelerarası nüfus dengesizliğini arttıran başlıca unsurlardan biri olurken kentlerin planlı gelişimini de zorlaştırmış görünmektedir (Kıray, 2007: 15-18; Şengül, 2007: 89-101, Keleş, 1978: 24). Kent planları ile kentsel büyümenin genellikle uyumlu olmadığı görülmektedir. Plansız ve/veya plan tadilat ve esneklikleriyle değişen kentler, bir yandan geleceğin üretim – tüketim – ticaret ve göç akışları çerçevesinde tüm dünya kentleriyle ortak bir sorunsalı paylaşmakta diğer yandan da kendine özgü gerçeklikleri yaşamaktadır. Dolayısıyla Dünya ve Türkiye nüfus ve kent istatistikleri kente dair; dönüşüm, dirençlilik, sürdürülebilirlik, kalite, estetik, teknoloji vb. bağlamlar temelinde; barınma, yaşama, çalışma, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel olanaklar bakımından kent yaşamında yeni projeksiyonlar üretilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu projeksiyonlarda kentsel dönüşümün nasıl olacağı önemlidir.

Türkiye’de kentleşmenin geldiği noktada pek çok kentte konut stoklarının eskimesi, inşaat standartlarının değişmesi, doğal afetlerden korunma, afet sonrası yönetme, yeni inşaat teknoloji ve standartlarının oluşması yanında toplumun gelişimi ile beklenti ve taleplerin değişmesi, kent ve kentlilik kavramlarının uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde dikkate alınan standartlar haline gelmesi, bilişim teknolojilerinin gelişimi ve kent yaşamına uyarlanması, sürdürülebilirlik ve dirençlilik gibi etkenlerle kentsel dönüşümün anlamı ve kapsamı da gelişmekte ve muhtemelen genişlemektedir. Gelecek yıllarda kentsel dönüşüm gerek kent yönetiminin gerekse de ulusal politikanın öncelikli konularından biri olacak gibi görünmektedir.

Türkiye’de son birkaç on yılda kentsel dönüşüm; 1999 Marmara, 2011 Van, 2020 İzmir, 2023 Kahramanmaraş gibi doğal afetlerle birlikte, ülke gündeminin en önemli konularından biri haline gelmiştir. Bu çalışmada kentsel dönüşüm, Türkiye’de kentleşmenin zorunlu ve birikmiş olarak geldiği bir aşama

olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir. Bu çerçevede de, kentin dönüşümünün planlamasında ve uygulamasında, yapı türü, stoğu, dönüşüm yolu ile demografik yapı, toplumsal değişme ve gelecek öngörülerinin bütüncül şekilde düşünülme gereği vurgulanmaktadır. Bu makale, kentleşme sürecinin bir parçası olarak görülen kentsel dönüşüm çerçevesinde tarihsel, toplumsal değişimi ve mevzuatı araştırmış, 2012 tarihli 6306 sayılı ve 2023 tarihli 7471 sayılı Kanunlarla son dönemde giderek belirgin hale gelen afete dirençli kentsel dönüşüm yaklaşımını incelemiştir. Böylece Türkiye’de kentsel dönüşümün öncelikli, farklı boyutlarıyla aynı zamanda da bütüncül şekilde ele alınması gereken bir alan olduğu ortaya konmuştur.

Kentsel Dönüşüm Kavramı

Kent, bir yandan toplumsal dönüşümün ağırlıklı ve görünür şekilde yaşandığı mekân olması bakımından diğer yandan da kendi dönüşümünü yansıttığından önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Kentin hem oluşumu hem de dönüşümü açısından yapı şekli, konut kullanımı, kentin tasarımı ve yerleşimi ön plana çıkan değişkenlerdir. Modernleşme paradigması, toplumsal değişim ile geleneksel toplumun moderne evrilmesinde kentleşme düzeyinin artmasını bir gösterge olarak görme eğilimindedir. Giddens (2010: 211), modern kentin insanlığın gördüğü en yoğun ve yapay ortam olduğunu belirtmektedir. Bu durum, insan eliyle şekillendirilen koşulların arttığına ve yığıldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla kentleşme bir yandan belli bir alanda nüfusun giderek artmasına karşılık gelirken diğer yandan da bu nüfusun düşünüş, tutum ve davranış kalıplarının değişmesiyle kent kültürünün oluşması ve kent sakinleri tarafından bu kültürün edinilmesine karşılık gelmektedir ki, buna kentleşme denebilir (Tekeli, 2015: 28; Wirth, 1938). Toplumlar çağlar içinde değişmekte ve dönüşmektedir. Toplumsal değişim insanların yaşam biçimi ve kültürlerindeki farklılaşmayı ortaya koymaktadır. Bu farklılaşma dönüşümün yaşanacağı mekânsal gerçekliği de etkileyen, onu biçimlendiren ve bu biçimlendirmeye birlikte kavramsal ve mekânsal yansımaları da beraberinde getiren bir durumdur. Toplumlar durağan olmadığından, dönüşüm sürekli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Kentin bu olgu ile uyumlu olan ya da olmayan dönüşümü gelişim ve kalkınma açısından önemli bir göstergedir. Bu bakımdan toplumun hareketliliği gibi kentin de kısmen veya tamamen hareketli, değişken ve dönüşen bir akışta olması olağandır.

Lefebvre (2013) kent ve kentleşme tanımının, yıllar içerisinde yaşanan pek çok gelişmeye bağlı olarak, örneğin toplumsal ihtiyaç ve isteklerin değişip dönüşmesi ve yaşam alanlarından beklenen standartların değişimi gibi sebeplerle, içinde zıtlıkları da barındıracak şekilde dönüştüğü bir *kentsel devrimden* bahsetmektedir. Harvey ise (2020: 109) içerdiği tüm diğer şeyleri bir tarafa koyarak kent sürecinin esasında; üretim, dolaşım, mübadele ve tüketim için esaslı

bir fiziksel altyapı üretimi olduğunu söylemektedir. Bunu da birincil, ikincil ve üçüncül sermaye döngüleri ve mekândaki ilişkileriyle somutlaştırırlar.¹ Lefebvre (2014) ve Harvey (2012) bu durumu kapitalizmin *yaratıcı yıkım* özelliği ile bağlantılandırmaktadır. Sanayi Devrimi’nin sarsıcı etkisinin tüm dünyada hızlı yayılmasıyla birlikte, yeni yaşam tarzı oluşmuştur. Bu durum ilk önce kentleri etkilemiştir. Avrupa’da kentlerin yaşadığı hızlı ve sağlıklı büyüme sonucunda yaşam koşullarının iyileştirilmesi adına atılan adımlarla kentsel dönüşüm hareketleri başlamıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kamusal alanları artırarak kente doğayı getirme hedefi içerisinde büyük parklar yapılmıştır. İngiltere’de başlayan bu düzenleme farklı ülkelere de örnek olmuş ve kentler geniş bulvarlar ve caddeler üzerine konumlandırılmışlardır. Özellikle Fransa’da Haussman önderliğinde başlayan hareketle pek çok yıkım gerçekleştirilmiştir. Sonu parka açılan yollar yapılmıştır (Le Gates ve Stout, 1998: 30-31). Yeni açılan yollar ve parklar ile kent merkezinden kenarlara doğru kaymalar başlamış, o dönem yoğunluk geçici de olsa azalmıştır.

1900’lü yılların başında doğayla bütünleşmeyi hedefleyen anlayış, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından değişmiştir. Savaşın ardından kapitalist düzenin etkisindeki Batılı ülkelerde; sermaye birikimi ve endüstriyel gelişmeler kentleşme sürecine yön vermektedir. Bu kapsamda kentler; farklı bir düzen içerisinde ve kent merkezlerinden dışarıya doğru yayılma göstermektedir. Bu yayılma sonucunda boşalan kent merkezlerinin tekrar cazibesini artırmak ve hayata kazandırılmasını sağlamak önem kazanmıştır. Başlangıçta kentleri bir an evvel toparlamak adına fiziksel ihtiyaçların dikkate alınmasıyla başlayan dönüşüm çalışmaları, ilerleyen zamanlarda sosyal ihtiyaçların da giderilmesine odaklanarak devam etmiştir. Fiziksel bozulmanın toplumsal bozulmayı da etkilediği yaygın bir şekilde görülmeye başlamıştır. Bu sebeple özellikle Avrupa’da kentleri harabeye döndüren savaşların izlerini ortadan kaldırmak, toplumsal sorunlara duyarlı kentsel çözümlerle doğayı da koruyabilmek adına ciddi bir kentsel yenileme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde kapitalist düzenin hâkim olmasıyla birlikte sermaye birikimleri ve endüstriyel gelişmeler

¹ Lefebvre, kapitalizmin kendi iç çelişkilerine rağmen nasıl ayakta kaldığını geliştirdiği çevrim modeli ile açıklarken aslında kentsel dönüşüm ile ilgili sürece de ışık tutmaktadır. Endüstriyel üretim sırasında kapitalizmin girdiği krizi birinci çevrim olarak “sermaye birikimi” ile açıklamaktadır. Burada kriz, ikinci çevrimin de araçları olan; bankalar, finans kurumları, büyük sermaye sahibi şirketler, gayrimenkul komisyoncuları ile kentsel alan üretimi sağlanarak (altyapı, ulaşım, konut üretimi vb.) yapılmıştır. Harvey bu çevrimi “sermayenin kentleşmesi” olarak adlandırmıştır. Bu aşama kentsel dönüşümden bahsedilmeye başlandığı süreçtir. Üçüncü çevrim ise metaların mekânsal üretilmesinin de ötesinde, mekânın kendisinin de bir meta olarak üretilmeye başlandığı, imajların üretimi olarak da anlaşılabilir aşamadır (Lefebvre, 2013; Lefebvre, 2014; Harvey, 2020).

yaşam alanlarının dışına aktarılmaya başlamıştır. Bu durum merkezi yönetimin de bu süreçlerle yakından ilgilenmesi sonucunda merkezi bir politika haline gelmiştir (Ağan ve Arkon, 2003: 251-258; Tekeli, 2011: 272-273, Akkar, 2006: 30).

Görgülü (2009: 769) çeşitli ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak; kentli yoksul sınıflar için daha yaşanabilir fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel mekânların yaratılma isteği ile başlayan kentsel dönüşüm sürecinin, bir yandan da kentsel çöküntü alanı olarak ortaya çıkan mekânlara çözüm arayışını içermiş olması sebebiyle başlangıçta kentsel dönüşümün ideal olan içeriği ile ön plana çıktığını belirtmiştir. Ancak 1950’li yıllarda Kuzey Amerika’da başlayan kentsel yenileme örnekleri, kent topraklarının meta olarak kabul edildiği uygulamaları ön plana çıkarmış, soylulaştırma, yerinden etme durumu ile ilişkilendirilebilecek bir kentsel dönüşüm uygulama süreç-sonuç gerçekliğini görünür hale getirmiştir. Bu durum zaman içerisinde Avrupa ülkelerini de etkilemiş ve gayrimenkul eksikliğini kentsel dönüşümü küresel sistemde etkin ve geçerli bir anlayış haline dönüştürmüştür. Fakat Batı toplumlarında bu anlayış 1990’larla birlikte yine dönüşmeye başlamıştır. Böylece yoksulluğa çözüm arayan, toplumsal dışlanma gibi konuları dikkate alan dolayısıyla eğitim ve iş olanakları konularını da gündemine alarak kentsel dönüşümün kültür, ekoloji gibi eksenleri kapsayacak biçimde genişlediği belirtilmektedir (Görgülü, 2009: 770; Görgülü vd., 2006: 23-24).

Literatürde kentsel dönüşüm kavramının gelişimi büyük ölçüde küresel Kuzeyin kentsel deneyiminden yola çıkılarak anlatılmaktadır (Acara ve Penbecioğlu, 2022: 292). Küresel Güneyin kentleşme pratikleri ise; değişen toplumsal ilişkiler ve dönüşen mekânsal biçimlerin bir arada oluşturduğu farklı kentsel deneyimlere sahiptir (Acara ve Penbecioğlu, 2022: 4). Bu bağlamda küresel Güneyin kentleşme pratiklerinin ve dönüşüm anlayışlarının da dikkate alınmasının mevcut durumu anlayabilmek ve yorumlayabilmek için önemli fırsatlar sunabileceği düşünülmektedir (Bayırbağ, Schinder ve Penbecioğlu, 2023: 1682; Acara ve Penbecioğlu, 2022: 292). Örneğin Roy (2009) küresel Güney kentleşme örneklerinde formel olanın yanında *enformel* kentleşme deneyiminin de denkleme dahil edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Bu örneklerin gözlenip incelenmesinin Türkiye kentleşmesi ve kentsel dönüşümünü değerlendirebilmek için de katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kentsel dönüşüm; ortaya çıkış, gelişim süreci ve özü itibarıyla çok boyutlu bir olgudur. Bu sebeple de tanımı üzerinde tam bir netlik yoktur, ancak önemli kesişim alanları oluşmuştur. Örneğin Thomas (2003) kentsel dönüşümü; kentte yaşanan sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla kentin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel yapılarını göz ardı etmeden kenti daha iyi bir noktaya getirmeyi amaçlayan kapsamlı, sistematik ve vizyoner çalışmalar bütünü olarak

tanımlarken; Lichfield (1992), kentsel dönüşümü kentin bozulma aşamalarını daha iyi anlamak için ortaya çıkan ve uygulanması hedeflenen çalışmaların sonuçlarını analiz etmek olarak ifade etmektedir. Danison (1993) ise kentsel dönüşümü; kentlerdeki çöküntü alanlar üzerine yoğunlaşarak buradaki sorunların giderilmesi olarak açıklamaktadır. Roberts (2000) kentsel dönüşümün daha sistematik ve karmaşık bir yapı olduğunu belirtmektedir. Ona göre, kapsamlı ve bütünleşik bir eylem planı dâhilinde kentteki sorunlu alanların ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının daha iyi hale getirilmesidir. Keleş ise (2004: 73) Türkiye gerçekliğinden yola çıkarak kentsel dönüşümü; kentin tamamının ya da sadece belli bir bölümünün değişmesi, başka bir şekle girmesi olarak yorumlamaktadır. Ayrıca kentsel dönüşümün içerisinde; kentsel yenileme, kentsel canlandırma, yeniden yaratma, yeniden doğuş, yeniden geliştirme veya imar, yeniden yapılandırma, koruma, soylulaştırma gibi kavramlarla açıklanabilecek uygulama farklılıkları olduğunu ve bunlarla birlikte kentlerin eskiyen ya da eskimeye yüz tutmuş alanlarının topluma geri kazandırılması gerektiğini ifade etmektedir (Keleş, 2004: 74; Özden, 2008; Yaman, 2015). TDK’nın güncel Türkçe Sözlüğünde ise kentsel dönüşüm; *kentin imar planına uymayan ruhsatsız binaların yıkılıp planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması* olarak açıklanmıştır. Bu tanım kentsel dönüşümün daha çok bir yık – yap süreci olarak anlaşıldığını göstermektedir. Fakat bu noktada var olan kentsel mimarinin yenilenmesi açısından uygulamada Roberts’ın (2000) dikkat çektiği unsurlar önemlidir. Bunlar; kentsel yapının fiziksel ve sosyal sorunları arasındaki ilişkiye dikkat edilmesi gerekliliği; kentsel yapının gerekli ve sürekli olan ihtiyaçlarının dikkate alınması gereği; kentin gelişimi ve ilerlemesinin ekonomik açıdan önemi; kentsel yapı üzerindeki politikaların şekillendirilmesini içermesi ve kentsel yapının koşullara elverişli ve verimli şekilde kullanılması konuları üzerinde yoğunlaşır.

21. Yüzyılda dünyada değişim/dönüşüm hızı oldukça yüksektir. Değişimin en önde gelen alanı ise şüphesiz kentlerdir. Kentler iç içe geçmiş pek çok fonksiyonu ve çok katmanlı yapısına rağmen insanlar tarafından daha çok arazi üzerine inşa edilmiş yapılardan oluşan yerleşik bir mekân olarak, durağan yapı bir beşerî çevre gibi algılanmaktadır (Gül ve Negiz, 2018: 59). Bu algı kentsel dönüşümün uygulama mantığında da vardır. Kentsel dönüşüm uygulamaları incelendiğinde daha çok *bina ve fiziksel koşulları* ve *ekonomik döngüye etkisi* bağlamının ön planda olduğu söylenebilir. Bu açıdan da kentin mekânsal yapılanmasına dair bir kavram olan *kentsel yapı/form* olgusu kentsel dönüşümü anlamak için önemlidir. Kentsel yapı ya da form; kentsel yerleşim biçimi ve türleri, ulaşım ağı ve diğer kentsel altyapı, yoğunluk, kamusal açık alanlar ve parklar, mekân ve kentsel arazi kullanımı ile fiziksel büyüklük ve ölçek unsurlarından oluşan bütünü anlatan bir kavramdır (Höjer, Gullberg ve Petterson, 2010: 40; Jenks ve Jones, 2010: 21-22). Bu içeriği sebebiyle kentsel yapı/form kentsel dönüşüm olgusunun da temelinde yer almaktadır. Kentsel form en küçük

ölçekteki binadan başlayarak sokak, cadde, mahalleden kente doğru genişleyen tüm unsurları kapsamaktadır. Bu sebeple kentsel form kentsel barınma ve yaşam şekli ile yakın ilişkili olmakla beraber, kentsel dönüşümde temel bir meseledir. Ancak kentsel dönüşümün kentin formu üzerindeki etkilerini anlayabilmek için kentsel dönüşümün çok boyutlu yapısını kapsayıcı genel bir bağlamı kurabilmek gerekmektedir. Bu bağlam en temel olarak Özden’in de belirttiği gibi (2006) sosyal, ekonomik, planlama, tasarım, yasal – yönetsel boyut ile çerçevelenebilir. Fakat kentlerin değişim ve dönüşümlerinin küresel, ulusal ve kentsel bağlamda stratejik bir konu olarak kabul edilmesi, gerçekçi bir şekilde anlaşılmasını gerektirir. Bu sebeple de kentleri Brenner ve Schmid’in (2015: 163-165) belirttiği gibi ampirik bir nesne olmaktan ziyade, sosyo-mekansal dönüşümlerin çok boyutlu süreçlerini ifade eden bir kuramsal kategori olarak kabul ederek kentsel dönüşümü ana ve yan temalar çerçevesinde değerlendirebilmek gerekmektedir.

Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Arka Planı

Türkiye tarihinde bir süreç olarak modernleşme iki yüz yılı aşan bir yolculuktur ve bu yolculuğun asıl sahnesi kentlerdir.² Kentler; politik, ekonomik, sosyal ve

² Toplumsal dönüşümün seyri, kentin dönüşümünü anlamak konusunda önemli bir göstergedir. Bu değişkenler arasındaki ilişki, istatistiksel verilerle ortaya konabilir ve anlaşılabilir. Türkiye nüfus ve yerleşim istatistiklerine bakıldığında değerlendirmeleri detaylandırır nitelikteki göstergeler ortaya çıkmaktadır. Buna göre 2022 itibarıyla ülke nüfusunun 86,9 milyon olduğu, 2040’ta 100 milyona ve 2070 yılı projeksiyonu itibarıyla de 107 milyona yükseleceği öngörülmektedir (tuik.gov.tr). BM verilerine göre, Türkiye nüfusunun 2021 yılı itibarıyla %76,6’sı kentlerde yaşamaktadır (hbs.unctad.org). TÜİK istatistiğine göre de 2023 yılı başı itibarıyla, Türkiye’de toplam nüfusun %67,9’unun yoğun kent alanlarında yaşadığı ve yoğun kent alanlarının Türkiye’de yüzölçümünün sadece %1,6’sını oluşturduğu görülmektedir. Ülke alanının %4,9’unu kaplayan orta yoğun kentlerde ise, nüfusun %14,8’i yaşamaktadır (tuik.gov.tr). Türkiye’de 2022 yılı itibarıyla mevcut hane halklarının %60,7’si kendi konutunda yaşamaktadır. Buna karşın kiracı oranı %27,6 olarak görülmekte, %8,4’lük bir kısmın konutun sahibi olmayan fakat kira da ödemeyenlerden oluştuğu ve lojmanda oturanların da %0,9 oranında olduğu saptanmıştır. Türkiye’deki hane halklarının konutlarına bina kat sayısı bakımından bakıldığında %17,3’lük kısmının 2 katlı binada, %14,4’ünün 5, %13’ünün 6, %11,7’sinin tek ve %9,5’inin de 10 ve üzeri katlı binalarda oturduğu görülmektedir. Binaların yapım yılına bakıldığında ise, 1981 – 2000 döneminde %30,9’luk kısmının, 2011 – 2021 döneminde %28,1’lik kısmının, 2001 – 2010 yılları arasında %19,3’lük kısmının ve 1980 ve öncesinde ise %12,6’lık bölümünün inşa edildiği saptanmıştır. Konutun iç tasarımına bakıldığında ise, 4 odalı olanların %47,5 oranında olduğu, 3 odalı olanların %38,6 oranında olduğu, 2 odalı olanların %6,3 oranında olduğu, tek odalılarının %0,3 olduğu ve %1,4’ünün de 6 ve daha fazla odalı konutlar olduğu saptanmıştır. Konutların yarıya yakını kaloriferli olup bunun da yakıtı %60 oranında doğalgaz iken %33,5 oranında kömür vb. olarak temin edilmektedir (tuik.gov.tr). Yine istatistiklere göre; 2008 yılında 4 kişi olan ortalama hane halkı büyüklüğü, azalma eğilimi göstermiş ve 2021 yılında 3,23 kişi olarak

kültürel yönleriyle modernleşme süreçlerinin oluşturduğu değişime sahne olmaktadır. Nüfus artışı ve toprağa bağlı geleneksel ekonomik yapının dönüşmeye başlaması ile kent, kırsal nüfusu çekmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, tarımda makineleşmenin etkisiyle kırsal nüfusun kente artan şekilde göç etmeye başlaması ve 1960’larla birlikte tarım dışı sektörel gelişimin hızlanması ile ivmelenen bir süreç olmuştur.

Cumhuriyet dönemi kentsel gelişme, modern anlamıyla kentleşmenin ülke geneline yaygınlaşmaya başladığı süreç olması nedeniyle, genellikle 1950 yılı ile başlatılarak dönemlere ayrılmaktadır (Şengül, 2007: 95; Öztaş, 2005: 15; Tekeli, 2009). 1950 öncesi dönemde ise, ekonomisi tarıma dayalı ve nüfusu köylerde toplanmış bir toplum yapısı belirgindir (Çoban, 2012: 78). Keleş de (1978: 7) bu dönemi değerlendirirken Türkiye’nin fazla kentleşmemiş bir ülke olduğunu saptamakta, Türkiye’de kentleşmenin 1950’lerden sonra gözlemlenebilir bir aşamaya geçtiği görüşünü desteklemektedir. İkinci Dünya Savaşı’na kadar Türkiye’de kentleşme düşük bir ivmede seyretmiştir. Savaş sonrasında devlet eliyle kurulan temel sanayiler, dış yardımlar, karayolu ağı ve kırsal yaşamın dönüşümü kentleri doğrudan etkilemiştir (Keleş, 1978: 27). Bu bağlamda 1950’ye kadar yerleşimlerin ulus – devlet kurgusuna uygun iskânı ve kapitalist sisteme özgü gelişimi sağlayabilmesiyle, ekonomik ve siyasal kalkınmacı politikalara öncelik verilerek değiştiği görülmektedir. Şengül (2019: 410) 1950’ye kadar olan bu dönemi *ulus – devletin kentleşmesi* olarak nitelendirmekte ve günümüz kentsel gelişim, değişim ve dönüşüm süreçleri ile olan temel farklılığını ortaya koymaktadır. Yılmaz ve Çitçi (2011: 258) bu dönemi *düşük kentleşme dönemi* olarak adlandırmaktadır. Gürler (2003: 125) ise, 1923 – 1950 arasındaki dönem kentleşmesini *Cumhuriyetçi Modernist İmaj Yönelimli Kentsel Yenileme Yaklaşımı* başlığında değerlendirmiştir. Çoban’ın değerlendirdiği gibi (2012: 78) 1950 öncesi dönem kentleşmeye dair

saptanmıştır. Bu istatistiğe göre, geniş ailelerin sayısı azalmakta (%13,5), çekirdek aile sayısı belirgin bir büyüklüğe (%64,4) ulaşmaktadır. Ayrıca tek kişi yaşayanlarda da (18,9) artış eğilimi görülmektedir. Yine mevcut nüfusun hangi yaş grubunda yoğunlaşma eğiliminde olduğu kentsel dönüşüm açısından önemli bir başka veridir. Bu noktada 65 Yaş üzeri yaşlı nüfusun, toplam nüfusun %10’unu aşmak üzere olduğu dikkat çekmektedir. Buna karşı 0 – 14 yaş grubu nüfus %22’dir. 15 – 64 yaş grubu ise %68 düzeyindedir. Yaşlılık nüfusu içinde kadınlar, erkeklere oranla belirgin şekilde daha fazladır. Ortalama yaş oranının yükseldiği görülmekte ve yaşlı nüfusun artışına karşın genç nüfusun azalış eğilimleri TÜİK projeksiyonları arasındadır. İstihdam oranları da yine önemli verilerden biridir. Genç istihdamı %51 oranında hizmet sektöründe yoğunlaşmıştır. Kadın istihdamı %28 oranında olurken yükseköğretim mezunu kadın istihdam oranı %67,6 olarak saptanmıştır (tuik.gov.tr). İstatistiksel verilerin ortaya koyduğu göstergeler kentin planlanması ve dönüşümü hakkında da öngörüler oluşturmayı kolaylaştırabilir.

politikasızlık politikası ya da ulus – devlet bağlamında *kentleşmenin erken dönemi* olarak kabul edilebilir. Savaş yıllarında görünür hale gelen *gecekondulaşma* düzensiz de olsa kentleşmeye ivme kazandırmış ve belirginliğinin arttığı ilerleyen yıllarda kentleşmenin bir şekli olmuştur.

Türkiye’de kentleşmenin, kentleşen diğer ülke örnekleriyle karşılaştırılabilir bağlama kavuşması, nüfus artışı, sanayileşme ve iç göç hareketleri ile kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfusun hızla arttığı 1950’den 1980’e kadar olan döneme rast gelmektedir. Bu dönem Öztürk ve Çalışkan’ın da (2019: 691) belirttiği gibi, Türkiye kentleşme süreci açısından kilometre taşı kabul edilmektedir. 1950 – 1980 yılları arasındaki bu süreci Yücel (2020: 214) *planlama ve büyüme dönemi* olarak sınıflandırmaktadır. Ancak bu dönemde Türkiye’de yaşanan kentleşmeyi, Batıdaki gibi doğrudan sanayileşme ile açıklamak mümkün olmamaktadır. Yılmaz ve Çitçi (2011:259-261) özellikle 1960’a kadar olan dönemi *kırsal çözülme kaynaklı kentleşme* ve 1960 – 1980 arasındaki dönemi de *kentsel gelişme dönemi* olarak sınıflandırmaktadır. Bu dönemde kentli nüfus artışının özellikle büyük kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa gibi akla ilk gelen kentlerin dışında; Kahramanmaraş, Gaziantep, Elâzığ, İzmit, Urfa ve Diyarbakır’ın da kentleşme hızının görece yüksek olduğu tespit edilmiştir (Keleş, 1978: 25). Fakat bu durum ilk olarak 1950’den 1960 yılına kadar olan kısa sürede iki kattan fazla nüfus artışı yaşayan Ankara’da (Keleş, 1978: 34) ortaya çıkmaya başlamış, daha sonra uzunca bir süre ülke kentleşmesinin doğal unsuru gibi bir rol oynamış fakat kronik bir kentleşme sorunu olarak literatürde yerini almıştır. Tarım ve ticaret – sanayi – hizmet sektörlerinin gelişimi ve o dönemler konut piyasasındaki arz ve talep dengesizliği ile yürütülmekte olan kamu politikalarının etkin ve etkili sonuçlar üretmemesi, Türkiye’de kentleşmenin marjinal bir çizgide ilerlemesine neden olmuştur. Sonuç olarak gecekondulaşma toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan literatürde belirginlik kazanmıştır. Modernleşmenin yanında gecekondulaşmanın belirgin olduğu bu kentleşme dönemi, Mutlu’nun da (2007: 25) belirttiği gibi, 1950 – 1960, 1960 – 1970 ve 1970 – 1980 gibi on yıllık alt dönemlere ayrılabilir. Zira hızlı bir kentleşme süreci yaşandığı için gözden kaçan gerçeklikleri yakalamak bu şekilde mümkün hale gelmektedir. Örneğin gecekondulaşmaya ilişkin ilk mevzuat Ankara’yı kapsayacak şekilde 1948 yılında çıkarılmıştır (Genç, 2014: 17) ve ancak 1966 yılına gelindiğinde 775 Sayılı Gecekondu Kanunu ile tüm Türkiye’yi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Diğer bir deyişle yasa yapıcı konuyu önce Ankara’da görüp düzenlemek istemiş ancak bir dönem sonra ülke geneline genişletme yoluna gitmiştir.

Türkiye’de 1950 – 1970 arasında, konut sorunu etkisini arttırmaya başlarken, konut piyasasına yeni aktörlerin girdiği görülmektedir. Konutun kullanım değeri ve değişim değeri halen dengeli bir çizgidedir. Bununla birlikte toplum değişmekte, yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmakta ve bu ihtiyaç ve taleplere

karşılık da yasal düzenlemeler yapılmaktadır. 1954 tarihinde Tapu Kanunu’nda yapılan değişiklikle, bir gayrimenkul üzerinde bulunan binanın bir katından yararlanmak üzere irtifak hakkının sağlanması ile *yapsatçı yaklaşım* (Çoban, 2012: 85) ve kısa bir süre içinde de *değişim değeri* ön plana çıkmaya başlamıştır. 1965 yılında kat ve daire mülkiyetine, Kat Mülkiyeti Kanunu ile yasal çerçeve sunulmuş ve *konut girişimciliği* hızlanmıştır. Konut girişimcisi olarak adlandırılan yeni aktörler ile arsa mülkiyetine sahip olanlar, imar haklarının artırılması bağlamında baskı grupları olarak ayırt edilmeye başlanmış ve kentsel arsanın bir yatırım ve spekülasyon aracı olarak kullanımı belirgin hale gelmiştir. Bir başka deyişle kent içindeki arsalar, üzerindeki yüksek yoğunluk talepleri ile kat sayılarının ve inşaat emsallerinin artışı, eski dokuların yıkılarak yenilerinin yapılmasını böylece kentlerde *girişimcilik alanlarını* ortaya çıkarmıştır (Tekeli, 1982: 247). Tekeli’nin değerlendirmesine göre (1982) bu yeni aktörler esasında dönemin barınma sorununa sebep olan konut sıkıntısına çözüm üretme yetkinliğinde değillerdir. Alt gelir grubuna uygun konut üretimi yeterince dikkate alınmamış ayrıca altyapı yetersizliği de sorun olarak görülmemiştir (Tekeli, 1982: 255). Bu dönemde *mülkiyet – kira* kent yerleşiminin ve toplum yaşamının öne çıkan kavramları haline gelmiştir. Bu durum; barınma hakkı yanında kullanım ve değişim değerini, kentlerin büyümesini, kentleşmeyi ve nihayetinde dönüşüm gerçekliğini ortaya çıkartmıştır.

Toplu konut girişimleri, 1970 sonrası dönemde hızlanmaya başlamaktadır. Kapitalist iş ve yaşam biçimiyle kente göçün bu aşamasında barınma ve konut sorunlarının politik ve ekonomik ağırlığının arttığı görülmektedir. Toplu konutlar bu aşamada gündemde yer etmiş ve toplu konut projeleri uygulanmaya başlanmıştır (Tekeli, 1982: 255-256). 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye’de bu kez neoliberal ekonomik modele yönelimle birlikte, yoksul ve dar gelirliilerin toplumsal bir sınıf olarak öncelenmesine yönelik bakış açısının terkedildiğine yönelik eleştiriler başlamıştır (Abdulkahimoğulları ve Kale, 2013: 20). Bu dönemde toplu konut düzeyinde bir talebin örgütlenmesi ile sadece konut değil, konut yapımına uygun *kentsel toprağın üretilmesi ve tasarısının gerçekleştirilmesi* de bir mesele olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda gerek konut ihtiyacının toplu konutlarla karşılanması gerekse de konut yapacak kişilerin tabi olacağı usul ve esasları ve devletin yapacağı destekler için konut fonunu belirlemek amacıyla 1981’de yine aynı isimle çıkarılan yasayı yürürlükten kaldırarak 1984 tarihli 2985 sayılı *Toplu Konut Kanunu* çıkarılmış ve *Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı* kurulmuştur. Aynı yıl 2981 sayılı *İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun* da birçok gecekondu alanını ve imarlı alanlardaki yapıları af kapsamına almış, böylece gecekondulaşmaya karşı toplu konut uygulamalarıyla kentsel dönüşüm hareketi başlamıştır. Çoban’a göre (2012: 94), 1984 tarihli Toplu Konut Kanunu uygulamada konut sorununu çözmeye çalışırken ekonomik canlanmaya katkı

yapmış bu arada arsa spekülasyonunun artmasına da yol açmıştır. Bu dönemde gecekonduların ıslahı, tasfiyesi ve önlenmesi için yetkili birim belediye olarak kabul edilirken belli durumlardaki tesislerin kullanımı Toplu Konut İdaresi’nin iznine bağlanmıştır.³ 1985 yılında çıkarılan 247 numaralı Kanun Hükmünde Kararname ile 1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır.⁴ Bu değişiklikler kapsamında kanunda belediye sınırları ile mücavir alanlardaki uygulama için Bayındırlık ve İskân Bakanlığına verilen hak, yetki ve görevler, belediyelere devredilmiştir. Bu düzenleme 1988 tarihli 3414 sayılı 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 1985 tarih ve 247 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair 1985 tarihli 250 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanuna kadar geçerli olmuştur. Önceleri kanunun uygulaması Büyükşehir olan yerlerde Büyükşehir Belediyelerine verilirken, 1988’den sonra Büyükşehir Belediyelerinin koordinatörlüğünde ilçe belediyelerine verilmiştir.

1980’lerde ithal ikameci ekonomi politikaları yerini özelleştirme ve özel sektör kontrolünde ihracatı teşvike bırakmış ve kent ölçeğinde de mekânsal kullanım biçimleri ve kullananları değiştirmeye başlamıştır. Özellikle 1989’da finansal serbestleşme ve arkasından yaşanan finansal krizler sebebiyle inşaat ve gayrimenkul yatırımları, ekonomik kaynak sorununu çözmek için bir fon aracı olarak kullanılmaya başlamıştır. Konut üretiminde önemli bir aktör olarak devletin ön plana çıkışı da bu döneme denk gelmektedir. Bu süreçte vergi ve imar kanunları, konut üretimini teşvik edecek biçimlerde değiştirilmiş, konut kredisi sağlamak için yeni fon oluşturulma çabasına girilmiş ve bu fonlar TOKİ tarafından kontrol edilmiştir (Uzun, 2019: 157). Gecekondu afları ve İslah imar

³ 1983 yılında çıkarılan 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’nun İstanbul özelinde de olsa, kentlerin dönüştürülmesi açısından önemli bir yasal gelişme olduğunu da not düşmekte fayda vardır. Bu düzenleme İstanbul Boğaziçi Alanının kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu artıracak yapılaşmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır.

⁴ 1985 yılında, 3194 Sayılı İmar Kanunu da çıkarılmıştır. Bu kanun; yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Kanununun 18. maddesinde yer alan arsa ve arazi düzenlemeleri, kentsel dönüşüm uygulamalarında kullanılmaktadır. Bu madde kapsamında; imar hududu içinde bulunan binalı veya binasız arsa ve arazileri malikleri veya diğer hak sahiplerinin muvafakatı aranmaksızın, birbirleri ile, yol fazlalıkları ile, kamu kurumlarına veya belediyelere ait bulunan yerlerle birleştirmeye, bunları yeniden imar planına uygun ada veya parsellere ayırmaya, müstakil, hisseli veya kat mülkiyeti esaslarına göre hak sahiplerine dağıtmaya ve re’sen tescil işlemlerini yaptırmaya belediyeler yetkilidir denmiştir. Sözü edilen yerler belediye ve mücavir alan dışında ise belirtilen yetkiler valilikçe kullanılır.

planları ile önceleri kent dışındaki gecekondu alanları kent ve piyasaya dâhil edilmesi bu dönemin karakteristik özelliklerindedir. Özellikle İslah İmar Planlarının, *gecekondu mahalleleri için piyasa mekanizması aracılığıyla gerçekleştirilen dönüşüm modeli* işlevi gördüğü belirtilmektedir (Uzun, 2019: 158). Diğer bir deyişle gecekondu alanları, kentlerin içinde önemli ve değerli semtler haline geldikçe kentsel dönüşümüne konu olmakta ve bu alanlar hızlı bir şekilde dönüşerek kentlere yeni biçimleriyle katılmaktadırlar.

1990'lara gelindiğinde artık kent çeperinde değil, kentin içinde olan gecekondu alanları, *kentsel dönüşüm projeleriyle* hızlı bir entegrasyona girmiştir. 2000'li yıllara gelene kadar kentsel dönüşüm uygulamaları; İmar Kanunu, Gecekondu Kanunu ve Toplu Konut İdaresi Kanunu ile ilişkilendirilerek yürütülmüştür. Bununla birlikte kentsel dönüşümü odak almadıkları ve konuyu eksik bir biçimde ele aldıkları için söz konusu bu kanunlar yetersiz kalmıştır. 1999 Marmara Depremi'nden sonra kentsel dönüşüm kavramı ve gerekliliği daha konuşulur ve tartışılır hale gelmiştir. Bu bakımdan 2004 yılında çıkarılan *5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu*, kentsel dönüşüm adının geçtiği ilk kanundur. Bu Kanunun amacı, Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir. Kanun yine ilk olarak Ankara özelinde çıkarılmış olsa da kentsel dönüşüm konusunun artık kanun düzeyinde ele alındığını göstermektedir. Yine 2004 yılında çıkarılan *5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu*'nun 7. Maddesinde 2005 yılında yapılan değişikliklerle, büyükşehir belediyelerine *kentsel dönüşümde proje hazırlama ve uygulama yetkileri* verilmiştir. 2005 yılında çıkarılan *5393 sayılı Belediye Kanunu*'nun 69. (Arsa ve Konut Üretimi) ve 73. (Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı) maddeleri de öne çıkmıştır. Şahin (2018: 11) kentsel dönüşümüne ilişkin yapılan bu düzenlemelerde kentsel gelişimde *planlama yerine mekânsal dönüşümün* odağa alındığını göstermesi açısından bakış açısındaki değişime dikkat çekmektedir. Kentleşme ve kentsel dönüşüm açısından önemli bir diğer kanun da 2005 yılında çıkarılan *5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*'dur.⁵ Bu gelişmelerin izinde Türkiye’de kentsel dönüşüm olgusu çatısı altındaki kentsel dönüşüm çalışmalarının 2007 yılından itibaren başladığı ve

⁵ Bu kanunun amacı; yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

2012 sonrasında daha kurumsal bir bağlamda ilerlemeye başladığı ifade edilmiştir (Penpecioğlu, Bayırbağ ve Schindler, 2022). 2007 yılında 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda yapılan değişikliklerle TOKİ; gecekondu ıslah bölgeleri, tasfiye bölgeleri ve önleme bölgeleri için yetkili kılınmıştır. 2008 yılında TOKİ’nin bu planlama yetkileri genişletilmiş ve bu araziler üzerindeki neredeyse tüm yetki bu kuruma devredilmiştir. Tüm bu belirtilenlere dayanarak toplu konut üretimine yönelik girişimlerin, kentleşme politikası aracı olarak kentin dönüşmesinde herhangi bir araç olarak değil, doğrudan kentsel dönüşümün kentleşmenin kendisi olmaya başladığı sürece giden dönemin kapısını araladığı söylenebilir. Bu da kentsel dönüşümün kentleşmenin geldiği kümülatif bir aşama olarak anlaşılması gerektiğini gösteren bir yaklaşımdır.

Bu makale kapsamında yapılan literatür taramasında da *yasal, kurumsal ve idari bağlamdaki kentsel dönüşüm çalışmaları* olarak sınıflandırılan yayınların 2012 yılı ile başlayarak ilerleyen dönemlerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Savaşkan ve Aksu Çam’a göre (2019: 171), Türkiye kentleşme yazını 2009’dan bu yana gecekondu temasından koparak, kentsel dönüşüm teması üzerinden ilerlemeye başlamıştır. Bu durum 2010 – 2023 döneminde kentsel dönüşüm başlığı ile dergi parkta taratılan ve konusuna göre çalışmaların sınıflandırıldığı incelememizde de görülmüştür. Bu dönemi kapsayan çalışmaların yaklaşık yarısının *sosyal, siyasal ve ekonomik boyutuyla kentsel dönüşümü konu aldığı* görülmüştür. 2000 yılı ve sonrasında Türkiye kentleşmesi açısından yeni dönem olduğu genel kabul gören bir görüştür (Çavuşoğlu, 2004; Kaya Erdoğan, 2020: 39; Yücel, 2020; Sakarya, 2014; Görgülü ve Görgülü, 2010). Görgülü ve Görgülü (2010: 352) 1950’ye kadar olan dönem, 1950 – 1980 dönemi ve 1980 – 2000 dönemi olarak ayırarak 2000 yılı ve sonrasında ise dördüncü ve farklı bir dönem olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Yine benzer bir şekilde Sakarya da (2014) 1980 ve sonrası süreci; 1980 – 2002 ve 2002 – 2012 olarak ayrı iki dönem olarak incelemiştir.

1999 depremi burada belirgin bir kilometre taşıdır. Ülke yüzölçümünün %42’sinin birinci derecede deprem kuşağı bölgesinde yer aldığı coğrafyanın (Uslu ve Uzun, 2014: 1) kentleşmesinde afet riskli alanlar, sürdürülebilir kentsel gelişme açısından kritik önemde kabul edilmektedir. Başta deprem olmak üzere afet riskleri bir yandan yapılı çevrenin korunması, güçlendirilmesi veya dönüştürülmesi diğer yandan da kentsel büyümenin kontrol ve yönetimi bakımından belirleyici bir etkidir. Bu bağlamda 2012 tarihli 6306 sayılı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun* ile afet riskli alanlar için dönüşüm öncelikli hale gelmiştir. 1999 Depremi sonrasında İstanbul’daki yapı stoğunun yaklaşık %60’ının depreme karşı mukavemet gösterecek sağlamlıkta olmadığı gerçeği ortaya çıkmış ve kentsel dönüşüm yoğun olarak gündeme alınmıştır (Özçevik, Türk, Beygo, Taş ve Yaman, 2007: 81). Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonucu büyük can ve mal kayıplarının

yaşanması kentlerimizdeki yapı stoğunun güçlendirilmesi veya yenilenmesi gerekliliğini öncelikli hale getirmiştir. Buna ilaveten afete dirençliliğin yanında afet sonrasında kentsel yaşamın sürdürülmesinin ve oluşan krizin yönetiminin düzenleme ve hazırlıklarının da kentsel dönüşüme ek ve destekleyici maddeler olması gerektiği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarihçesinde de ifade edildiği üzere, 1939 Erzincan Depremi ile doğal afetlere ilişkin politikalar gelişmeye başlamış ve 1959 tarihli 7269 sayılı *Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* ve dahi 1988 tarihli *Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik* ile ilk yasal temeller oluşturulmaya çalışılmıştır. 2009 yılında tek çatı altında toplanan konuyla ilgili Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü gibi farklı kurumlar AFAD haline getirilmiş ve *bütünleşik afet yönetimi sistemi* uygulanmaya başlanmıştır (afad.gov.tr/afad-hakkında).

Türkiye’de kentsel dönüşüm konusu pek çok farklı kanun ile ilişkilendirilebilir.⁶ Acara ve Penbecioğlu (2022: 292) Türkiye’de *kentsel dönüşümün, yoğunlaşan bir kentleşme biçimi olarak karşımızda durduğu* değerlendirmesine uygun bir şekilde, 2023 yılı bir milat kabul edilerek kentleşmeyi kentsel dönüşüm odaklı değerlendirebilmeye olanak sunan bir sistematik bakış açısı geliştirmenin öneminden bahsetmektedir. Ülke gerçeğinin bir gerekliliği olarak afet riskinde olan alanları geniş bağlamıyla kapsayan, ancak genel olarak kentsel dönüşümün çok katmanlı ve boyutlu yapısını dikkate alan bir değerlendirme sistematigi oluşturmanın, konuyu bütüncül bir şekilde ele alabilmek için temel olduğu düşünülmektedir. 2024 – 2028 tarihlerini kapsayan 12. Kalkınma Planında 4. Hedef olarak sunulan *Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre* hedefinin; *afet yönetimi, kentsel dönüşüm, şehirleşme, konut, çevrenin korunması, kentsel altyapı, bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma*

⁶ 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu, 1959 tarihli 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1164 sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun, 4123 sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, 5819 sayılı İskân Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu. (<https://emsal.com/kentsel-donusum-kanunu-degisirken-eksikler-ve-oneriler/>) (Erişim Tarihi: 13.11.2023)

temalı alt başlıkları kapsamındaki politika hedefleri incelendiğinde buna yönelik bir bakış açısı görülebilir. Özellikle kentsel dönüşüm alt başlığı altında yer alan 844. hedef olan *kentsel dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesine ilişkin afet ve iklim tehlikeleri, toplumsal ekonomik güçlükler, yapı stoku niteliği ve risk analizlerini dikkate alan değerlendirme sistemi geliştirilecektir* ifadesi bunun en somut yansıması olarak kabul edilebilir. Yine 2023 yılı sonuna doğru çıkarılan 7471 Sayılı Kanun kentsel dönüşüme afete dirençlilik bakımından yaklaşmış ve değişiklikler getirmiştir. Bu bakımdan ilgili kanun da konuya yönelik bakış açısını somutlaştırması bakımından önemlidir.

Kentsel Dönüşüm ve 7471 Sayılı Kanun

Kentsel dönüşüm çok boyutlu ve çok aktörlü durumu gereği kalkınma, şehir ve bölge planlama, imar, ulaşım, konut, afet, inşaat, yerel yönetimler gibi farklı alanlardaki yasal düzenlemelerin kapsamına girmektedir. Bu durum olgunun tek bir yasal düzenleme ile yeterli şekilde ele alınıp detaylı düzenlenebilmesini zorlaştırmaktadır. 2012 tarihli 6306 sayılı Kanunun amacına bakıldığında, afet temelli kentsel dönüşüm yaklaşımı somutlaşmaktadır. Örneğin Kanunun birinci maddesinde amacının *afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek* olduğu söylenmiştir. 2023 tarihli ve 7471 sayılı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* kentsel alanların düzenlenmesi ve dönüştürülmesi konusunda bazı değişiklikler getirmektedir. Bir yandan konuyu Kahramanmaraş Depremlerinin etkisiyle ele alması bir yandan da olası bir İstanbul depremine hazırlık amacını taşıması bu kanunun bakış açısını göstermektedir.

7471 sayılı Kanunla halihazırda kentsel dönüşüm kanunu olarak adı geçen 6306 sayılı Kanunda ve ilgili diğer kanun, kararname ve yönetmeliklerde değişiklikler yapılmıştır. Deprem öncesinde 6306 Sayılı Kanunda *kapsamlı revizyon çalışmasının* olduğundan bahsedilen genel gerekçede; *Türkiye genelinde, 31 milyonu konut ve 5 milyonu ticaret alanı olmak üzere toplam 36 milyon bağımsız bölümün bulunduğu ve bunlardan yaklaşık 6 milyon bağımsız bölümün risk altında olduğu, 2 milyon bağımsız bölümün ise acil dönüştürülmesi gerektiği*; ayrıca *6306 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 2012 yılından 2023 yılına kadar kentsel dönüşüm projeleriyle ülke genelinde 2 milyon 200 bin bağımsız bölümün dönüşümünün tamamlandığı, 400 bin bağımsız bölümün dönüşüm sürecinin devam ettiği* belirtilmektedir.

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremler ve burada yaşanan kayıplarla bir daha karşı karşıya kalmamak için afet riski odaklı kentsel dönüşüm çalışmalarının baştan gözden geçirilmesi ve dönüşüm uygulamalarının ivedilikle başlatılması ve tamamlanmasını sağlayacak tedbirlerin gecikmeksizin alınması gerekliliği... bu çerçevede dönüşüm işini yürüten kurumsal yapının değiştirilmesi dahil olmak üzere alınması gereken tedbirlerin değerlendirildiği... ayrıca afet riski gözetilerek yapılacak kentsel dönüşüm için sırf bu işi yapmak üzere tüzel kişiliği haiz bir Kentsel Dönüşüm Başkanlığı kurulduğu...6306 sayılı Kanun’da dönüşüm sürecini uzatan ve geciktiren düzenlemelerin gözden geçirildiği ve uygulamaları hızlandırmak bakımından özellikle riskli yapı tespiti, tahliyesi ve hisse satış işlemlerinde tebligat sürecinin yeniden düzenlendiği vurgulanmıştır. Netice olarak da afet riski odaklı dönüşüm uygulamalarına ilişkin süreçleri hızlandırmak, dönüşüm uygulamalarına mali kaynak oluşturabilmek ve etkinliğini arttırmak için kanun teklif edildiği belirtilmiştir. Kanunun gerekçesine bakıldığında; afet riskine karşı dönüşümün aciliyetini göz önüne alan bir yaklaşımla hızlı ve etkili şekilde tedbir alınması ve uygulamaların gerçekleştirilmesinin amaçlandığı göze çarpmaktadır.

Türkiye’de kentsel dönüşüm kavram ve uygulamasıyla ilgili yeni çerçeveyi oluşturan 9 Kasım 2023’te Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 7471 sayılı Kanun’un, 2012 tarihli 6306 sayılı Kanun’da yaptığı önemli değişiklikler şöyledir (bkz. RG: 09/11/2023-32364):

- Yetkili kurum olarak *Kentsel Dönüşüm Başkanlığı* kurulmuştur.
- Kanun’daki *rezerv yapı alanı* tanımında değişiklik yapılmıştır.
- Riskli yapıların tespitinin yapılması, maliklere tebliği, ilanı, yıkımı ile ilgili kurumun hız ve hareket kabiliyetini güçlendirici değişiklikler getirilmiştir.
- Kanun kapsamına giren alanlarda imar ve yapılaşma haklarının kısıtlanmasına yönelik kapsam, bu alandaki yapılara verilen elektrik, su, doğalgaz hizmetlerinin durdurulması konularında aslen Bakanlıkta olan yetkinin Kentsel Dönüşüm Başkanlığında kullanılacağı şeklinde genişletilmiştir.
- Tahliye edilen yapılar için kira yardımına ek olarak usul ve esasları Cumhurbaşkanı tarafından ayrıca belirlenecek *yapım için yardım* düzenlemesi öngörülmüştür.
- Kentsel dönüşüm işlemleri için salt çoğunluk kararı, tebliği ve uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

15 – 17 Eylül 2023’te İstanbul’da düzenlenen Deprem Gerçeği ve Kentsel Dönüşüm Şurası’nın Sonuç Bildirgesinde de yer alarak önerilen bir birim olan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlı faaliyet gösterecek Kentsel Dönüşüm Başkanlığı; Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü, Marmara Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü, Taşınmaz ve Kaynak Geliştirme Genel Müdürlüğü adlarıyla üç ayrı genel müdürlük şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü’nün, Marmara Bölgesi dışındaki bölgelerde, Marmara Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü’nün ise, Marmara Bölgesi’nin dönüşümünde yetkili olacağı belirtilmektedir. Kaynak Geliştirme Genel Müdürlüğü ise, kaynak temininden sorumlu olacaktır. Marmara’da ayrı bir yetki alanı oluşturulmasının nedeni olarak bu bölgedeki yapı stokunun fazlalığı gösterilmiştir (csb.gov.tr, 2023). Bu da Kanun’un 1999 ve 2023 Depremlerini odak alan yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Yapılan değişikliklerin afet ve özellikle de deprem riskli alana hızlı, etkili ve yaptırma sahip bir dönüşüm çerçevesi sunmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Yasanın hem dönüşüm hem de afet riskinin yönetimini içeren yapıya sahip olduğu ya da öyle kurgulanmak istendiği öne sürülebilir.⁷ 7471 sayılı Kanun en genel değerlendirmeyele depremi öne çıkan afet olarak görüp ismiyle uyumlu şekilde *afet riski odaklı kentsel dönüşümü* vurgulamaktadır. Dönüşüm uygulamalarının *hızlandırılması*, sürecin gerektiğinde *genel sağlık, kamu düzeni ve güvenliği* ilkeleriyle bazı olağanüstü yöntemlerle sürdürülmesi gerekliliği düzenlenmektedir. Kanunda kentsel dönüşümde afet riski karşısında hızlı uygulama amacıyla *olağanüstülük* tanımlanması, karar almanın salt çoğunluk şeklinde kolaylaştırılması en dikkat çekici değişikliklerdendir. Kanunun gerekçesi de göz önüne alındığında bu düzenleme ile hız temel alınarak hem mevcut zararların giderilmesi ve yaraların sarılması hem öncelikli risk faktörlerini azaltma hem de olası riskleri yönetme arayışının ön planda olduğu görülmektedir. Bu yönüyle de farklı yasalarda değişiklik yapan bu tarz kanunların *aciliyet, hız, etkililik ve yaptırım* gibi yönleri öne çıkmaktadır. Elbette uygulamalar beraberinde yeni araştırma konuları oluşturacaktır. Bunların sistemli şekilde işlenebilmesi, kentsel dönüşümün etkin ve etkili şekilde gerçekleştirilebilmesi bakımından önemlidir.⁸

⁷ Benzer durum “7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” ile “4123 sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun” için de gözlemlenebilmektedir.

⁸ 2015 yılında Afet ve Acil Durumlara İlişkin Temel Mevzuat olarak yayımlanan el kitapçığında 6306 sayılı Kanun’un da yer aldığı görülür. İçerisinde yer alan kanunlar: 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun; 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun; 4123 sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen

Sonuç ve Değerlendirme

Sanayi üretim sisteminin ortaya çıkardığı nüfusun toplulaşması, birikimi ve büyük miktarda artışı hızlı bir kentleşme sürecini de beraberinde getirmiştir. Sanayi ve hizmet sektörlerinin ağırlık kazandığı büyük kentler, genişleyen ve yükselen yoğun nüfuslu yerleşimler haline gelmişlerdir. 20. yüzyılın başlarından itibaren kent yaşamının geliştirilmesi ve sürdürülmesine yönelik tartışmalar sürerken Dünya Savaşları’nın kentlere getirdiği yıkımlar ve yaşam koşullarındaki zorluklar, politik ve ekonomik krizler, kente göç ve işgücü hareketleri, gelişen sosyal haklar ve şehircilik paradigma ve faaliyetleri çerçevesinde kentsel dönüşüm de gündeme gelmiş ve uygulamalar başlamıştır. Kentlerin dünya nüfusunun çoğunluğunu barındırıyor olması ve bu oranın artış eğilimi, kentsel dönüşüm konusunu dünyanın geleceğindeki öncelikli konu başlıklarından biri haline getirmiştir.

Dünyanın en eski yerleşimlerine sahip ülkelerden biri olan Türkiye, bu yerleşimlerin bazılarının dönüşerek ve gelişerek günümüze ulaştığı ve zaman içinde yeni yerleşimlerin de kurulup geliştiği bir tarihsel seyre sahiptir. Yakın tarihe bakıldığında modernleşme sürecindeki bir ülke olarak Türkiye modernleşmenin yansımalarını öncelikle başkentlerinde ve liman kentlerinde yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise hızlı bir kentleşme süreci ile nüfus birikiminin, artışının ve yoğunluğunun görüldüğü büyük kentlerde, büyük imar faaliyetlerinin yanında önce gecekondulaşma ardından da kentsel dönüşüm, olgunun gerçekliğini anlatan değişkenler olmuştur.

Türkiye’de 1950’li yıllardan bu yana çeşitli kanunlar ve diğer kanuni düzenlemelerle birlikte kentlerin büyümesi ve dönüşmesi yönetilmeye çalışılmıştır. Hızlı bir kentleşme sürecinin ardından eskiyen yapı stoku, toplumsal değişim ile ihtiyaçların farklılaşması, daha fazla konut ihtiyacının ortaya çıkması, değişen yapı teknik ve teknolojileri gibi etkenler kentsel dönüşümün özellikle 1980’lerden sonra kent yaşamında ve yönetiminde gündeme gelmesine neden olmuştur. Tüm bu etkenlerin yanında belirleyici bir etken de doğal afetler ve özellikle de deprem olmuştur. Son birkaç on yılda 1999 Marmara Depremi ile

Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun; 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu; 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu; 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun; 4539 sayılı Doğal Afet Bölgelerinde Afetten Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümüne ve Bazı İşlemlerin Kolaylaştırılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun (T.C. Başbakanlık, 2015). Kentsel dönüşüm konusu pek çok farklı kanunun da içeriğini etkileyen bir konudur. 6306 sayılı yasa kadar belirgin olmasa da Türkiye’de özellikle 2000 yılından bu yana farklı pek çok kanuni düzenlemenin de “kentsel dönüşüm” konusu bağlamını içeren bir biçimde, özellikle İmar Kanunu ve kentsel planlama yetki sınırlarına değişiklik getirdiği görülür (Şahin, 2018).

2023 Kahramanmaraş Depremi gibi doğal afetler büyük çaplı yıkıma neden olmuşlardır. Dolayısıyla afete dirençli kentlerin meydana getirilmesinin Türkiye için stratejik bir hedef olduğu genel kabul gören bir durum haline gelmiştir. 2023 tarihli ve 7471 sayılı Kanun bu alandaki son kanun olarak kentsel dönüşüm çalışmalarını acil görmekte ve bunlara hız vermek istemektedir. Bu açıdan da Kanun kamuoyunda kentsel dönüşümde yeni çerçeve getireceği beklentisiyle ve ilgiyle karşılanmıştır. Kentsel dönüşümde afet riski karşısında aciliyet tanımlanarak, karar almanın kolaylaştırılması en dikkat çeken değişikliklerden olmuştur.

Kentsel dönüşüm Brenner ve Schmid’in (2015: 163-165) de vurguladığı gibi kuramsal bir kategori olarak; sosyal, mekânsal ve ekonomik dönüşümlerin çok boyutlu süreçlerini ifade etmesine uygun çerçevede düzenlemeye ihtiyaç duyulan bir konudur. Bu açıdan *afet riskli alanların* afetin öncesinde planlanması, güçlendirme ve yenileme uygulamalarının yapılması, afet sırasında oluşan durumun yönetimi ve afet sonrasında güçlendirme ve yenileme uygulamaları bütüncül şekilde ele alınmalıdır. Buna kentsel dönüşümün afete dirençliliğin yanında daha farklı kavramlar ve gerçekliklerle de ilgili boyutları olduğu eklenmelidir. Dolayısıyla kentsel dönüşümün; farklı *yaklaşımlar*, *aktörler* ve *süreçler* doğrultusunda ele alınması gereken ve akademik alanda da farklı disiplinlerin çalışma alanlarında yer alan bir konu olarak Türkiye’nin yakın gelecekteki öncelikli gündemlerinden biri olduğunu tekrar vurgulamak gerekmektedir. Bu alandaki çalışmaların artarak sürdürülmesi, teori – veri ve uygulamaların bir arada ele alınması, ülke koşullarına *uygun*, *gerçekçi*, *etkili*, *yenilikçi* uygulamalar gereklidir. Kentsel dönüşümün teknik boyutlarıyla toplumsal boyutlarının uyumlu şekilde dikkate alınması ve toplumsal değişimi ve ihtiyaçları anlayan ve bunu geleceğe yönelik planlayıp uygulayabilen bir yaklaşımın süreklilikle sergilenmesi gerekmektedir. Yeni yapıların teknolojik ve denetimli bir biçimde, afete dirençli ve güncel ihtiyaçlara uygun üretilmesi şartı gerçekliğini korumaktadır. Konut tipleri, yapı malzemeleri, konutların iç ve dış tasarımları, alan ve enerji kullanımları akla ilk gelen noktalardır. Bunların yanında mülkiyet, kira, kullanma haklarının da yenileme ve dönüştürme faaliyetleri kapsamı içerisindeki önemi devam etmektedir.

Kaynakça

Abdulhakimoğulları, E. ve F. Kale (2013). “Türk Anayasalarında ve Karşılaştırmalı Hukukta Konut Hakkı”. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 4(15), 15-38.

Acara, E. ve M. Penbecioğlu (2022). Giriş. Tamamlanmamış Kentsel Devrim Günümüz Türkiyesinde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat (Der. Eda Acara ve Mehmet Penbecioğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-18.

- Acara, E. ve M. Penbecioğlu (2022). Sonuç. Tamamlanmamış Kentsel Devrim Günümüz Türkiye’de Kent, Kriz ve Gündelik Hayat (Der. Eda Acara ve Mehmet Penbecioğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 291-298.
- Ağan, H. ve C. Arkon (2003). “Investigating the Changing Prospects to Manage Urban Regeneration of Inner Urban Lands”. Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildirisi, Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Sempozyum Kitabı. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 251-258.
- Akkar M. (2006). “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batıdaki Kavramlar Tanımlar Süreçler ve Türkiye”. Planlama Dergisi, 2(36), 29-38.
- Aktüre, S. (2020). Büyük İmparatorluklar Döneminde Anadolu Kentleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı.
- Arkun, A. K. (2020). Türkiye’de Sürdürülebilir Kentsel Tasarım Model ve Değerlendirme Sistemi Geliştirmek. Şehir ve Medeniyet Dergisi, 6(12), 109-134.
- Bayırbağ, M. K., S. Schindler ve M. Penbecioğlu (2022). “The Limits to Urban Revolution: The Transformation of Ankara, Turkey, Under The Justice And Development Party”. Urban Geography, 1-24.
- Brenner, N. ve C. Schmid (2015). “Towards A Newepistemology of The Urban?”. City, 19(2-3), 151-182.
- Çavuşoğlu, E. (2004). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çoban, A. N. (2012). “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67(03), 75-108.
- Dixon, P. (2020). Hemen Her Şeyin Geleceği. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Donnison, D. (1993) Agendaforthefuture. Campell McConnell (der.) Trickle Down on Bubble Up? London: Community Development Foundation.
- Ergenekon, T. (2003). Urban Regeneration and Urban Design. Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildirisi, Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Sempozyum Kitabı, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 192-204.
- Genç, F. N. (2008). “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü”. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15(1), 115-130.
- Genç, F. N. (2014). “Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye’de Kentleşme Politikaları”. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 15-30.

Giddens, A. (2010). Modernite ve Bireysel Kimlik – Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, (Çev. Ü. Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.

Görgülü, Z. (2009). Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, 767-780.

Görgülü, Z. ve Görgülü, T. (2010). “Türkiye’de Planlama ve Mimarlık Alanının Son 10 Yılı”, Mimarlık Dergisi, 352,
<http://mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366&RecID=2328>

Görgülü, Z., İ. Dinçer, Z. Enlil, E. Örnek, E. Kurtarır ve E. Altınok (2006). Mahalle Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Modeli Küçükbakkalköy Örneği, İçinde İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İş, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, ŞBP.

Gürler, E. (2003). Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, 113-158.

Harvey, D. (2012). Postmodernliğin Durumu. (6. Baskı). (Çev. S. Savran), İstanbul: Metis Yayıncılık.

Harvey, D. (2020). Kent Deneyimi (3. Baskı). (Çev. E. Soğancılar), İstanbul: Sel Yayınevi.

<https://csb.gov.tr/deprem-gercegi-ve-kentsel-donusum-s-rasi-nda-6-komisyon-6-baslikta-istisarede-bulundu-bakanlik-faaliyetleri-38805> (01.11.2023)

<https://csb.gov.tr/kentsel-donusum-baskanligi-kuruldu-bakanlik-faaliyetleri-38848> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bina-ve-Konut-Nitelikleri-Arastirmasi-2021-45870> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2018-2080-30567> (01.11.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Sayimi-2021-45866>
(01.11.2023)

<https://emsal.com/kentsel-donusum-kanunu-degisirken-eksikler-ve-oneriler/>
(01.11.2023)

[https://hbs.unctad.org/total-and-urban-population/#:~:text=Urbanization%20continues&text=The%20share%20of%20urban%20population,minority%20\(35.3%20per%20cent\)](https://hbs.unctad.org/total-and-urban-population/#:~:text=Urbanization%20continues&text=The%20share%20of%20urban%20population,minority%20(35.3%20per%20cent)) (01.11.2023)

<https://sozluk.gov.tr/> (20.3.2023)

<https://www.afad.gov.tr/> (01.11.2023)

<https://www.bbc.com/turkce/articles/cprpd3zr08yo> (02.11.2023)

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/149579/deprem-gercegi-ve-kentsel-donusum-surasi-nda-yaptiklari-konusma> (01.11.2023)

Jones, T. ve C. Dewing (2011). Future Agenda 2020 Yılında Dünya. (Çev. Elif Özsayar), İstanbul: Optimist.

Kaya Erdoğan, E. (2020). Maltepe Karyesinden Maltepe’ye: İnşaatın, Sermayenin ve Kentsel Hareketlerin Odağı, Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan (Der. Ş. Geniş), Ankara: Nika Yayınevi, 39-84.

Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R. (2004). “Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı”. Mimarist Dergisi, 4(12), 73-75.

Kıray, M. (2007). Modern Şehirlerin Gelişmesi ve Türkiye’ye Has Bazı Eğilimler, Kentleşme Yazıları, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 9-18.

Kovancı, P. (1996). Urban Regeneration Issues and Policies as Complementary and Multi-Aspect Planning Tools, M. S. Thesis (unpublished), Middle East Technical University, 85-87.

Lefebvre, H. (2013). Kentsel Devrim, (4. Baskı). (Çev. S. Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, (2. Baskı). (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.

LeGates, R. T. ve F. Stout (1998). Modernism and Early Urban Planning, 1870-1940. İlk yayımlandığı yer: Early Urban Planning, 1870-1940. Richard T. LeGates ve Frederic Stout (der.) The City Reader. 2. baskı. London, New York: Routledge. 299-313.

- Lichfield, D. (1992). Urban Regeneration for the 1990s. London: London Planning Advisory Committee.
- Mutlu, S. (2007). Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özden, P. P. (2008). Kentsel Yenileme. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öztaş, N.(2005). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Halîç Örneklemesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Öztürk, S. ve H. Çalışkan (2019). “Kentleşme Gelişiminin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”. İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 667-694.
- Parker, G. (2021). Egemen Kentler – Tarih Boyunca Kent Devletleri, İstanbul: Tellekt.
- Penbecioğlu, M., M. K. Bayırbağ ve S. Schindler (2022). Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Türkiye’de Neoliberal Kentsel Dönüşümün Çoklu Sosyo-Politik Örüntüleri ve Ankara Örneği. Tamamlanmamış Kentsel Devrim Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat (Der. E. Acara ve M. Penbecioğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,167-202.
- Roberts, P. (2000). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration. Urban Regeneration: A Handbook (Der. Peter Roberts ve Hugh Sykes). New Delhi: Sage Publications. 9-36.
- Roy, A. (2009). “The 21st Century Metropolis: New Geographies of Theory”. Regional Studies, 43(6): 819-830.
- Sakarya, A. (2014). “Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim (1980- 2012)”, Megaron Dergisi, 9(4), 243-254.
- Scott, J. C. (2021). Tahıla Karşı – İlk Devletlerin Derin Tarihi, Koç Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Sökmen, P. (2003). Kentsel Dönüşüm İçin Kaynak Yaratıcı Sürdürülebilir Bir Planlama Çerçevesi. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, 47-51.
- Şahin, S. Z. (2003). İmar Planı Değişiklikleri ve İmar Hakları Aracılığıyla Yanıltıcı (Pseudo) Kentsel Dönüşüm Senaryoları: Ankara Altındağ İlçesi Örneği. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, 89-101.
- Şahin, S. Z. (2018). “Neoliberal Yeniden Ölçeklenme Etkisi Altında Türkiye’de Kentleşme Politikasının Dönüşümü”, Alternatif Politika, Özel Sayı, 1-30.

Şengül, H. T. (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi. (2. Baskı). Ankara: İmge.

Şengül, H. T. (2019). Türkiye’de Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi. 1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim. (5. Baskı). (Der. F. Alpkaya ve B. Duru), Ankara: Phoenix Yayınevi, 407-453.

Şengül, M. (2007). Kentleşen Dünya, Küreselleşme ve Yoksulluk: Türkiye Kentleşmesine Bir Bakış, Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine. (Der. A. Mengi). Ankara: İmge Kitabevi, 89-106.

T.C. Başbakanlık. (2015). Afet ve Acil Durumlara İlişkin Temel Mevzuat-Mevzuatlar El Kitabı, Ankara. <https://www.afad.gov.tr/mevzuat-el-kitabi-2015> (13.11.2023)

Tekeli İ. (2011). Kent, Kentli Hakları ve Kentleşme Dönüşüm, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (1982). Kapitalistleşme Süreci İçinde Türkiye’nin Konut Üretimine Bir Bakış. Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Bilimsel Eserler Dizisi: 13, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 3. Ankara: Turhan Kitabevi.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. (Ed. Yıldız Sey). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını.

Tekeli, İ. (2009). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde, Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 106-134.

Tekeli, İ. (2015). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. (İkinci Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thomas, S. (2003). A Glossary of Regeneration and Local Economic Development, Manchester: Local Economic Strategy Center.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Urbanization Prospects: The 2018 Revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations.

Uslu, G., B. Uzun (2014). “Kentsel Dönüşüm Projelerinde Deprem Etkisi”. Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi, 6(2), 1-11.

Uzun, N. (2019). Transformation in Residential Areas: Regeneration or Redevelopment? Urban and Regional Planning in Turkey (Eds. Ö. B. Özdemir, S. S. Özdemir ve N. Uzun), Switzerland: Springer, 151-166.

Uzun, N., B. Özdemir Sarı, S. S. Özdemir (2019). Urbanisation and Urban Planning in Turkey. Urban and Regional Planning in Turkey (Eds. Ö. B. Özdemir, S. S. Özdemir ve N. Uzun), Switzerland: Springer, 1-9.

Wirth, L. (1938). “Urbanism as a Way of Life”. American Journal of Sociology. 44(1), 1-24.

Yaman, M. (2015). Türkiye’de Kentsel Dönüş(tür)me Uygulamaları Sosyo-Politik Bir Yaklaşım, İstanbul: Otorite Yayınları.

Yücel, C. (2020). “20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Kentleşmesi Üzerine Bir Derleme”. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 50, 200-230.

Yüksel, A. (2023). Kentsel Dönüşüm Kanunu Değişirken: Eksikler ve Öneriler (22 Eylül 2023), <https://emsal.com/kentsel-donusum-kanunu-degisirken-eksikler-ve-oneriler/> (01.11.2023).

Extended Summary

Rethinking Urban Transformation in Türkiye

The city is a phenomenon that has evolved over time, influenced by social development and studied by various disciplines. According to Lefebvre (2013), there has been an urban revolution leading to changes in the definition of the city and urbanization. These changes encompass contradictions arising from developments over the years, such as shifts in social needs and desires, and evolving standards for living spaces. As a result, urbanization inherently involves urban transformation. This makes urban transformation a multidisciplinary subject that encompasses fields such as engineering, technology, informatics, environment, law, biology, and sociology.

In the first quarter of the 21st century, over half of the world’s population lives in cities, and this percentage is increasing. According to United Nations data, by 2023, nearly 60% of the world’s population of eight billion will live in urban areas (hbs.unctad.org), which corresponds to a population of more than four and a half billion. The 2050 population projection estimates that the world’s population will be 9.7 billion, with 70% of this population living in cities (UN, 2022: i). The prediction of the continued growth of the urban population underscores the need to assess existing cities and urban life as well as the importance of urban transformation. Urban transformation is crucial for creating livable cities and sustainable urban development targets. Therefore, non-agricultural sectoral development and growth in the process that has come to the present day, and more recently, the development of science, informatics, and transportation and communication systems have accelerated urbanization processes at a level that will differentiate them from the known ones, and have

increasingly made them an issue that needs to be addressed together with the urban transformation process.

Throughout history, cities have constantly transformed due to factors such as migration, trade, and cultural and political changes. In Anatolia, the structure of cities has been influenced by these processes since the Bronze Age. The abandonment of most ancient cities in the 7th century led to the establishment of castle cities suitable for the Middle Age, shaping the urban system we see today. In Türkiye, the concept of modernity began to influence cities, particularly in Istanbul and port cities, during the last period of the Ottoman Empire. Following the establishment of the Republic, cities started adapting to modern ideas more rapidly. Ankara, the capital, was especially planned and developed as a model of a modern city (Tekeli, 1998: 2-4).

Before the Second World War, urbanization in Türkiye was slow. However, after the war, the establishment of basic industries by the state, foreign aid, the construction of highways, and changes in rural life directly impacted the cities (Keleş, 1978: 27). Until 1950, settlements evolved mainly based on economic and political developmental policies, prioritizing the establishment of settlements aligned with the nation-state ideal and the specific development goals of the capitalist system. Şengül (2019: 410) describes the period until 1950 as the urbanization of the nation-state and highlights its fundamental differences with today’s urban development, change, and transformation processes. Yılmaz and Çitçi (2011: 258) refer to this period as the era of low urbanization. According to Gürler’s (2003: 125) periodization based on the Istanbul Experience, the urbanization process from 1923 to 1950 can also be interpreted as the “Republican Modernist Image-Oriented Urban Renewal” approach was prevalent.

During the period from 1950 to 1980, there was a rapid increase in the number of cities and urban population in Türkiye. This was largely due to population growth, industrialization, and internal migration movements, similar to other urbanizing countries. According to Yücel (2020: 214), this period was characterized as a time of urban planning and growth. However, unlike in the West, urbanization in Türkiye during this period cannot be solely attributed to industrialization. Yılmaz and Çitçi (2011: 259-261) divide this period into urbanization resulting from rural dissolution before 1960 and urban development from 1960 to 1980. During this period, gecekondu settlements emerged, leading to a shift in urban life towards property and rent as crucial concepts. This transformation shaped the right to housing, the value of use and exchange, and the overall urban development..

After the decisions made on 24th January 1980, there was an increased focus on addressing the housing shortage and urban development. The Mass Housing Law

No. 2985 was enacted in 1984 to address the housing need through mass housing projects and establish procedures for builders and state support for housing funds. Additionally, the Mass Housing and Public Partnership Administration was established. In the same year, Law No. 2981 “Law on Certain Procedures to be Applied to Structures Contrary to the Zoning and Gecekondu Legislation and Amendment of an Article of the Zoning Law No. 6785” included many gecekondu areas and structures in zoned areas within the scope of amnesty, and thus, an urban transformation movement was started with mass housing practices against making gecekondu. By the 1990s, gecekondu areas, which were no longer on the periphery of the city but within the city, were rapidly integrated with urban transformation projects.

Before 2000 urban transformation efforts in Türkiye were guided by laws such as the Zoning Law, the Gecekondu Law, and the Mass Housing Administration Law. However, these laws were found to be inadequate in addressing urban transformation comprehensively. The 1999 earthquake was an important milestone that prompted a rethink of urbanization in Türkiye and highlighted the need for urban transformation. It revealed that about 60% of buildings in Istanbul were not earthquake-resistant (Özçevik, Türk, Beygo, Taş and Yaman, 2007: 81). The 2011 Van Earthquake further emphasized the critical importance of disaster risk areas in sustainable urban development, especially in a country where 42% of the land lies in earthquake-prone zones (Uslu and Uzun, 2014: 1). Disaster risks, especially earthquakes, have become the leading issues in the protection, strengthening or transformation of the built environment on the one hand, and the control and management of urban growth on the other. In this context, with Law No. 6306 on the Transformation of Areas under Disaster Risk dated 2012, the transformation of disaster-prone areas has become a priority.

The urban destruction caused by natural disasters in Izmir in 2020 and Kahramanmaraş in 2023 has highlighted the lack of resilience of cities to such events, posing a significant problem for urban sustainability. This has underscored the crucial role and importance of understanding urban transformation. In this study, we aim to explore why urban transformation, which is becoming increasingly important on Türkiye’s agenda, should be considered as “a compulsory and cumulative stage of urbanization in Türkiye” based on the points mentioned above.

When discussing urban transformation in Türkiye, it is important to consider historical and social changes of this country as well as legislation. Currently, Law No. 6306 from 2012 and Law No. 7471 from 2023 on the Amendment of the Law on the Transformation of Areas Under Disaster Risk are closely associated with urban transformation in the country. This makes it clear that urban transformation in Türkiye is best understood in the context of “disaster-resilient urbanization and

urban transformation.” The study emphasizes that urban transformation in Türkiye should be approached comprehensively, considering various aspects and different issues with priority, such as disaster resilience.

Kentsel Ulaşım Sorunlarını Karikatürler Üzerinden Okumak: Eski Tas Eski Hamam mı?

*Levent DEMİRELLİ**
*Ülke Evrim UYSAL***

Öz: Bu çalışma, kentsel ulaşım sorunlarını tarihsel bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Kentsel ulaşım alanındaki sorunların tespiti ve bunların ne ölçüde çözüldüğünün tarihsel süreçte soruşturulması amacıyla istatistiki verilerden, bilimsel çalışmalardan ve araştırmalardan ve kurumlarca oluşturulan araştırma raporlarından faydalanılabileceği gibi incelenecek dönemi betimleyen roman, öykü, seyahatnâme veya şiir gibi edebi kaynaklardan ve resim, heykel, sinema gibi diğer sanat dallarınca oluşturulan eserlerden de yararlanmak mümkündür. Bununla birlikte, bu eserler ancak belli bir kesitini veya anını betimledikleri dönem hakkında uzun soluklu ve kapsamlı bir panorama sunamaz ve çoğu zaman tek başlarına birer veri kaynağı olarak kabul edilemez. Bilimsel araştırmalar dışında kalan kaynaklardan faydalanmanın önemi düşünüldüğünde, belli aralıklarla yayımlanan gazete ve dergilerin ve bu yayınlardaki içeriğin, dönemsel bir kesit sunan eserlere nazaran daha güvenilir ve sistematik veriler sunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, çalışmada belli aralıklarla çıkan mizah dergilerinde yayımlanan karikatürlerden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında 1933-1967 yılları arasında yayımlanan Akbaba dergisi taranmış, kentsel ulaşımına dair karikatürler fotoğraflanarak kaydedilmiştir. Taranan karikatürler içerik analizine tâbi tutulmuştur. Bu doğrultuda, yayımlandıkları yıl da esas alınmak suretiyle her bir fotoğraf, biri kentsel ulaşımında kullanılan taşıtları, diğeri ise kentsel ulaşımında yaşanan sorunları kapsayan iki ayrı kod grubu oluşturularak kodlanmıştır. Böylece analize dâhil edilen her bir karikatürün kentsel ulaşımına dair hangi sorun ya da sorunları, hangi taşıtlar temelinde ifade ettiği saptanmıştır. Çözümleme sonucunda, Türkiye’de yıllar içerisinde kentsel ulaşımında kullanılan taşıtların değiştiği, fakat kentsel ulaşımında yurtaşların yaşadığı sıkışıklık, kuralsızlık, altyapı/üstyapı yetersizliği, kadınların maruz kaldığı taciz gibi

* Doç. Dr. İstanbul Beykent Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, leventdemirelli@beykent.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-2865-2241

** Doç. Dr. İstanbul Beykent Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (İngilizce), evrimuysal@beykent.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7116-2766

Makale Geliş Tarihi: 26.05.2023

Makale Kabul Tarihi: 30.04.2024

sorunların sabit kaldığı, dolayısıyla kentsel ulaşım alanındaki sorunların devam ettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel ulaşım, karikatür, toplu taşıma, ulaşım sorunları

Reading Urban Transportation Issues Through Caricatures: The Same Old Story?

Abstract: *This study aims to examine urban transportation issue from a historical perspective. In order to determine the problems in the field of urban transport and to investigate the extent to which these problems have been solved in the historical process, statistical data, scientific studies and researches and research reports prepared by institutions can be used, as well as literary sources such as novel, story, travel itinary or poem and artworks such as painting, sculpture and movie that describe the period to be examined. However, these artefacts cannot provide a long-term and comprehensive panorama of the period, of which they only describe a certain section or moment, and often cannot be accepted as a source of data on their own. Considering the importance of utilising sources other than scientific research, newspapers and magazines published at regular intervals and the content of these publications seem to provide more reliable and systematic data than works that present a periodic cross-section. In this framework, caricatures published in periodical humour magazines were used in this study. Within the scope of the study, Akbaba magazine published between 1933-1967 was scanned and caricatures on urban transportation were photographed and recorded. The scanned caricatures were subjected to content analysis. Accordingly, each photograph was coded by creating two separate code groups, one covering the vehicles used in urban transportation and the other covering the problems experienced in urban transportation, based on the year of publication. Thus, each scanned caricature was identified and linked with particular vehicles and transportation issues. As a result of the analysis, it was concluded that the vehicles used in urban transportation in Turkey have changed over the years, but the problems experienced by citizens in urban transportation such as congestion, lack of rules, insufficient infrastructure/superstructure, and harassment of women have remained constant, thus these problems in urban transportation continue.*

Key Words: Urban transportation, caricature, mass transportation, transportation issues

Giriş

Kentsel ulaşım modern yaşamın, özellikle de metropollerdeki gündelik yaşamın vazgeçilmez bir ögesidir. Kentsel ulaşım hizmetlerinin bulunmadığı bir modern metropol yaşamı düşünülmemeyeceği gibi, kentteki ulaşım altyapısı ve hizmetlerinin gündelik yaşam kalitesi üzerindeki etkisi de yadsınamaz. Türkiye'nin en büyük kenti olan İstanbul söz konusu olduğunda, kuşkusuz akla ilk gelen olgulardan biri ulaşımdır. Bu durumun bir yanıyla kentsel ulaşımın metropol yaşamı için öneminden, diğer yanıyla İstanbul'daki kentsel ulaşım sorunlarının derinliğinden kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür. Nitekim 2014 yılında tamamlanan ve İstanbul ilindeki ulaşım sorunlarını da konu edinen

bir araştırmanın sonuçlarına göre, İstanbul'da yaşayanlar için öncelikli sorun ulaşım (18); bu doğrultuda ulaşım sorunu yeşil alan eksikliği (13), hayat pahalılığı (13) gibi diğer yaşamsal sorunları dahi geride bırakmıştır (İlıcılı, 2014).

İstanbul'da kentsel ulaşım sorunları üzerine üstünkörü yapılacak bir değerlendirme bile; trafik sıkışıklığı, toplu ulaşım araçlarının yetersizliği ve bu yetersizliğin neden olduğu 'balık istifi' yolculuklar, taciz gibi acil çözüm bekleyen bir dizi soruna işaret etmektedir. Yukarıda belirtilen araştırmanın sonuçlarına göre, İstanbul'da en çok kullanılan dört ulaşım sistemi sırasıyla otobüs (21), minibüs (12), metrobüs (12), hususi araç (10) biçimindedir. Araştırmada ulaşım sorunları bakımından ise kapasite/hizmet yetersizliği, trafik sıkışıklığı, toplu taşıma araçlarındaki kapasite üzerinde yolcu taşınması, hususi araç kullanımının fazlalığı gibi sorunlar dile getirilmiştir.

Kentsel ulaşım veya herhangi bir politika alanındaki sorunların neler olduğunun ve bunların ne ölçüde çözüldüğünün tarihsel süreçte soruşturulması amacıyla istatistikî verilerden, bilimsel çalışmalar ve araştırmalardan, kurumlarca oluşturulan araştırma raporlarından faydalanılabileceği gibi incelenecek dönemi betimleyen roman, öykü, seyahatnâme veya şiir gibi edebî kaynaklardan ve resim, heykel, sinema gibi diğer sanat dallarınca oluşturulan eserlerden de yararlanmak mümkündür. Bununla birlikte, bu eserler ancak belli bir kesitini veya anı betimledikleri dönem hakkında uzun soluklu ve kapsamlı bir panorama sunamaz ve çoğu zaman tek başlarına birer veri kaynağı olarak kabul edilemez. Bilimsel araştırmalar dışında kalan kaynaklardan faydalanmanın önemi düşünüldüğünde, belli aralıklarla yayımlanan gazeteler ile dergilerin ve bu yayınlardaki içeriğin, dönemselsel bir kesit sunan eserlere nazaran daha güvenilir ve sistematik veriler sunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında kentsel ulaşım sorunlarının tespiti ve bu sorunların ne ölçüde çözüldüğünü incelemek amacıyla belli aralıklarla çıkan mizah dergilerinde yayımlanan karikatürlerden yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında karikatürler, ortalama bir yurttaşın kentsel ulaşım da dâhil olmak üzere kentte yaşadığı sorunları yansıtan bir ayna olarak görülmüş, aynı zamanda yurttaşların belli bir konu hakkındaki algısıyla uyum içinde tasarlanan bir veri kaynağı olarak kabul edilmiştir. Çalışma kapsamında *Akbaba* mizah dergisinin 1933-1967 yılları arasında yayımlanan sayıları taranmış, belirtilen tarih aralığında kentsel ulaşım ile ilgili yayımlanmış karikatürler fotoğraflanarak kaydedilmiştir. Elde edilen taramalar, karikatürde konu edinilen taşıt ve kentsel ulaşım sorunu temelinde kodlanarak incelenen dönemdeki kentsel ulaşım sistemlerine ve sorunlarına dair bulgular elde edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak karikatür ve siyaset ilişkisi ele alınarak konuya ilişkin ulusal ve uluslararası alanyazın incelenmiş, önceki çalışmaların odak

noktaları ve katkıları değerlendirilmiştir. Daha sonraki başlık altında ise verilerin nasıl toplandığına, nasıl kodlandığına ve çözümlene sonrasında hangi sonuçların elde edildiğine odaklanılmıştır. Böylece İstanbul'daki kentsel ulaşım sorunlarının tarihsel süreç içerisinde değişip değişmediği sorgulanmaya çalışılmıştır.

Alanyazın Taraması

Düşüncelerin çizgi yoluyla abartılı bir biçimde resme aktarılması olarak tanımlanabilen karikatür (Kar, 1999), hem bir sanat etkinliğidir hem de doğal olarak tepkisel bir eleştiri içerir. Kuşkusuz karikatür abartılı bir eleştiri, subjektif bir dışavurum ve dönemin siyasi koşullarına yönelik bireysel tepkiler olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte karikatür, eleştirel mizahın bir dalı olması itibarıyla, sosyal bilimlerin araştırma alanı içinde yer alır. Bu yönüyle karikatürün eğlence ve boş zaman geçirmeye yönelik bir uğraş olarak sınıflandırılması yetersiz kalmaktadır. Zira karikatürler, içeriği, verdiği aleni veya üstü kapalı mesajları, dönemsel koşullardan kaynaklanması ve bu koşulları yansıtması, toplumsal algılarla olan ilişkisi ve kamuoyunun güncel hassasiyetlerini vurgulaması, toplumsal yaşamdaki çarpıklıkları eleştirel bir şekilde dile getirmesi, toplumla birlikte var olan bir sanat niteliği taşıması nedeniyle önemli bir temsil aracı olarak değerlendirilmektedir (Streicher, 1967; Balcıoğlu, 1987; Erdem, 2007; Şenyapılı, 2003). Bunun dışında karikatür, yapısı gereği tepkiseldir ve temelinde muhalefet olgusunu barındırır (Dokgöz, 2004).

Karikatür ve siyaset ilişkisi uzun süredir çeşitli boyutlarıyla farklı disiplinlerde yer alan araştırmacılar tarafından çalışılmış bir konudur. Karikatürün, güzel sanatlar ve iletişim alanları dışında, özellikle siyaset bilimi alanında yapılmış araştırmalara da konu olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni belki de karikatürlerdeki temsilin çoğu zaman ideolojik olarak tarafsız kalmaması ve karikatürlerin eleştirel yönünün daima ağır basmasıdır (Taylor, 2018). Yine tam da bu nedenle, hem uygulamada hem de alanyazında siyasi karikatür kavramı gelişmiş ve böylece siyasi niteliği olan karikatürler, siyasi niteliği bulunmayan salt eğlence amaçlı olarak görülen bazı çizgi romanlardan ve çocuklara yönelik eğitim-öğretim amaçlı benzeri yapıtlardan ayırt edilebilir bir hâl almıştır.

Alanyazında karikatürün altın çağı olarak nitelendirilen on dokuzuncu yüzyılda pek çok Batılı karikatürist, Dreyfus Davası, bloklar arası çatışmalar, uluslararası kongreler, kadın hareketleri gibi birçok güncel ve sansasyonel olayı hiciv ve abartı içerecek bir şekilde betimlemiştir (Chenut, 2012). Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte savaşan tarafların sıklıkla başvurduğu bir propaganda silahına dönüşen karikatürün kitleler üzerindeki etkisi daha da belirgin hâle gelmiştir (Demm, 1993). İlk olarak gazetelerin belli köşelerinde yer

bulan siyasi karikatürler, daha sonraları yazılı medyanın kendine özgü bir türü olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır (Mazid, 2008).

Alanyazında siyasi karikatürlerin verdiği ‘mesajların’ yorumlanması ve tasnif edilerek analiz edilmesine, siyaset biliminin birçok alt dalına ait çalışmalarda rastlanmaktadır. Bu çalışmaların çeşitliliği, karikatürün birçok bilim dalının ilgisini çektiğini kanıtlamaktadır. Sözelimi ulusal ve uluslararası alanyazında yer alan ve siyaset bilimiyle ilişkili araştırma konuları arasında dış politika (Brown, 2010), ulusal kimlik ve inşası (Hunt, 2003; Yetim ve Akkoyunlu, 2017), seçimler (Rich ve Reyes, 1996), ırkçılık ve ayrımcılık (Wigginton, 2005), toplumsal cinsiyet (Chenut, 2012; Deniz, 2017), ifade özgürlüğü (Şahin, 2019) ve askeri darbeler (Tural, 2017) göze çarpmaktadır. Bununla birlikte kent düzlemindeki çalışmaların son derece sınırlı bir sayıda olduğu saptanmıştır. Siyasi karikatürlerin kentsel çalışmalar çerçevesinde analiz edildiği bu araştırmalar, Cumhuriyet Dönemi’ndeki mimarlık pratikleri ve kentlerdeki konut tipolojisi (Keleş, 2013), kentsel toplumsal hareketler ile karikatürün siyasi bir muhalefet olarak kullanımı (Fırat, 2014) ve kentsel dönüşüm (Özçakı, 2017) gibi kavramları incelemektedir. Clayer vd. (2012)’nin çalışması ise büyük ölçüde İstanbul’daki yaşam tarzı, gündelik yaşam, İstanbulluların giyim kuşamı, batılı seyahatlerin Oryantalist bakış açısının yansıtıldığı modernite ve modernite karşıtlığı tartışmaları üzerinde yoğunlaşmakta; araştırma sınırlı da olsa büyük kentin sıkıntılarını, örneğin yeni bir toplu taşıma aracı olan tramvay kullanımının getirdiği sorunlara yönelik karikatürlerin analizini de içermektedir.

Bununla birlikte bu çalışmanın konusu olan kentsel ulaşım sorunlarının kamu politikaları bağlamında karikatürler üzerinden okunmasına yönelik ulusal ve uluslararası alanyazında herhangi bir araştırma tespit edilememiştir. Bir başka ifadeyle, alanyazında belli bir döneme ilişkin karikatürlerin bir veri aracı olarak kullanıldığı ve kentsel ulaşım sorunlarıyla ilişkilendirildiği bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilk ve özgün olarak nitelendirilebileceği düşünülen bu çalışmanın alana önemli bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Yöntem

Çalışma kapsamında toplanan karikatürleri çözümlmek amacıyla içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Sosyal bilimlerde içerik analizinin bir yöntem olarak benimsenmesi yeni değildir. Bununla birlikte kolay erişilebilir veri miktarındaki belirgin bir artış, içerik analizini araştırmacıların sıklıkla tercih ettikleri bir nitel araştırma yöntemi olarak öne çıkarmaktadır. İçerik analizi “kültürel metinlerin ikna edici okumalarını sağlar; insanların metinleri gerçekte nasıl tükettiklerinden ziyade metinlerin kendilerine bakarak onlardan çeşitli sonuçlar çıkarmaya yardımcı olur” (Slater, 1998: 234). Böylece içerik analizi, “sözcükler, anlamlar,

resimler, simgeler, düşünceler, temalar veya iletilebilecek herhangi bir mesaj anlamına gelen” içeriğin analiz edilmesini sağlar (Neumann, 2003: 219). İçerik analizi daha çok metin içerikleri için kullanılmakla birlikte; hem metin içeren hem de belli bir metni veya başlığı bulunmayan görsel materyaller de içerik analizine tabi tutulabilir. Örneğin resimler, fotoğraflar, videolar ve hatta manzaralar dahil olmak üzere her türlü görsel materyal adeta bir ‘metin’ gibi okunabilir ve bu materyallerde yer alan ‘anlamlar’ da analiz edilebilir (Krippendorff, 2004; Stepchenkova ve Zhan, 2013). İçerik analizi aynı zamanda birden fazla sürecin iç içe geçtiği, çok katmanlı bir yöntemdir. Genelde bu sürecin adımları sırasıyla analiz edilecek materyalin seçimi, bu materyallerde sıklıkla ortaya çıkan belirgin temaların belirlenmesini, ardından bu temaların kodlanmasını ve frekanslarının ortaya koyulmasını içerir (Neuman, 2003; Parry, 2019). Son olarak analizin ardından ortaya çıkan bulgular, karşılaştırmalı olarak yorumlanır ve gerektiği takdirde istatistiksel veriler ve görseller ile desteklenir.

İçerik analizi sürecine dair olarak yukarıda kısaca özetlenen adımlara paralel biçimde, bu çalışma kapsamında öncelikle çözümlemeye konu olacak materyal seçilmiştir. Çalışmanın kapsadığı tarihsel aralık itibarıyla karikatürlerin taranacağı dergi olarak *Akbaba* dergisi seçilmiştir. 1980’lerden önce yayımlanmış ve karikatürlere ev sahipliği yapan çok sayıda mizah dergisi söz konusudur. *Marko Paşa*, *Amca Bey*, *Tef*, *Dolmuş*, *Papağan* bunlardan bir kısmıdır. Fakat bu dergilerle kıyaslandığında *Akbaba* tercihinin nedeni, yayın hayatındaki sürekliliktir. Diğer dergilerin kısa süreli ve kesintilerle dolu yayın hayatına karşılık *Akbaba* birkaç yıl dışında yayın hayatını sürdürmüştür. Mizah dergisi seçimindeki bu tercihin diğer bir nedeni ise mizah dergilerinin farklılaşan siyasi, toplumsal vb. tercihlerinin karikatürleri etkileyebileceği varsayımdır. Diğer bir ifadeyle, farklı mizah dergileri siyasi, iktisadi vb. nedenlerden ve konularından ötürü kentsel ulaşım farklı oranlarda yer verebilir ve/veya kentsel ulaşımın farklı yönlerine odaklanabilirler. Bu açıdan bakıldığında, farklı mizah dergilerini kapsayan bir çözümlemenin derginin konumu, amacı gibi başka etkenleri hesaba katması gerekecektir. Tek bir mizah dergisi seçilerek hem bu tür farklı etkenlerin devreden çıkarılması hem de çalışmanın odağının netleştirilmesi amaçlanmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere çalışmanın tarihi bakımdan sınırları, 1933-1967 yılları arası olarak belirlenmiştir. Başlangıç yılı *Akbaba* dergisinin arşivde bulunan ilk sayısının 1933 yılına ait olmasından kaynaklanırken; bitiş yılı ise tarama esnasında karikatürlerde yer alan sorunların/temaların tekrar ettiği tespitinden hareketle yeterince büyük bir örnekleme ulaşıldığı düşüncesi temelinde belirlenmiştir.

Akbaba dergisinde yer alan ve çalışmada kullanılan karikatürlere, Beyazıt Devlet Kütüphanesi arşivi vasıtasıyla erişilmiştir. Kütüphane arşivinde yer alan ve 1933 ile 1967 yılları arasını kapsayan tüm *Akbaba* sayıları tek tek taranmış, çalışma konusuyla ilgili olduğu tespit edilen karikatürler

fotoğraflanmıştır. Bu işlem sonucunda çözümlenmeye hazır toplam 390 karikatür fotoğrafı elde edilmiştir. Taranarak fotoğraflanan her bir karikatür, biri kentsel ulaşımında kullanılan taşıtları, diğeri ise kentsel ulaşımında yaşanan sorunları kapsayan iki ayrı kod grubu oluşturularak kodlanmıştır. Kodlama işlemi sırasında karikatürün yayımlandığı yıl, karikatürde yer alan ulaşım türü ve işlenen sorun tespit edilmiş, kodlama ulaşım türü ve işlenen sorun ışığında gerçekleştirilmiştir. Bir karikatürde birden fazla taşıtın yer aldığı ve sorunun işlendiği durumda ise ek bir kodlama yerine, ilgili karikatürde ön planda yer alan ulaşım türü ve işlenen sorunun kodlanmasıyla sınırlı kalınması tercih edilmiştir. Böylece analize dâhil edilen her bir karikatürün kentsel ulaşımına dair hangi sorunu, hangi taşıtlar temelinde ifade ettiği saptanmıştır. Doğrudan karikatürlerde işlenen sorunlar ile bu sorunların yaşandığı veya kaynaklandığı taşıtlardan hareketle oluşturulan taşıtlara ve sorunlara ilişkin kodlar Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kentsel Ulaşımında Taşıtlar ve Sorunlar

No	Taşıtlar	Sorunlar
1	Belediye otobüsü	Altyapı üstyapı yetersizliği
2	Dolmuş	Güvenlik
3	Halk otobüsü	Kalabalık-sıkışıklık
4	Hususi otomobil	Kamulaştırma
5	İptidai taşıtlar	Kirlilik (çevre)
6	Resmi otomobil	Kuralsızlık-kural tanımama
7	Taksi	Özelleştirme
8	Tramvay	Savurganlık
9	Tren	Sınıflar arası ayrımcılık
10	Trolleybüs	Taciz
11	Tünel	Trafik kazası
12	Vapur	Trafik sıkışıklığı
13	Yaya	Zam-pahalılık

Tablo 1’de yer verilen kodların nasıl kullanıldığına ilişkin olarak birtakım somut örnekler vermek mümkündür. Görsel 1, 1967 yılında yayımlanmış bir karikatürdür ve karikatürde ‘sorun’ olarak trafik sıkışıklığının işlendiği görülmektedir. Karikatürde 1967 yılında İstanbul’da trafik sıkışıklığının geldiği seviyenin yüksekliği ortaya konulmakta ve bu yükseklikten kaynaklı olarak trafik sıkışıklığı sorununun çözümünün hayli zor olduğu gösterilmek istenmektedir. Karikatürde trafik sıkışıklığının sebebi de gösterilmektedir. Trafik sıkışıklığının sebebi hususi otomobildir. Her ne kadar karikatürde taksilere ve trolleybüse yer verilse de karikatürdeki baskın taşıt, hususi otomobildir. Bu nedenle söz konusu karikatür, ‘sorun’ bakımından ‘trafik sıkışıklığı’, ‘taşıt’ bakımından ise ‘hususi otomobil’ ile kodlanmıştır.

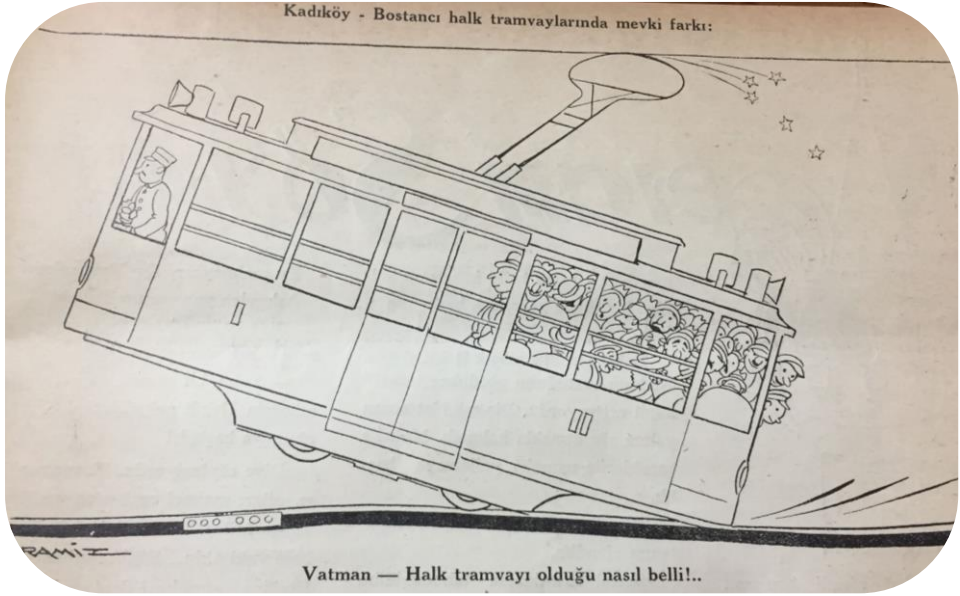
Görsel 1. İstanbul’da Trafik Sıkışıklığı

Kaynak: *Akbaba*, Sayı 23, Mayıs 1967.

Görsel 2 ise 1934 yılına ait bir karikatürü işaret etmektedir. Karikatürde konu edinilen taşıt, dönemin başat kentsel ulaşım aracı olan tramvaydır. Bu nedenle karikatür, ‘taşıt’ bakımından ‘tramvay’ olarak kodlanmıştır. Karikatürde işlenen temel sorun ilk bakışta ‘kalabalık-sıkışıklık’ gibi görünmekle beraber, karikatürün odağında tramvaylarda o dönemde görülen sınıf/mevki ayrımı yer almaktadır. Ayrıma göre karşılığı ödenmek kaydıyla yolcuların bir kısmı aynı tramvayın birinci mevki bölümünde, geriye kalan kısmı ise ikinci mevki yolculuklarını gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle ‘sorun’ bakımından karikatür, ‘sınıflar arası ayrımcılık’ koduyla etiketlenmiştir.

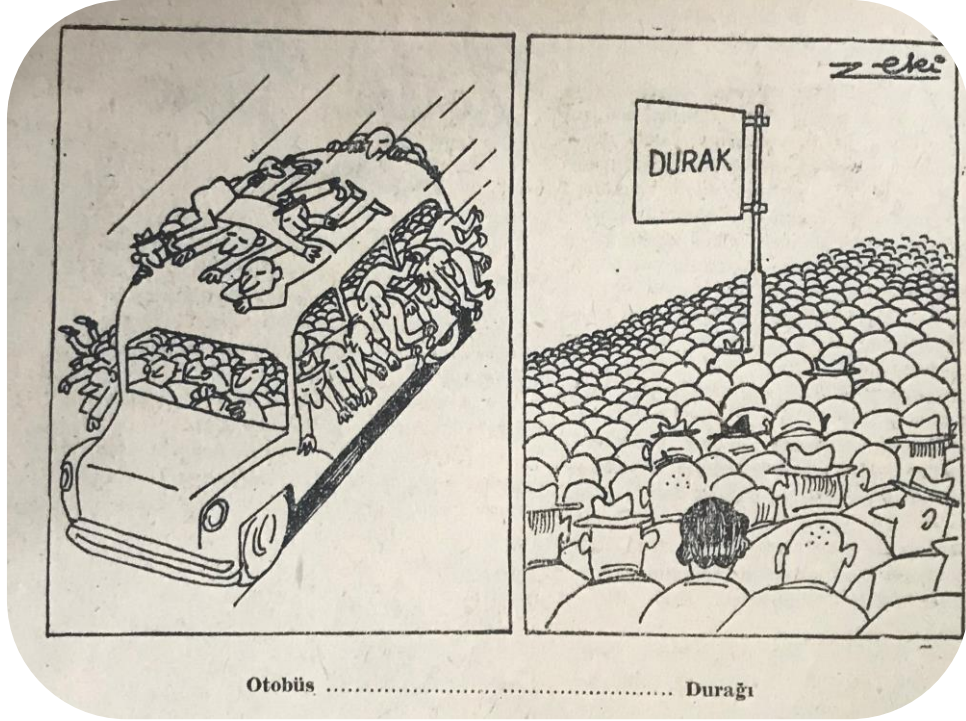
Görsel 2. Tramvaylarda Sınıflar Arası Ayrımcılık

Kaynak: Akbaba, Sayı 41, Ekim 1934.

Aşağıda yer alan Görsel 3 1956 yılına ait bir karikatürü işaret etmektedir. Karikatür iki kareden oluşmaktadır. Birinci karede belediye otobüsünde, ikinci karede ise otobüs durağında yaşanan sıkışıklık resmedilmektedir. Dolayısıyla söz konusu karikatür, ‘taşıt’ bakımından ‘belediye otobüsü’, ‘sorun’ bakımından ise ‘kalabalık-sıkışıklık’ kodlarıyla etiketlenmiştir.

Görsel 3. Toplu Taşımada Sıkışıklık

Kaynak: Akbaba, Sayı 216, Mayıs 1956.

Toplu taşıma ücretlerine belediye tarafından yapılan veya yapılması planlanan zamlar, karikatürlerde işlenen konulardan biridir. Görsel 4 başlığı altındaki karikatür, istiap haddi fazlasıyla aşılmış olan tramvaya bir şekilde girmenin yolunu bulan zammı göstermektedir. Karikatürde toplu taşıma aracı tramvayda yaşanan ‘kalabalık-sıkışıklık’ gibi bir sorunun olduğu görülmekle beraber çizerin esas odaklandığı konu taşıma ücretlerine yapılması planlanan zamdır. Bu nedenle karikatür ‘taşıt’ bakımından ‘tramvay’, ‘sorun’ bakımından ise ‘zam-pahalılık’ ile etiketlenmiştir.

Görsel 4. Toplu Ulaşım Zam

Kaynak: Akbaba, Sayı 6, Şubat 1964.

Bulgular ve Analizi

İçeriklerine bakıldığında karikatürlerde en çok konu edinilen taşıtın hususi otomobil (% 27) olduğu, bunu tramvay (% 25), belediye otobüsü (% 14) ve dolmuşların (% 10) izlediği görülmüştür (bkz. Tablo 2). Taşıtlar bakımından ortaya çıkan bu görünüm, dönemin kentsel ulaşım yapısını eksiksiz yansıtmaktadır¹ (bkz. Tekeli, 2010; Demirelli, 2018). Diğer bir ifadeyle, inceleme kapsamındaki 1933-1967 yılları arasında kentsel ulaşımında sıklıkla kullanılan taşıtlar otomobil, tramvay, otobüs ve dolmuştur. Tabloda yer alan taşıtların karikatürlerde görülme oranlarını/sıklıklarını ise kentsel ulaşımında söz konusu taşıtların önemini gösteren bir ölçüt olarak değerlendirmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, çalışmada incelenen zaman aralığı içerisinde tramvay başat toplu ulaşım aracı olarak görülmekte iken, toplu ulaşım dışında kentsel ulaşım için en sık kullanılan taşıt otomobildir. Kısaca özetlenen bu görünümün

¹ Dönemin kentsel ulaşımının genel görünümüne dair olarak şu kaynaklara bakılabilir Tekeli, 2010; Demirelli, 2018.

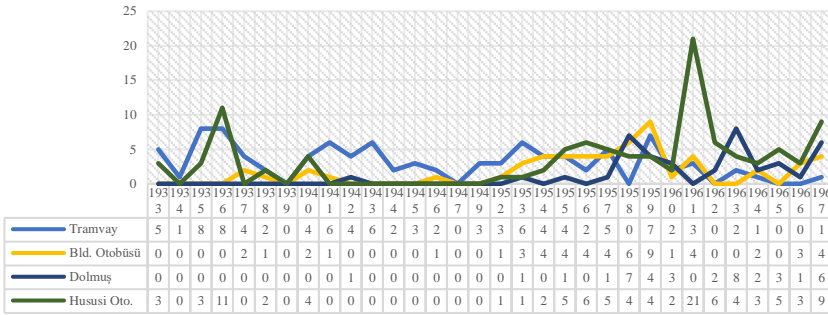
de —kentsel ulaşımındaki payları bakımından— dönemin kentsel ulaşım istatistikleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Örneğin 1955 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen kentsel ulaşımın yüzde 24,87’si tramvaylar ile gerçekleştirilmektedir ve bu oranla tramvaylar toplu ulaşım hizmetleri bakımından ilk sırada yer almaktadır (Tekeli, 2010-80-83; Demirelli 2018: 458). 1970 yılına gelindiğinde İstanbul’da kaldırılan tramvayların yerini dolmuşlar (% 25,88) ve otobüsler (% 17,33) almıştır ve 1955 yılında kentsel ulaşımındaki payı % 3 mertebesinde olan özel otomobilin payı 1970 yılında % 8’e yükselmiştir (Tekeli, 2010-80-83; Demirelli 2018: 458)..

Tablo 2. Karikatürlerde Ulaşım Türleri/Taşıtlar

No	Ulaşım Türü/Taşıtlar	Sayı	Oran (%)
1	Hususi Otomobil	104	26,67%
2	Tramvay	98	25,13%
3	Belediye Otobüsü	56	14,36%
4	Dolmuş	40	10,26%
5	Taksi	29	7,44%
6	Vapur	28	7,18%
7	Resmî Otomobil	13	3,3%
8	Trolleybüs	6	1,54%
9	Halk Otobüsü	5	1,28%
10	Tren	4	1,03%
11	İptidai Taşıtlar	4	1,03%
12	Tünel	2	0,51%
13	Yaya	1	0,26%
TOPLAM		390	100,0%

İncelenen dönemin otuz dört yıllık bir zaman dilimini kapsadığı göz önünde bulundurulduğunda, toptancı bir bakışın tarihsel süreçte görülebilecek değişimleri gözlemleme imkânını ortadan kaldırdığı düşünülebilir. Çünkü çalışmada varsayıldığı üzere, incelenen tarih aralığı içerisinde kentsel ulaşımda kullanılan taşıtların ağırlığının değişmesine paralel olarak karikatürlerde konu edinilen taşıtların da değişmesi beklenmektedir. Sözgelimi 1930'lar ve 1940'lar boyunca İstanbul'da hususi otomobil sayısının ve dolayısıyla kullanımının sınırlı olduğu, buna karşın tramvayın başat kentsel ulaşım aracı olduğu bilinmektedir. 1960'lara gelindiğinde kullanımdan kaldırılan tramvaylar yerini otobüslere bırakmışken, diğer yandan otomobil kullanımı hızla artmaya başlamıştır.

Grafik 1. Yıllar İçinde Karikatürlerde Taşıtlar

İncelenen dönem boyunca taşıtların kentsel ulaşımdaki paylarına ilişkin, yukarıda ifade edilenlere paralel bir seyir karikatürlerde de gözlemlenebilir mi? Soruyu yanıtlamak amacıyla hazırlanan ve yalnızca başat kentsel ulaşım araçlarına (bkz. Tablo 2) odaklanan Grafik 1'e bakıldığında, birtakım eğilimlerin veya değişimlerin belirgin bir şekilde gözlemlendiği görülmektedir. Örneğin dolmuşların kent ulaşımında ön plana çıkmaya başlaması 1950'lerden sonra gerçekleşmiştir. Bu eğilim grafikte de görülmektedir. 1950 yılı öncesinde yalnızca bir kere karikatürlere konu olan dolmuşlar, 1952 yılından itibaren karikatürlere konu olmaya başlamıştır. Karikatürlere konu olması açısından dolmuşlar, 1967 yılı itibarıyla ise hususi otomobilden sonra ikinci sırada gelmektedir ve eğilimin yönü yukarı doğrudur.

Diğer bir örnek ise tramvaylara ilişkindir. 1950'lerin sonuna dek İstanbul'da kentsel ulaşımın yükünü çeken tramvaylar, 1950'lerin ortalarından itibaren tedricen kaldırılmış ve yerini dolmuşlar ile otobüslere bırakmıştır. Tramvayların kentsel ulaşımda geçirdiği bu serüvenin karikatürlere de benzer biçimde yansıdığı görülmektedir. Nitekim 1960 ile 1967 yılları arasında yıl başına tramvayı konu edinen karikatür sayısı yalnızca bir (1,28) iken, 1933-1960 yılları arasında bu sayı yaklaşık olarak dördüttür (3,79). Tramvayların yerini alan otobüsler ise tam tersi bir eğilim göstermektedir. 1950 yılına dek nadiren ve az

sayıda karikatüre konu olan belediye otobüsleri, bu tarihten itibaren daha fazla sayıda karikatürde, daha sık olarak yer almaya başlamıştır.

Türkiye’de otomobil kullanımının artması 1950’ler sonrası döneme denk gelir. Otomobil kullanımının artmasına paralel olarak kentsel ulaşımında otomobilleri konu edinen karikatürlerin sayısında da belirgin bir artış olduğu gözlenmektedir. 1930’lardaki yükselişler bir kenara bırakıldığında, 1952 yılına dek kentsel ulaşımında otomobilleri konu edinen karikatür sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte 1952 yılından itibaren otomobillere ilişkin karikatürlerin sayısında artış görülmekte, 1961 yılında ise bu artış zirve noktasına erişmektedir. Nihayet 1967 yılı itibarıyla hususi otomobiller, karikatürlerde en çok yer verilen kentsel ulaşım aracı konumundadır.

Konuya kentsel ulaşımında yaşanan sorunlar açısından bakıldığında ilk sırayı kalabalık veya sıkışıklık sorununun (% 21,5) aldığı görülmektedir (bkz. Tablo 3). Bu sorun, başta tramvay olmak üzere kentsel ulaşımında kullanılan toplu ulaşım araçlarında yaşanan en önemli sorunun istiap haddinin hayli üzerinde yolcu taşınması olgusu olduğuna işaret etmektedir. Çalışma kapsamında incelenen karikatürlerde söz konusu sorun, çoğu zaman birbiri üzerinde veya taşıtların üstünde/basamaklarında seyahat eden, toplu ulaşım aracından indikten sonra kıyafetleri dağılmış ve sıkışık bir ortamda yolculuk etmekten fiziksel olarak tükenmiş yolcular biçiminde resmedilmiştir.

Tablo 3’ün ilk sırasında yer alan sıkışıklık sorunu, Tablo 2’nin ilk sırasında bulunan hususi otomobil bulgusuyla yeniden değerlendirildiğinde, söz konusu sorunun derinliği daha açık bir hâle gelmektedir. Tramvaylara kıyasla az bir farkla da olsa, karikatürlere en çok konu olan hususi otomobillerde kalabalık veya sıkışık bir yolculuğun söz konusu olamayacağı açıktır. Diğer bir ifadeyle, Tablo 3’ün ilk sırasında yer alan kalabalık/sıkışıklık sorunu münhasıran toplu ulaşım araçlarına aittir. Bu doğrultuda, hususi otomobillere dair olarak karikatürlerde ortaya konulan sorunların belli bir sorun kategorisinde yoğunlaşmadığı ancak toplu ulaşımında (otobüs, tramvay veya dolmuş) yaşanan en büyük sorunun taşıtlarda taşıma kapasitesinin çok üstünde yolcu taşınmasından kaynaklandığı söylenebilir. Benzer bir sorunun hâlihazırda İstanbul kentindeki toplu ulaşım hizmetlerinde de sürdüğü düşünüldüğünde, yıllar içerisinde taşıtların değişmesine karşın kentsel (toplular) ulaşımında yaşanan sorunların sabit kaldığı çıkarımında bulunmak mümkündür.

Toplu ulaşım araçlarında yaşanan kalabalık/sıkışıklık sorununu, altyapı/üstyapı yetersizliği izlemektedir (% 13,8). Başat sorun olan kalabalık/sıkışıklık sorununun destekleyicisi biçiminde görülebilecek altyapı/üstyapı yetersizliği sorununun çoğu kez yetersiz taşıt sayısından dolayı duraklarda uzayan yolcu kuyrukları biçiminde resmedildiği görülmüştür. Ancak kalabalık/sıkışıklık sorunun aksine, altyapı/üstyapı yetersizliği yalnızca toplu

ulaşımda kullanılan yetersiz taşıt sayısından kaynaklanmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, kalabalık/sıkışıklık sorununun aksine, altyapı/üstyapı yetersizliği sorunu münhasıran toplu ulaşım araçlarına ait değildir. Zira altyapı/üstyapı yetersizliği, içerisinde bulunan iktisadi konjoktüre göre kimi zaman ‘lastik buhranı’, kimi zaman da yolların bakımsız oluşu gibi tüm ulaşım araçlarını etkileyen sorunlardan da kaynaklanabilmektedir.

Tablo 3. Kentsel Ulaşımında Yaşanan Sorunlar

No	Sorun	Sayı	Oran (%)
1	Kalabalık/Sıkışıklık	84	21,54%
2	Altyapı/Üstyapı Yetersizliği	54	13,85%
3	Kuralsızlık/Kural Tanımama	49	12,56%
4	Trafik Sıkışıklığı	37	9,49%
5	Taciz	35	8,97%
6	Güvenlik	32	8,21%
7	Trafik Kazası	32	8,21%
8	Pahalılık/Zam	25	6,41%
9	Sınıflar arası Ayrımcılık	23	5,90%
10	Savurganlık	12	3,08%
11	Özelleştirme	5	1,28%
12	Çevre Kirliliği	1	0,26%
13	Kamulaştırma	1	0,26%
TOPLAM		390	100,00%

Kentsel ulaşımında görülen diğer bir sorun, üçüncü sırada yer alan kuralsızlık/kural tanımama (% 12,5) sorunudur. Kuralsızlık/kural tanımama kategorisi, kimi zaman yolcuların kimi zaman şoförlerin kentsel ulaşımındaki kural dışı eylemlerini (hatalı park etme, gereksiz korna çalma, aniden taşıtların önüne/yola atlama vb.) hicveden karikatürleri işaret etmektedir. Dördüncü sırada yer alan sorun, trafik sıkışıklığıdır (% 9,4). Çalışmanın kapsadığı zaman dilimi

göz önünde bulundurulduğunda, gerek trafikte yer alan taşıt sayısının gerek 1970 yılı öncesindeki İstanbul nüfusunun trafik sıkışıklığına neden olmayacak bir düzeyde olduğu düşünülebilir. Bununla beraber, şüphesiz günümüzde yaşanan trafik sıkışıklığı sorununun düzeyi, kapsamı ve ölçeğiyle kıyaslamak mümkün olmasa da 1940'ların ikinci yarısından itibaren İstanbul'da trafik sıkışıklığı önemli bir sorundur. Karikatürlerde bu sorun çoğu zaman yollarda arka arkaya (ve yan yana) sıralanmış, hiç ilerlemeden içerisinde şoförleriyle birlikte uzun süreler boyunca sabit bir şekilde bekleyen veya duran taşıtlar olarak resmedilmiştir. Karikatürlere yansıyan diğer bir sorun ise tacizdir (% 8,9). Bu sorun, tramvaylarda ve otobüslerde kadın yolculara erkek yolcularca yapılan sözlü ve fiziksel tacizle ilgilidir.

Sorunlara dair olarak Tablo 3'te yer alan bulgulardan hareketle ifade edilenler, 1933-1967 yılları arasında yayımlanan karikatürler temelinde İstanbul'da kentsel ulaşımında yaşanan sorunlara dair toplu bir bakıştan ibarettir. Bununla beraber bu toplu bakış, kentsel ulaşımında yaşanan sorunlar ile kullanılan taşıtlar arasında bir ilişki kurulmasına imkân vermemektedir. Oysa yukarıda kalabalık/sıkışıklık kategorisinde de görüldüğü üzere, belli taşıtlarda belli sorunlar ön plana çıkabilmektedir. Dolayısıyla yapılması gereken eldeki verilerden hareketle hangi taşıtların hangi sorunlar temelinde öne çıktığını çözümlenektir. Bu amaçla, kentsel ulaşımında kullanılan taşıtlar özelinde yaşanan sorunlara ilişkin sayıların yer aldığı ve en sık karşılaşılan iki sorunun taranarak vurgulandığı Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4. Taşıtlarda Yaşanan Sorunlar

TAŞITLAR	Alte-Üstyapı Yetersizliği	Çevre Kirliliği	Güvenlik	Kuralsızlık / Kural Tanımama	Kamulaştırma	Kalabalık /Sıkışıklık	Özelleştirme	Pahalılık / Zam	Savurganlık	Sınıflararası Ayrımcılık	Taciz	Trafik Kazası	Trafik Sıkışıklığı
Tramvay	6	0	9	2	1	47	5	6	0	4	16	1	1
Tren	0	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0
Yaya	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bld. Otobüsü	9	0	3	1	0	24	0	5	0	0	10	4	0
Halk Otobüsü	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Taksi	2	0	5	17	0	0	0	0	0	0	2	3	0
Dolmuş	6	0	4	15	0	4	0	5	0	0	2	4	0
Trolleybüs	0	0	2	1	0	2	0	1	0	0	0	0	0
Vapur	13	1	1	0	0	4	0	6	0	2	1	0	0
Tünel	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İpt. Taşıtlar	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Hususi Oto.	9	0	7	10	0	0	0	0	4	14	4	20	36
Resmi Oto.	0	0	0	2	0	0	0	0	8	3	0	0	0

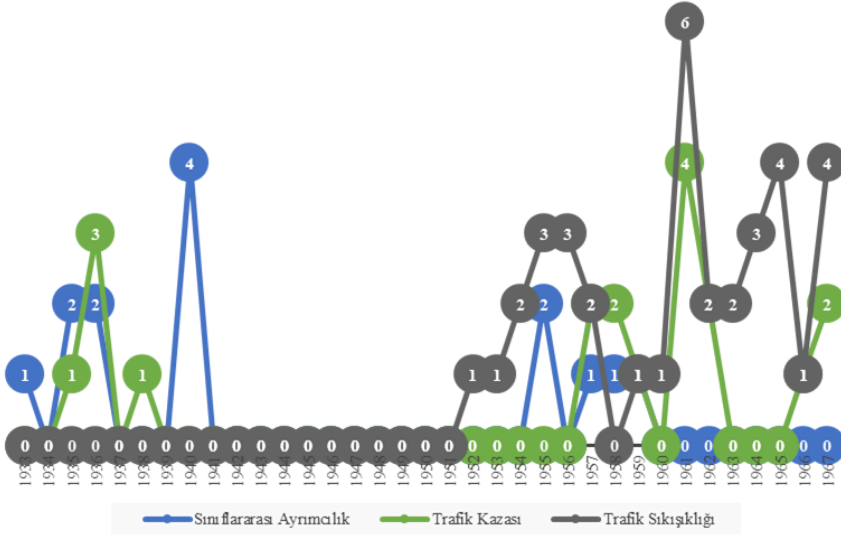
Tablo 4'e bakıldığında, dönemin en 'popüler' toplu ulaşım aracı olan tramvay açısından en öne çıkan sorun istiap haddi üzerinde yolcu taşınmasından kaynaklanan sıkışıklıktır. Benzer bir durum diğer toplu ulaşım araçları olan banliyö treni, belediye otobüsü ve trolleybüs için de geçerlidir. Karikatürlere yansımaları itibarıyla ele aldığımız dönemin iki başat toplu ulaşım aracı olan tramvay ve (belediye) otobüslerde yaşanan ikinci en önemli sorun ise istiap haddi üzerinde yolcu taşınan tramvay ve otobüslerde kadınların yaşadığı sorunlardır. Kuşkusuz bu sorunların salt toplu ulaşım araçlarının yetersizliğinden kaynaklandığı ifade edilemez, sorununun diğer bir kaynağının erkek yolcular olduğunun altı çizilmelidir. Günümüzde İstanbul'da toplu ulaşımında en sık kullanılan metrobüs, otobüs, minibüs gibi taşıtlarda da benzer sorunun basın organlarında yer alması, kentsel toplu ulaşımında kadınların yaşadığı taciz sorunundaki sürekliliği işaret etmektedir. Diğer yandan, 'taciz' kategorisiyle kodlanan bu tür sorunların karikatürlerde işlenme tarzının ayrıca ele alınması gereken bir meseleye işaret ettiğini belirtmek gerekir.

Konuya taksiler ve dolmuşlar açısından bakıldığında, en büyük sorunun taksi ve dolmuş şoförlerinin kural tanımamaları veya kurala uymamaları olduğu göze çarpmaktadır. Taksi ve dolmuşlara dair olarak 'kuralsızlık/kural tanımama' kategorisi altında değerlendirilen karikatürlere bakıldığında, kısa mesafe gidecek yolcuları taksilerine almayan veya kısa mesafeli bir yolculuk sonrasında inmeyi talep eden taksi yolcusunu taksimetrede yer alan taşıma bedelinin azlığı nedeniyle indirmeyen; yolcudan taksimetredeki taşıma bedelinden daha fazlasını isteyen; kurala aykırı biçimde taksiye çok sayıda yolcu alarak dolmuş yapan; yağışlı havalarda çalışmayan taksi şoförleri görülmektedir. Buna gereksiz korna çalan taksi ve dolmuş şoförleri de eklenmelidir. Söz konusu sorunların taksi ve dolmuşlarda günümüzde de gözlemlenmesi dikkat çekicidir. Sorunlar ve taşıtlar arasındaki tarihsel süreklilik dikkate alındığında, belirttiğimiz sorunların yukarıda anılan taşıtların bir bakıma 'doğası' hâlini aldığını ileri sürmek de mümkündür.

Karikatürlerde yer alan taşıtlardan bir diğeri olan resmi otomobillere bakıldığında, karikatüristin işlediği sorunların farklılaştığı göze çarpar. Nitekim Tablo 4'e göz atıldığında resmi otomobiller konusunda en çok işlenen sorun savurganlıktır. Savurganlık, yurttaşlardan toplanan vergilerle finanse edilen resmi otomobillerin sayısının gereğinden fazla oluşu veya yetkililer tarafından kayıtsızca kullanılması gibi sorunları ifade etmektedir. Karikatürlerden bir kısmında 'resmi otomobil saltanatı' vurgusuyla kamu kaynaklarının israfına göndermede bulunulmaktadır. Ayrıca söz konusu karikatürlerin diğer kısmında ise bir yandan resmi otomobillerin kamu görevlilerinin şahsi işleri için kullanılması eleştirilirken, diğer yandan otomobil satın alamadığı, taşıt noksanlığı veya sıkışıklık gibi nedenlerden ötürü yürümek zorunda olan yurttaşlar resmedilmektedir. Resmi otomobiller söz konusu olduğunda göze çarpan diğer

bir sorun alanı ‘sınıflar arası ayrımcılık’ kategorisi altında sınıflandırılmıştır. Bu karikatürlerde, taşıt sayısının fazlalığından ve/veya altyapının yetersizliğinden ötürü ilerlemenin mümkün olmadığı bir trafikte, hiçbir idari/siyasi görevi veya nedeni olmamasına karşın yolu açılan veya otomobile binme ayrıcalığına sahip olan kamu görevlileri eleştirilmektedir.

Grafik 2. Hususi Otomobiller Kapsamında İşlenen Sorunlar

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, göze çarpan diğer bir taşıtın hususi otomobiller olduğu belirtilmişti. Hususi otomobiller konusunda en önemli sorun olarak trafik sıkışıklığı görülmektedir. Bununla birlikte trafik sıkışıklığı sorununun inceleme kapsamındaki tüm zamanlarda başat bir sorun olduğu düşünülmemelidir. Bu noktayı aydınlatmak amacıyla hazırlanan Grafik 2’ye bakıldığında, hususi otomobillerin sayıca fazla oluşunun yol açtığı trafik sıkışıklığı sorununun 1952 yılından itibaren ortaya çıktığı ve kapsamını genişlettiği görülmektedir. Dolayısıyla yoğunlukla yoğun trafikte sıkışık kalmış ve hareketsiz olarak duran çok sayıda otomobili ortaya koyan karikatürler, otomobillerin Türkiye’de yaygınlaşmaya başladığı 1950’ler sonrasına denk düşmektedir. Buna trafik kazaları kategorisi altında sınıflandırılan karikatürlerin 1950’lerin ikinci yarısından itibaren sergilediği artış eğilimini de eklemek gerekir. Türkiye’nin mevcut koşullarıyla uyumlu olan bu veri, diğer bir yönüyle toplumsal sorunların —en azından kentsel ulaşım sorunları bakımından— karikatürlere yansdığı görüşünü desteklemektedir.

Benzer bir durum sınıflar arası ayrımcılık kategorisi açısından da söz konusudur. Türkiye'deki otomobil sayısının 1950'lerden itibaren hızlı bir biçimde arttığı ve bu nedenle de 1960 öncesinde otomobil sayısının azlığı düşünüldüğünde, otomobilin zenginlik göstergesi bir araç olduğu iddia edilebilir. Bu durum karikatürlere de belirgin bir şekilde yansımıştır. Nitekim 1930'larda hususi otomobilleri esas alan karikatürlerde işlenen başat tema sınıflar arası ayrımcılıktır. Bu doğrultuda karikatürlerde örneğin hususi otomobil sahibi olanlar ile olmayanların kentsel ulaşımında yaşadıkları birbirinden farklı ve zıt olan iki hayat betimlenmektedir. 1960'lardan itibaren söz konusu sorun yerini, trafik kazalarına ve sıkışıklıklarına bırakmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'deki kentsel ulaşım sorunlarının karikatürler aracılığıyla tespiti konu edilmiştir. Karikatür ve kamusal sorunların temsili arasında kuramsal bir ilişki bulunduğu varsayımından hareketle, 1933-1967 yılları arasında *Akbaba* mizah dergisinde yayımlanmış karikatürlerden faydalanılmıştır. İçerik analizi yapılan ve veri seti olarak değerlendirilen karikatürler, taşıtlar ve sorunları içeren iki farklı kod grubu oluşturularak incelenmiştir. Bu çerçevede *Akbaba*'da yer alan karikatürlerde en çok rastlanan taşıt hususi otomobildir; otomobili tramvay, belediye otobüsü ve dolmuşlar izlemektedir. Taşıtların karikatürlere bu şekilde yansması dönemin kentsel ulaşım istatistikleriyle uyumlu olduğu gibi, kentsel ulaşımında kullanılan taşıtların dönemsel olarak değişiminin de karikatürlere yansıdığı görülmüştür. Örneğin 1950'lerin en yaygın toplu taşıma aracı olan tramvay, 1960'larda yerini otobüs ve dolmuşa bırakmış; 1950'li yılların başına dek karikatürlerde neredeyse hiç yer bulmayan hususi otomobil, otomobil kullanımının hızla arttığı on beş yıl içinde karikatürlerde en çok tasvir edilen araca dönüşmüştür.

Kentsel ulaşım sorunları bakımından karikatürlerde en çok rastlanan ilk üç sorun sırasıyla kalabalık veya sıkışıklık, altyapı/üstyapı yetersizliği ve kuralsızlık/kural tanımamadır. Bu temel sorunları sırasıyla taciz, güvenlik, trafik kazası, pahalılık/zam, sınıflar arası ayrımcılık ve savurganlık izlemektedir. Özelleştirme, çevre kirliliği ve kamulaştırma gibi konuların ise üzerinde daha az durulduğu gözlemlenmiştir.

Buna ek olarak toplanan verilerin analizinin ardından kentsel ulaşımında yaşanan sorunlar, toplu taşıma araçları açısından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede en çok tercih edilen toplu taşıma aracı olan tramvayda sıkışıklık sorunun ön plana çıktığı görülmektedir; aynı durum banliyö treni, belediye otobüsü ve trolleybüs için de söz konusudur. Sıkışıklık sorununu taciz izlemektedir. Taksi ve dolmuşlar açısından değerlendirildiğinde ise, karikatürlerin en fazla işaret ettiği sorun kural tanımama veya kurallara

uyumamadır. Özellikle 1950'lerin ikinci yarısından itibaren karikatürlerde daha fazla yer bulan hususi otomobillerle eşleştirilen sorun trafik sıkışıklığıdır. Aynı dönemde yine hususi otomobillerle ilişkilendirilen trafik kazalarının da karikatürlerde giderek daha fazla işlendiği görülmektedir.

İçerikler incelendiğinde söz konusu yıllar arasında yayımlanan *Akbaba* dergisinde konu edilen taşıtların ve sorunların, dönemin koşullarını yansıtan istatistikler ve mevcut verilerle de desteklendiği görülmüştür. Çalışmadaki çözümler sonucunda Türkiye'de yıllar içerisinde taşıtların değiştiği, ancak kentsel ulaşım da yurttaşların yaşadığı toplu ulaşım araçlarında sıkışıklık ve bu taşıtlara binebilmek için uzun bekleme süreleri ile kuyruklar, altyapı/üstyapı yetersizliği, trafik sıkışıklığı taciz gibi sorunların sabit kaldığı, dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde kentsel ulaşım alanındaki sorunların çözül(e)mediği sonucuna varılmıştır.

Son olarak bu çalışmada yalnızca tek bir mizah dergisinin belli bir dönemi mercek altına alınmıştır. Bu dönemdeki kentsel ulaşım sorunları, taşıtlar ve sorunların karikatürlerdeki tasviri arasındaki uyum analiz edilmiş, günümüzdeki yaşanan sorunlarla karşılaştırılmıştır. Gelecekte karikatürler ve ulaşım sorunları ilişkisine değinen ve bu ilişkiyi farklı araştırma yöntemleriyle ölçmeye teşebbüs edecek çalışmalar, bu yazıya konu olan araştırmayı tamamlayıcı nitelikte olacak ve ilgili alanyazına katkı yapacaktır.

Kaynakça

- Balcioglu, S. (1987). *Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü (1923-1983)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Brown, J. D. (2010). "A stereotype, wrapped in a Cliché, inside a caricature: Russian foreign policy and orientalism". *Politics*, 30(3), 149-159.
- Chenut, H. (2012). "Anti-feminist caricature in France: politics, satire and public opinion, 1890–1914". *Modern & Contemporary France*, 20(4), 437-452.
- Clayer, N., A. Popovic ve T. Zarcone (2012). "1870-1876 Osmanlı Hiciv Basımında İstanbul" (çev. F. Korkmaz ve H. Köse). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11, 41-55.
- Demm, E. (1993). "Propaganda and caricature in the First World War". *Journal of Contemporary History*, 28(1), 163-192.
- Demirelli, L. (2018). *Türkiye'deki Kentsel Ulaşım Politikasının Yapısalcı Analizi (1946-1980)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Deniz, D. (2017). "Politik karikatürlerde kadının temsili: 1950 seçimleri ve

nesneleştirilen kadın”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 490-511.

Dokgöz, D. (2004). “Karikatür ve Popüler Kültür Soruşturması”. *Eğitim, Popüler Kültür ve Gençlik*, 5(57).

Erdem, M. (2007). Kültür, Siyaset ve Karikatür: Temsil. Güç ve Direniş. *Uluslararası Medya ve Siyaset Sempozyumu, Medya ve Siyaset*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Firat, T. E. (2014). “Caricature as a social opposition tool: Caricatures of Gezi Park”. *Humanities and Social Sciences Review*, 3(3), 139-149.

Hunt, T. L. (2003). *Defining John Bull: political caricature and national identity in late Georgian England*. London: Routledge.

İlıcılı, M. (2014). *İstanbul Halkı İçin Ulaşım-Trafik Anketi*, <https://ww4.ticaret.edu.tr/ulastirma/wp-content/uploads/sites/85/2016/05/%C4%B0stanbul-Halk-Anketi.pdf> (09/12/2022).

Kar, İ. (1999). *Karikatür Sanatı*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.

Keleş, H. (2013). *Mizah Dergilerinde Erken Cumhuriyet Dönemi Kenti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. CA: Sage.

Mazid, B. E. M. (2008). “Cowboy and misanthrope: a critical (discourse) analysis of Bush and bin Laden cartoons”. *Discourse & Communication*, 2(4), 433-457.

Neumann, W. (2003). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Allyn and Bacon.

Özçakı, M. (2017). “Caricaturing the Concept of Urban Transformation”. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(36), 2185-2208.

Parry, K. (2020). Quantitative Analysis of the Visual. *The SAGE Handbook of Visual Research Methods* (Ed. L. Pauwels, D. Mannay). California: Sage, 353-366.

Rich, P. ve G. De Los Reyes (1996). “Mexican caricature and the politics of popular culture”. *Journal of Popular Culture*, 30(1), 133-145.

Slater, D. (1998). Analysing cultural objects: Content analysis and semiotics. *Researching Society and Culture* (Ed. C. Seale). London: Sage, 233-244.

Stepchenkova, S. ve Zhan, F. (2013). “Visual destination images of Peru: Comparative content analysis of DMO and user-generated photography”. *Tourism Management*, 36, 590-601.

Streicher, L. H. (1967). "On a theory of political caricature". *Comparative Studies in Society and History*, 9(4), 427-445.

Şahin, Z. B. (2019). "Karikatür ve İfade Özgürlüğü". *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 2208-2244.

Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, neden, nasıl anlatıyor karikatür kim, niye çiziyor!?* Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.

Taylor, D. F. (2018). *The Politics of Parody: A Literary History of Caricature, 1760-1830*. New Haven: Yale University Press.

Tekeli, İ. (2010). İstanbul Kent İçi Ulaşımının Gelişimi (1927-1985). *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları* (Ed. Ö. Taner), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tural, E. (2017). "12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Karikatür Üzerinden Analizi: Gırgır Dergisi Örneği". *TESAM Akademi Dergisi*, 4(2), 35-66.

Wigginton, S. (2005). "Character or caricature: Representations of blackness in Dominican social science textbooks". *Race Ethnicity and Education*, 8(2), 191-211.

Yetim, F. ve S. B. Akkoyunlu (2017). "Türk Modernleşmesine Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Karikatür Üzerinden Bir Bakış". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(3), 77-96.

Extended Summary

Reading Urban Transportation Issues Through Caricatures: The Same Old Story?

Urban transportation is an indispensable element of modern life in cities, particularly metropolitan areas. A modern metropolitan life without urban transportation services is unthinkable and the impact of urban transportation infrastructure and services on the quality of daily life is undeniable. With regard to the city of Istanbul, with its ever-growing population and physical boundaries, urban transportation is undoubtedly one of the first things that comes to mind. It is possible to argue that this situation stems from the importance of urban transportation for metropolitan life on the one hand, and the depth of urban transportation problems in the city of Istanbul on the other.

Even a superficial assessment of urban transportation problems in Istanbul points to a series of issues such as traffic congestion, inadequacy of public transportation and its services and the 'fish-stacked' journeys and harassment caused by this inadequacy, which definitely require urgent solutions. According to the results of a recent survey, the four most commonly used transportation systems in Istanbul

are the following: Bus (21%), minibus (12%), metrobus (12%) and private car (10%). In terms of transportation issues, problems such as insufficient capacity/service, traffic congestion, carrying passengers over the capacity of public vehicles of transportation and excessive use of private vehicles were mentioned.

In order to investigate the problems in urban transportation or any policy area and to what extent they have been solved in the historical process, statistical data, scientific studies and researches, research reports prepared by institutions might be used, as well as literary works and sources such as novels, stories, travelogues or poems describing the period to be examined, and works created by other branches of art such as paintings, sculptures and movies. Nevertheless, these artefacts and works may not always provide a long-term and comprehensive panorama of the period, of which they often only describe a certain section or moment, and in most cases they cannot be accepted as a source of data on their own. Considering the importance of utilizing sources other than scientific research, newspapers and magazines published at regular intervals and the content of these publications provide more reliable and systematic data than works that present a periodic cross-section. Within this framework, this study relies on caricatures published in periodical humor magazines. In doing so, the study employs caricature to identify urban transportation problems and to examine to what extent these problems have been solved.

Within the scope of the study, caricatures were seen as a mirror reflecting the problems experienced by average dwellers in the city of Istanbul, including urban transportation and at the same time, they were accepted as a data source designed in harmony with the perception of citizens on a certain subject. Accordingly, the issues of *Akbaba* humor magazine published between 1933-1967 were scanned, and caricatures published on urban transportation in the specified date range were photographed and recorded. The scans obtained were coded on the basis of the vehicle types and a specific urban transportation problem that was the subject of the caricature, and findings on urban transportation systems and problems in the period examined were obtained.

In the study, firstly, the relationship between caricatures and politics was briefly discussed, the national and international literature on the subject was analyzed, and the focal points and contributions of previous studies were thoroughly evaluated. In doing so, the study aims to question whether urban transportation problems in Istanbul have changed in the historical process. In this framework, the most common vehicle in the cartoons in *Akbaba* humor magazine is the private car; followed by tram, municipal bus and minibus. This manifestation of vehicles in caricatures is in line with the urban transportation statistics of the period, and it is also observed that the periodical changes in the vehicles used in urban transportation are also reflected in the caricatures. For example, the

tramways, which were undoubtedly the most popular means of public transportation in the 1950s, were swiftly replaced by buses and minibuses in the 1960s; the private car, which had almost no representation in caricatures until the early 1950s, turned into the most depicted vehicle in caricatures in the fifteen years when the use of automobiles increased rapidly in Turkey.

In terms of urban transportation problems, the first three problems that most frequently encountered in caricatures are the following: Crowds or congestion, inadequate infrastructure/superstructure and rulelessness/rule ignorance. These basic problems are followed by harassment, security, traffic accidents, cost/price, discrimination between classes and wastefulness. Issues such as privatization, environmental pollution and expropriation are generally less emphasized or sometimes even neglected. In addition, after analyzing the collected data, the problems experienced in urban transport were evaluated in terms of public transport vehicles. In this framework, it is observed that the problem of congestion is observed in the most preferred public transport vehicle in tramways; the same is also the case for suburban trains, municipal buses and trolleybuses. The problem of congestion is followed by harassment. In the case of taxis and minibuses, the problem most frequently pointed out by the caricatures is not recognizing or obeying the rules. Traffic congestion is a problem often associated with private cars, which have been featured more in caricatures especially since the second half of the 1950s. In the same period, it is observed that traffic accidents, which are also associated with private cars, are also increasingly covered in caricatures.

It was also found out that the vehicles and problems discussed in *Akbaba* magazine published between the selected years were also supported by statistics and available data reflecting the conditions of the period. As a result of the analyses in the study, it is concluded that the vehicles have changed over the years in Turkey, but the problems experienced by citizens in urban transportation such as congestion in public transportation vehicles and long waiting times and queues to get on these vehicles, insufficient infrastructure/superstructure, traffic congestion harassment have remained the same; thus the problems in the field of urban transportation have not been solved in the historical process.

Sokak Sağlıklaştırma alışmalarının evrimii Haberler zerinden Bibliyometrik Analizi

*Melike KÖK**
*Hicran Hanım HALA***

Öz: Kentler katmanlaşarak kendini geliştiren, farklı tipte yapılı evrelerden oluşan mekanlardır. Tarihte kırdan kente gÖcün artması ve mesken ihtiyacının doğması ile yeni yerleşimlerin oluşması sonucunda, kentte kurulan ilk yerleşim yerleri tarihi dokulari oluşturmaya başlamıştır. Geçmişten gÖnümüze miras olan tarihi dokular geçmişin izlerini, yaşantısını, kÖltürünü, toplum yapısını, kimliğini ve daha birçok unsuru gÖnümüze aktaran mekanlardır. Toplumların kimliklerini koruyabilmeleri ancak geçmişi ile etkileşim halinde olarak mümkün olabilir. Bu etkileşimi sağlayan ve köprü gÖrevi gören tarihi mekanlardır. Bu mekanların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılarak sürdürülebilmesi gereklidir. Bu tür tarihi mekanlar gÖnümüzde özellikle son yıllarda koruma yaklaşımlarından olan ‘‘sokak sağlıklaştırma’’ çalışmalarıyla gündeme gelmektedir. Sokak sağlıklaştırma çalışmaları mevcut haliyle kullanımı yetersiz ve işlevsiz olan tarihi mekanların korunması, geliştirilmesi, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Tarihi yapıların mÖlkiyeti devlete ya da özel mÖlkiyete ait olabilmektedir. Sokak sağlıklaştırma çalışmalarının ortaya çıkışındaki en büyük etmen özel mÖlkiyetteki tarihi yapıların tekil sağlıklaştırma çalışmalarının maliyetli olması ve mÖlk sahiplerinin bu koruma faaliyetlerini gerekleştirmemesidir. Bu sebeplerden ötürü sokak sağlıklaştırma çalışmaları gerekli kurum ve kuruluşlar bünyesinde yürütölmektedir. Bu alışmada Türkiye’de toplumun güncel bilgi kaynağı olan haberler üzerinden sokak sağlıklaştırma çalışmalarının bibliyometrik analizi yapılmıştır. GÖnümüzde tarihi çevrelerin korunması amacıyla sayıca artan sokak sağlıklaştırma çalışmalarının haberler üzerinden analizi yapılarak, üretilen projelerin detaylarının halk ile paylaşımı ve kullanıcı olan halkın dönütleri incelenmiştir. Sokak sağlıklaştırma konusunda yapılan haber yayınlarının içerik olarak yeterliliğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Burada gerçekleştirilen sağlıklaştırma projelerinin topluma nasıl tanıtıldığı ve aktarıldığı, haberlerin içeriğinde hangi bilgilerin yer aldığı ve bu bilgilerin doğru aktarım için yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Google Haberler

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım FakÖltesi, Mimarlık Bölümü, melikeesen@ogr.eskisehir.edu.tr, ORCID: 0009-0002-6687-9583.

** Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım FakÖltesi, Mimarlık Bölümü, hhhhalac@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8046-9914.

Makale Geliş Tarihi: 04.10.2023

Makale Kabul Tarihi: 05.04.2024

veri tabanı kullanılarak yapılan çalışmada 1 Ocak 2022 – 31 Aralık 2022 tarihleri arasındaki haber yayınları incelenmiştir. Belli kriterler doğrultusunda elde edilen 168 haber yayını konum, haber sayısı, haber kaynağı, haber tarihi, haber içeriği, yayın yöntemi, proje durumu, proje yöntemi, kurum ve bte başlıkları altında detaylı incelenmiştir. Türkiye’de yapılan sokak sağlıklaştırma çalışmalarının haberler üzerinden incelenmesi ve literatüre bu çalışmanın kazandırılması, gelecekte yapılacak benzer çalışmalara altlık oluşturması amacıyla önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Google Haberler, bibliyometrik analiz, sokak sağlıklaştırma, tarihi evre, koruma

Bibliometric Analysis of Street Rehabilitation Studies on News

Abstract: *Cities are places that develop themselves by layering and consist of different types of built environments. As a result of the increase in migration from rural to urban areas in history and the formation of new settlements due to the need for housing, the first settlements established in the city began to form historical textures. Historical textures, inherited from the past to the present, are places that convey the traces, life, culture, social structure, identity and many other elements of the past to the present. It is only possible for societies to preserve their identities by interacting with their past. These are historical places that provide this interaction and act as bridges. These places need to be protected, kept alive and passed on to future generations. Such historical places have come to the fore today, especially in recent years, with "street rehabilitation" efforts, which are among the conservation approaches. Street rehabilitation works are the protection, development, sustainability and transfer of historical places that are currently inadequate and dysfunctional to future generations. Ownership of historical buildings may be state or private. The biggest factor in the emergence of street improvement works is that individual rehabilitation works of privately owned historical buildings are costly and the property owners cannot carry out these conservation activities. For these reasons, street rehabilitation works are carried out within the necessary institutions and organizations. In this study, a bibliometric analysis of street rehabilitation efforts was made through the news, which is the current source of information of the society in Turkey. Today, the street improvement works, which have increased in number in order to protect historical environments, were analyzed through news, the details of the projects produced were shared with the public and the feedback of the public was examined. It was aimed to determine the adequacy of the content of news broadcasts on street rehabilitation. It was evaluated how the rehabilitation projects carried out here were introduced and conveyed to the society, what information was included in the news and whether this information was sufficient for correct transmission. In the study conducted using the Google News database, news publications between January 1, 2022 and December 31, 2022 were examined. 168 news broadcasts obtained in line with certain criteria were examined in detail under the headings of location, number of news, news source, news date, news content, publication method, project status, project method, institution and budget. It is important to examine the street rehabilitation studies carried out in Turkey through the news and to include this study in the literature in order to form a basis for similar studies to be conducted in the future.*

Keywords: Google News, bibliometric analysis, street rehabilitation, historic environment, conservation

Giriş

Tarihi evreler gemişin izlerini gnmze taşıyan mekanlardır. Geleneksel yaşam biçimleri, kültürü, mimari özellikleri ile şekillenmiş bu çevreler insan leğinde tasarlanmış mekanlarıyla adeta günümüzün açık hava mzeleridir. Tarihi çevreleri incelemek ve anlamak bugünü anlamaya, kendimizi tanımaya yardımcı olur (Ahunbay, 2017). Günümüz yaşam standartlarının değişmesi, kültürel, sosyal, toplumsal yapıdaki farklılaşmalar kişileri bir kimlik arayışına sürüklemektedir. Aranana bu kimlik tarihi mekanlarda ve toplumların geçmişlerinde saklıdır. Tarihi mekanlar yapıldığı dönemin birçok özelliğini bünyesinde barındırır ve geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesi görür. Tarihi mekanların barındırdıkları özellikler toplumların ve kişilerin ihtiyaı olan kültürel ve manevi değerlerdir. Dolayısıyla tarihi mekanların korunması, sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktarılabilmesi kentler için ve toplumlar için önemli hale gelmektedir.

Kentler, farklı tipte birçok yapılı vreyi bünyesinde barındıran alanlardır. Bu çevreler, yaşayan ve sürekli değişerek gelişim gösteren organizmalar gibi birbirleriyle birebir etkileşim içindedir. Bu çevrelerin geçirdiği süreçler, kentin diğer kısımlarını da olumlu ya da olumsuz olarak etkileme potansiyeline sahiptir. Bu çevrelerden biri ve kent kimliği açısından en önemlisi de, kentlerin ilk kurulduğu, geleneksel sosyal yaşamının başlangıcı sayılan tarihi çevrelerdir (nver, 2017). Tüm yapılı çevrelerde olduğu gibi tarihi çevrelerde zamanla beşeri ve doğal faktörler sebebiyle yıpranmaya uğrar. Bunlar demografik sebepler, plansız kentleşme, farklı ulaşım ihtiyaçları, sosyo-ekonomik sebepler ve fiziksel eskimeler olarak örneklendirilebilir.

Tarihi mekanlar sahip olduğu ölçeğe bağlı olarak tarihi evre, tarihi kent veya tarihi bölge olarak adlandırılır. Ölçek bağlamında farklı olan bu tarihi mekanlar doku özelliği gösterir (zyaba, 1999). Tarihi doku kavramının önem kazanmasıyla kültür varlıklarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması daha önemli hale gelmiştir. Bunun zerine koruma çalışmalarıyla ilgili yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Eraslan ve Koç, 2022). Bu koruma yaklaşımlarından biri de sokak sağlıklaştırma çalışmalarıdır.

Koruma ve restorasyon yöntemleri içerisinde yer alan “sağlıklaştırma” kavramı mevcut haliyle kullanım bakımından yetersiz olan yapı veya yapı grupları için söz konusu olan bir müdahale yöntemidir. Sağlıklaştırma, bir yapının ya da alanın; özgün özelliklerinin korunarak, onarım, değişim ve uyarılama yöntemleri ile kullanışlı hale getirilmesidir (Zakar ve Eyüpgiller, 2015). Tüm koruma yaklaşımlarında olduğu gibi sokak sağlıklaştırmada da temel amaç gerekli tüm değerlerin korunması, geliştirilmesi, sürdürülebilirliği ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır.

Korunması gerekli kültür varlığı niteliğindeki taşınmazların mülkiyeti devlete ya da kişilere ait olabilmektedir. Bu yapıların özel mülk sahipleri tarafından onarılmalarının yüksek maliyetler nedeniyle kısıtlı olması ve onarılamaması sebebiyle sokak sağlıklaştırma kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaların devlet eliyle yapılması ve aynı zamanda bütüncül bir korumanın sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Burada bahsedilen bütüncül koruma durumu yapı özelindeki özgünlük durumunun kaybolması ve tek tipleşme riskini de beraberinde getirebileceği için tartışmaya açık bir konudur. Birçok kurum ve kuruluşun desteğiyle, yasa ve yönetmelikler bağlamında sağlıklaştırma çalışmalarının projelendirme ve uygulaması gerçekleştirilir (Ünver, 2017). Bu tür çalışmalar yalnızca koruma ve sürdürülebilirlik bağlamında değil aynı zamanda tarihi çevrenin bulunduğu kentin turizm potansiyelini arttırmada ve ekonomik anlamda da etkilidir. Bu sebeple yerel yönetimler tekil koruma yerine daha geniş alanları kapsayan sokak sağlıklaştırma çalışmalarını tercih etmektedir (Ünver ve Alptekin, 2021). Sağlıklaştırma çalışmaları genellikle yerel yönetimler tarafından bazen de bakanlıklar tarafından talep edilebilir.

Ülkemizde “sokak sağlıklaştırma” kavramı ilk kez 1995 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün yatırım uygulamalarında yer almıştır (Çelimli, 2016). Bu kavramla ilgili ilk çalışma 1996 yılında hazırlanmıştır. Daha sonra 2005 yılında "sokak sağlıklaştırma" projeleri için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, "Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartnamesi" oluşturulmuştur. Fakat, bu şartname daha sonra 28718 sayılı "Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013)" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye’de yürütülen koruma çalışmaları hukuki olarak 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle sokak sağlıklaştırma projeleri de bu kanun kapsamındadır (Keskin, 2008).

Sokak sağlıklaştırma, 2863 sayılı Koruma Kanunu kapsamında hazırlanan Teknik Şartname’ de; “*Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi*”nin amacı; “*sınırları ilgili koruma bölge kurullarınca onaylanan alanda tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa ve sokağa bağlı açık alana/avluya bakı veren cepheleri ile birlikte avlu duvarları, müştemilat, çeşme vb. mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilyaları ile birlikte korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının yanı sıra sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projenin elde edilmesidir*” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013) şeklinde tanımlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için yapılması gerekli çalışmaları ise şartnamede; “*Hazırlanacak sokak sağlıklaştırma projeleri kapsamında yapıların; sokağa ve sokağa bağlı açık alana/avluya bakı veren cepheleri, avlu-bahçe duvarları ile sokak dokusunu tanımlayan diğer öğelerin rölöve, restitüsyon, restorasyon,*

kentsel tasarım ve ilgili diğer mühendislik proje hizmetleri gerçekleştirilir” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013) şeklinde ifade edilmektedir.

Sokak sağlıklaştırma sürecinde önemli konulardan biri ise mülkiyet kapsamıdır. Genellikle sağlıklaştırma sürecinde, koruma kapsamında yapılan müdahaleler, mülk sahipleri adına Kültür ve Turizm Bakanlığı ve/veya yerel idareler tarafından yürütülmektedir. Bu noktada, ilgili kurumlar, mülk sahiplerinden vekâlet almakla yükümlüdür. Aksi takdirde, koruma statüsü ne olursa olsun başkasının mülkiyetindeki taşınmaza herhangi bir vekâlet olmadan müdahale edilmesi durumunda, haksız yapı olarak ifade edilen durum ortaya çıkmaktadır (İnal, 2012). Korunması gerekli alandaki mülk sahipleri ile kurum arasında uzlaşma sağlanarak süreç başlar. Bu süreç teknik şartnamede; *“Proje yapılacak alan sınırları ile projelendirilecek yapılar ve eklerinin sokak sağlıklaştırma projesi kapsamında değerlendirileceğine ilişkin ilgili Koruma Bölge Kurulu onayı ve ilgili Belediye Meclis kararının alınmış olması esastır. Proje keşfi hazırlanırken yerinde yapılan incelemeler sırasında, tescile değer bulunan yapıların tescil durumu da ilgili kurul tarafından ayrıca değerlendirilerek karara bağlanır.”* (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013) şeklinde anlatılmıştır. Böylelikle tarihi yapıların değerine uygun biçimde gerekli kurumların onayından geçerek yenilenmesi ve doğru müdahalelerle dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Sokak sağlıklaştırma çalışmaları (Ünver, 2017)’e göre bir süreçtir ve bu süreç belgeleme çalışmaları ile başlar. Tescilli yapılarda rölöve çalışmaları yapılır. Fakat diğer tarihi yapılarda sağlıklaştırma ve yenileme sürecini hızlandırabilmek adına yalnızca cephe arkasındaki mekanlar çalışmaya dahil edilir. Ardından planlama ve projelendirme süreci gerçekleştirilir. Burada eski dönem, şu anki durum ve sağlıklaştırma sonrası sokak dokusunun dönüşeceği durum birlikte değerlendirilerek proje çalışmaları yapılır. Projelendirme yapıldıktan sonra uygulama aşamasında, projenin tüm gerekliliklerinin sağlanarak uygulamanın yapılması esastır. Sağlıklaştırma uygulaması bittikten sonra ise kullanım ve sürdürülebilirlik konusu gündeme gelmektedir. Günümüzde sağlıklaştırma yapılan yapıların bir kısmı kullanılır durumdayken bir kısmı da atıl durumdadır. Burada atıl durumdaki yapıların restorasyon çalışmaları sonrasında işlevlendirilerek kullanılır hale getirilmesi tarihi dokunun sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Aksi takdirde cephesi görsel olarak göze hitap eder hale gelen fakat içi boş yapılar ortaya çıkacaktır. Bunun sonucunda birkaç yıl içerisinde yapılar tekrar bakımsız hale gelip atıl kalmaya devam edecektir. Sonuç olarak yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gerekli bakımlarının yapılabilmesi adına işlevli ve kullanılır durumda olması oldukça önemlidir.

Sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile ilgili literatürün incelenmesi amacıyla YÖKTEZ üzerinden “sokak sağlıklaştırma” anahtar kelimesiyle tümü

ve içinde geçsin seçenekleriyle tarama yapıldığında 27 sonuç “sağlıklaştırma” anahtar kelimesiyle tümü ve içinde geçsin seçenekleriyle tarama yapıldığında ise 126 sonuç elde edilmiştir. Google Akademik veri tabanı üzerinden “sokak sağlıklaştırma” anahtar kelimesiyle tarama yapıldığında 438 sonuç elde edilmiş, "sokak sağlıklaştırma" ve "bibliyometrik analiz" anahtar kelimeleriyle tarama yapıldığında ise 3 sonuca ulaşılmıştır. DergiPark veri tabanında “sokak sağlıklaştırma” anahtar kelimesiyle tarama yapıldığında 10 sonuç, "sokak sağlıklaştırma" ve "bibliyometrik analiz" anahtar kelimeleriyle tarama yapıldığında ise 1 sonuç elde edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda konu ile ilgili makaleler incelendiğinde şahin ve Halaç'ın (2023) sokak sağlıklaştırma çalışmalarıyla ilgili lisanstt tezleri analiz ederek, çalışmaların yıllara göre dağılımları, kentlere göre dağılımları gibi birçok kriteri değerlendirdiklerini ve konuyla ilgili tezlerin tümü hakkında bilgi sahibi olunabilmesini sağladıkları grlmştr. Fıçıcıoğlu ve Halaç (2022) sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile ilgili belirlenen niversite kütüphanelerinde tarama yaparak bu konuda yazılan makaleleri tespit etmişler ve içeriklerini incelemişerdir. Çerkez ve Halaç (2023) lkemizde sokak sağlıklaştırma ile ilgili yapılan kamu ihalelerini EKAP sistemi üzerinden inceleyerek projeler hakkında birçok başlıkta fikir sahibi olmuşlardır. Projelerin illere göre dağılımları, proje maaliyetleri, proje içerikleri gibi birçok konuda değerlendirme yapmışlardır. nver (2017) sokak sağlıklaştırmaya yönelik akademik bazlı tanımlarla mevzuat tanımları arasındaki bakış açısı farklarını belirlemiş ve bu doğrultuda doğru bir sağlıklaştırma tanımının elde edilebilmesi için gerekli etmenleri ortaya koymuştur. Güner vd. (2019) ise Kayseri ili, Talas ilçesinde yer alan Kazım Paşa Caddesi için hazırlanan sokak sağlıklaştırma projesini genel olarak incelemiş; hazırlanan sokak sağlıklaştırma projesinin yaklaşımını, içeriğini, gelişimini ve sonucunu ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. elik ve Demirtaş (2019) alışmalarında değişim ve dönüşümün yaşandığı Bartın kentindeki Hükümet Caddesi ve bağlantılı olduğu tarihi kent merkezinde kentsel peyzaj odaklı sokak sağlıklaştırma plan ve projelerine yönelik ölçütlerin belirlenmesini hedeflemişlerdir. Karataş vd. (2022) tarihi Mardin kentsel sit alanında bulunan 1. Cadde yayalaştırma ve sağlıklaştırma uygulamasının, tarihi kente olan fiziksel ve sosyoekonomik katkılarını belirlemeye çalışmışlardır. Sokak sağlıklaştırma ile ilgili literatürde kavramsal ve sokak sağlıklaştırma uygulamalarının yapılmış olduğu örneklemeler üzerinden incelemeler mevcuttur. Çevrimiçi haberler ile ilgili literatür incelendiğinde ise e-haber siteleri üzerinden özellikle toplumsal konularda (Covid-19, şiddet, savaş, mülteci) analizler yapıldığı tespit edilmiştir. Son olarak Kutlu ve Bekiroğlu (2013) kentsel dönüşüm projeleri ile ilgili evrimii haberlerin analizini yaparak kullanıcı halkın bakış açılarını ve yaşadıklarını tespit etmeye çalışmışlardır. Çevrimiçi haberlerle ilgili sistematik analiz çalışmaları incelendiğinde koruma ve mimarlık alanlarında çok fazla çalışmaya rastlanmadığı grlmştr. Sonuç olarak literatürde sokak sağlıklaştırma konusunda evrimii haberler üzerinden yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Türkiye’de son yıllarda sokak sağlıklaştırma çalışmalarının yaygınlaştığı görülmektedir. Neredeyse her ilde tarihi sokakların restore edilerek uygun işlevlerle yaşama kazandırılması amacıyla projeler yapılmaktadır. Bu tür uygulamaların kamuoyuna duyurulması ve gerekli bilgi aktarımının yapılabilmesinde en önemli kanal haber kaynaklarıdır. Bu çalışmada sokak sağlıklaştırma çalışmalarının Türkiye’de yapılan uygulamalarının evrimii haber kaynakları üzerinden değerlendirilmesi, Google Haberler üzerinden irdelenerek bibliyometrik analizinin yapılması ve literatürdeki boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Sokak sağlıklaştırma çalışmalarının haberler üzerinden analizi yapılarak, üretilen projelerin detaylarının halk ile paylaşımı ve kullanıcı olan halkın dönütleri incelenmiştir. Sokak sağlıklaştırma konusunda yapılan haber yayınlarının içerik olarak yeterliliğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Burada gerçekleştirilen sağlıklaştırma projelerinin topluma nasıl tanıtıldığı ve aktarıldığı, toplumun yapılan projelere karşı izlenimlerinin neler olduğu, haberlerin içeriğinde hangi bilgilerin yer aldığı ve bu bilgilerin doğru aktarım için yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Belli bir tarih aralığı seçilerek gelecekte yapılacak benzer çalışmalara kaynak oluşturmak hedeflenmiştir. Araştırmanın kapsamı 1 Ocak 2022 – 31 Aralık 2022 tarihleri arasında Google Haberler üzerinden yapılan tarama sonucunda ulaşılan haber yayınlarıdır. Belli kriterler doğrultusunda ayrıştırılarak elde edilen 168 haber yayını konum, haber sayısı, haber kaynağı, haber tarihi, haber içeriği, yayın yöntemi, proje durumu, proje yöntemi, kurum ve bütçe başlıkları altında detaylı incelenmiştir.

Yöntem

Ülkemizde gerçekleştirilen sokak sağlıklaştırma projelerinin gnmzde artarak devam ettiği bilinmektedir. Bu tür çalışmaların kamuoyuna duyurulmasında en etkili iletişim kanallarından biri haber kaynaklarıdır. Sokak sağlıklaştırma çalışmalarının yapıldığı alanlar özellikle turistik olarak tanıtılması amacıyla haber kaynaklarında yer almaktadır. Ülkemizde 2022 yılında gerçekleştirilen sokak sağlıklaştırma çalışmalarını tespit ederek bu çalışmaların medyaya nasıl yansdığı, haber içeriklerinin yeterliliği, kullanıcı olan halkın dönütlerinin tespiti hedeflenmiştir.

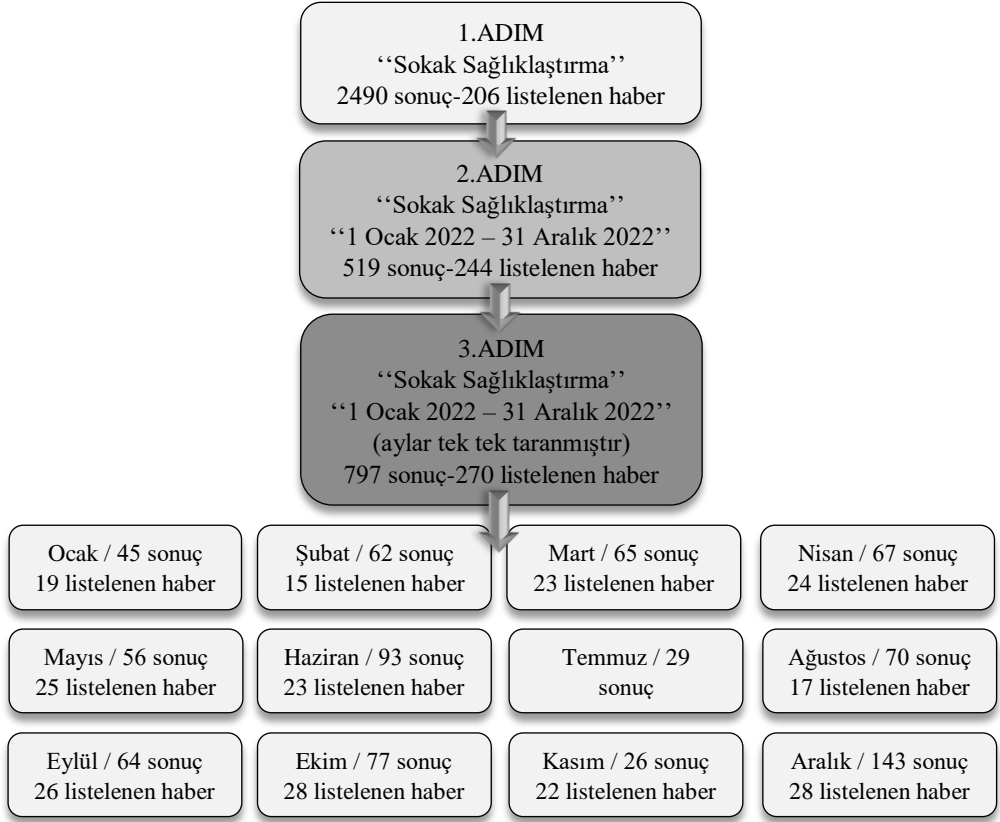
Sokak sağlıklaştırma çalışmalarının Google Haberler üzerinden incelenmesinde elde edilen verileri değerlendirmek amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometri terimi 1969 yılında Alan Pritchard tarafından ortaya çıkarılmıştır (Pritchard, 1969). Bibliyometri istatikselsel analiz temelini olup genel olarak kütüphane ve veri biliminde kullanılmaktadır. Araştırma yapılacak alanın belirleyici olan özelliklerini tespit etmek ve konuyla ilgili en etkili olan yayınları bulmak için bibliyometrik analiz yöntemi tercih edilmektedir (Yıldırım, 2021). Belirli bir disiplinde ya da bilim dalında yapılan araştırmaların profilini belirlemeyi amaçlayan bibliyometrik analiz, bilimsel bilgi üretiminin

sistemli bir şekilde gelişimini, ağırlık noktasını, eksikliklerini belirlemek açısından son derece önemli bir araştırma yöntemidir (Hussain, Fatima, ve Kumar, 2011). Bibliyometrik analiz çalışmasında belirlenen konu doğrultusunda, konuyla ilgili hazırlanmış olan tüm çalışmaların incelenmesi esastır. Bu alışmalar belli ölçekler ve başlıklar doğrultusunda sistemli bir biçimde incelenir. Öncelikle tarama planlanır, taramanın kapsamı belirlenir ve literatür taranır. Elde edilen veriler sentezlenir ihtiyaç duyulan veriler çeşitli uygulamalar kullanılarak kaydedilir. Kaydedilen bu veriler üzerinden gerekli analizler yapılarak değerlendirme işlemi yapılır ve bir sonuca ulaşılır.

Google Haberler veri tabanında 12 Nisan 2023'te belirtilen tarih aralığında "sokak sağlıklaştırma" anahtar kelimesi taranmıştır. Tarama yapılırken üç farklı yol izlenmiştir. Bunun amacı en fazla haber sayısına ulaşıp kapsamlı bir çalışma yapabilmektir. Burada 1 Ocak 2022 – 31 Aralık 2022 tarih aralığında inceleme yapılmıştır. 1. Adımda taramadaki toplam rakamı görebilmek amaçlanmıştır. 2. Adımda belirlenen tarih aralığındaki sonuçlar saptanmıştır. 3. Adımda ise belirlenen bir yıllık zaman dilimi aylara bölünerek tarama yapılmış ve ngrldği gibi bu taramada en fazla sonuca ulaşılmıştır (şekil 1). 3.adımda elde edilen bu sonuçlar üzerinden inceleme yapılmıştır.

12 Nisan 2023 tarihi itibariyle yapılan taramada;

- 1) Google Haberler üzerinden sokak sağlıklaştırma anahtar kelimesiyle taranıp zaman aralığı "en son" , "tarihe göre sıralı" ve "yinelenenleri göster" şeklinde ayarlandığında yaklaşık 2490 sonuca ulaşıldı. Bunun içerisinden 206 haber listelenmiştir.
- 2) 1 Ocak 2022 – 31 Aralık 2022 tarihleri arasında "tarihe göre sıralı" ve "yinelenenleri gizle" şeklinde tarama yapıldığında yaklaşık 519 sonuca ulaşıldı. Bunun içerisinden 244 haber listelenmiştir.
- 3) 2022 yılı aylara bölünerek "tarihe göre sıralı" ve "yinelenenleri gizle" şeklinde tarama yapılmıştır.

Şekil 1. Yöntem Basamakları

Google Haberler de tarama yapıldığında elde edilen sonuç verisinin tamamı listelenmemektedir. Dolayısıyla Şekil 1’de de görüldüğü gibi tarama sırasında elde edilen sonuç verisi ve listelenen haber sayıları aynı değildir. Bu sebeple sonuçlar ve listelenen haber sayıları ayrı ayrı ifade edilmiştir. Yapılan bu tarama sonucunda 1 Ocak 2022 – 31 Ocak 2022 arasında yaklaşık 45 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 19 haber listelenmiştir. 1 Şubat 2022 – 28 Şubat 2022 arasında yaklaşık 62 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 15 haber listelenmiştir. 1 Mart 2022 – 31 Mart 2022 arasından yaklaşık 65 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 23 haber listelenmiştir. 1 Nisan 2022 – 30 Nisan 2022 arasından yaklaşık 67 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 24 haber listelenmiştir. 1 Mayıs 2022 – 31 Mayıs 2022 arasından yaklaşık 56 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 25 haber listelenmiştir. 1 Haziran 2022 – 30 Haziran 2022 arasından yaklaşık 93 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 23 haber listelenmiştir. 1 Temmuz 2022 – 31 Temmuz 2022 arasından yaklaşık 29 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 20 haber listelenmiştir. 1 Ağustos 2022 – 31 Ağustos 2022 arasından yaklaşık 70 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 17 haber listelenmiştir. 1 Eylül 2022 – 30 Eylül 2022 arasından yaklaşık 64 sonuca

ulaşılmıştır, bunlardan 26 haber listelenmiştir; 1 Ekim 2022 – 31 Ekim 2022 arasından yaklaşık 77 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 28 haber listelenmiştir. 1 Kasım 2022 – 30 Kasım 2022 arasından yaklaşık 26 sonuca ulaşıldı, bunlardan 22 haber listelenmiştir. 1 Aralık 2022 – 31 Aralık 2022 arasından yaklaşık 143 sonuca ulaşılmıştır, bunlardan 28 haber listelenmiştir. Toplamda 797 sonuca ulaşılmış ve 270 haber listelenmiştir.

3.Adımda ulaşılan haber yayınları üzerinden incelemeler yapılmak üzere Excel kullanılarak tablo oluşturulmuş ve veriler bu tabloya aktarılmıştır. Listelenen 270 haber arasından 168 haberin konuyla ilgili olduğu tespit edilmiş ve bu haberler incelenmiştir. Aynı tarihte ya da yakın tarihlerde (2-3 gün gibi) aynı bölgede yapılan haberler birlikte incelenmiştir. Farklı tarihlerde aynı bölgede yapılan haberler ayrı olarak incelenmiştir. Bunun sebebi aynı projeyle ilgili farklı dönemlerde projenin farklı aşamalarını inceleyen haberler olmasıdır.

Haber yayınları çeşitli yönleri ve nitelikleriyle incelenmiştir. Bu inceleme belirli sorulara yanıt verecek şekilde yapılmıştır. Aşağıda belirlenen ltler ve araştırma soruları ışığında inceleme yapmak üzere alt başlıklar belirlenmiş ve detaylandırılmıştır. Çalışmada haber yayınlarında incelenen ltler ve araştırma soruları şu şekildedir;

- 1) Haber yayınlarının konumu neresidir ve dağılımı nasıldır?
- 2) Haber yayınlarında aynı alanda yapılan haber sayısı nedir?
- 3) Haber yayınları hangi kaynaklar üzerinden yayınlanmıştır?
- 4) Haber yayınları hangi tarihte yapılmıştır ve aylara göre dağılımı nasıldır?
- 5) Haber yayınlarının içeriği olumlu, fikir beyan edilmemiş, olumsuzdan hangisidir?
- 6) Haber yayınlarının yayın yöntemi haber yazısı, proje görseli, videodan hangisidir?
- 7) Haberde yer alan proje durumu proje aşaması, uygulama, proje sonrasında hangisidir?
- 8) Haberde yer alan proje ihale yöntemiyle mi yapılmıştır?
- 9) Haberde yer alan projeyi hangi kurum yürütmektedir?
- 10) Haberde yer alan projenin bütçesi nedir? Gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Google haberler üzerinden elde edilen haber yayınları belirlenen alt başlıklara göre incelenmiştir. Belirlenen alt başlıklar; konum (il, ilçe, mahalle, cadde/sokak), haber sayısı, haber kaynağı, haber tarihi, haber içeriği (olumlu, fikir beyan edilmemiş, olumsuz), yayın yöntemi (haber yazısı, proje görseli, video), proje durumu (proje aşaması, uygulama, proje sonrası), proje yöntemi (ihale, belirtilmemiş), kurum ve bütçe şeklinde (şekil 2).

şekil 2. Haber Yayınlarının İncelendiği Alt Başlıklar

Bulgular

Belli bir konuda yapılan çalışmaları karşılaştırmalı olarak inceleyerek artılar ve eksiler ile değerlendirme yapan bibliyometrik analiz yöntemi sokak sağlıklaştırma kavramı konusunda da kullanılmış ve bununla ilgili akademik yayınlar hazırlanmıştır. şahin ve Halaç (2023) sokak sağlıklaştırma konusundaki lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmışken, Fıçıcıoğlu ve Halaç (2022) belirlenen niversite kütüphanelerinde sokak sağlıklaştırma ile ilgili çalışmaları tespit ederek bu çalışmaların analizini yapmışlardır. Çerkez ve Halaç (2023) ise EKAP sistemi üzerinden sokak sağlıklaştırma projelerinin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Bu yayınlardan da görüldüğü üzere sokak sağlıklaştırma konusu ile ilgili birçok veri tabanı üzerinden bibliyometrik analiz yapılmıştır. Yapılan bu araştırmada ise evrimii haberlere erişim sağlanarak, veri tabanı olarak kullanılan Google Haberler üzerinden bir analiz yapılmıştır.

Google Haberler üzerinden yapılan tarama sonucunda elde edilen veriler Excel tablosuna aktarılmıştır. Oluşturulan başlıklara göre incelemeler yapılmış ve gerekli görülen, birbiriyle ilişki kurabilecek başlıklar çakıştırılarak grafikler oluşturulmuştur.

Yayın Yöntemi ve Haber İçeriği

İncelenen haber yayınlarının yayın yöntemleri ve haber içerikleri değerlendirilmiştir. Excel tablosunda yayın yöntemi başlığı yayının yazınsal ve görsel sunumuna göre haber yazısı, proje görseli ve video olmak üzere üç alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Haber içeriği başlığı ise haber yayınının yazarının ya da haberde röportaj yapılmış yetkili veya vatandaşın sağlıklaştırma çalışmalarına karşı görüşlerinin olumlu, fikir beyan edilmemiş ve olumsuz olarak değerlendirilmesini ifade etmektedir. Kişilerin haber yayınları içerisindeki görüşlerinde beğenilerini dile getirmeleri durumu olumlu içerik, herhangi bir

kişisel görüşe yer verilmemesi durumu fikir beyan edilmemiş içerik ve kişilerin sağlıklaştırma çalışmalarıyla ilgili hoşnut olmadıkları durumları ifade etmeleri ise olumsuz içerik olarak incelenmiştir. 168 adet haber içeriğinin tümünde haber yazısı bulunmaktadır. 116 adedinde proje görseli ve 6 adedinde video yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. İncelenen Haberlerde Yayın Yöntemi ve Haber İçeriğinin Karşılaştırılması

Haber İçeriği \ Yayın Yöntemi	Olumlu	Fikir Beyan Edilmemiş	Olumsuz
Haber Yazısı	110	58	0
Proje Görseli	93	23	0
Video	4	2	0

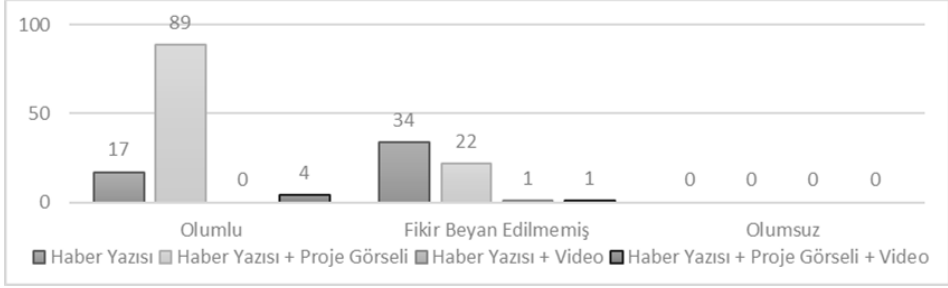
Bu yayın yöntemleri haberlerde tek başına yer alabileceği gibi birlikte de yer alabilir. Bunlar sadece haber yazısı 51 sonuç, haber yazısı + proje görseli 111 sonuç, haber yazısı + video 1 sonuç, haber yazısı + proje görseli + video 5 sonuç şeklindedir (Tablo 2).

Tablo 2. İncelenen Haberlerde Birlikte Kullanılan Yayın Yöntemleri ve Haber İçeriğinin Karşılaştırılması

Haber İçeriği \ Yayın Yöntemi	Olumlu	Fikir Beyan Edilmemiş	Olumsuz
Haber Yazısı	17	34	0
Haber Yazısı + Proje Görseli	89	22	0
Haber Yazısı + Video	0	1	0
Haber Yazısı + Proje Görseli + Video	4	1	0

Haber içeriğinde ise 110 olumlu sonuç, 58 fikir beyan edilmemiş sonuca ulaşılmış olup olumsuz sonuca ulaşılmamıştır. Yayın yöntemi ve haber içeriği başlığı Şekil 3’de birlikte değerlendirilmiştir. Haber içeriği “olumlu” olan 110 yayının 17 adedi sadece haber yazısıyla, 89 adedi haber yazısı + proje görseliyle, 4 adedi ise haber yazısı + proje görseli + videoyla desteklenmiştir. Haber içeriği “fikir beyan edilmemiş” olan 58 yayının 34 adedi sadece haber yazısıyla, 22 adedi haber yazısı + proje görseliyle, 1 adedi haber yazısı + videoyla, 1 adedi ise haber yazısı + proje görseli + videoyla desteklenmiştir. Bu veriler sonucunda haber yazısının tüm yayınlarda yer alması sebebiyle ilk başvuru yayını yöntemi

olduğu tespit edilmiştir. Tüm haber yayınları içerisinde % 69,04 oranında proje görseline yer verildiği tespit edilmiştir. Proje görsellerinde bölgeye dair sokak sağlıklaştırma öncesi-sonrası fotoğraflar, proje aşamasında oluşturulan üç boyutlu görseller yer almaktadır. Videolara ise tüm yayınlar içerisinde % 3,57 oranda yer verildiği görülmüştür (Şekil 3). Videolarda bölgeye dair sağlıklaştırma öncesi- sonrası görseller, yetkililer ya da halk ile yapılmış röportajlara yer verilebilmektedir.

Şekil 3. Haber Yayınlarının Yayın Yöntemi ve Haber İçeriğinin Dağılımı

Gerçekleştirilen sokak sağlıklaştırma projelerinin medyaya yansımada görsel ve videolara daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Yalnızca haber yazısı şeklinde bir içeriğe sahip olan haberler daha az ilgi çekmekte ve kamuoyunda görsel bir algı oluşturmadığı için çok dikkat çekmemektedir. İçeriklerin daha doğru biçimde organize edilerek proje öncesi ve proje sonrası fotoğraflara aynı zamanda proje görsellerine de yer verilerek projeler daha algılanabilir hale getirilmelidir. Yapılan sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile ilgili kullanıcı halk tarafından yapılan değerlendirmelerde hiç olumsuz yoruma rastlanmamış olmasının gerçekçi olmadığı düşünülmektedir. Bu durumun sebebinin yapılan projelerin halka iyi ve doğru biçimde yansıtılarak toplum üzerinde olumlu bir algı yaratmak ve toplumun desteğiyle projeleri yürütmek olabileceği düşünülmektedir.

Proje Konumu ve Haber Tarihi

Yapılan tarama sonucunda elde edilen konum bilgileri Excel tablosuna il, ilçe, mahalle, sokak- cadde- meydan başlıklarını dolduracak şekilde işlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda farklı haber kaynaklarında yer alan aynı konumdaki sağlıklaştırma çalışmaları tespit edilmiştir. Aynı zamanda haber yayınlarının hangi illere ait olduğu tespit edilerek Türkiye genelinde belirlenen tarihteki sağlıklaştırma çalışmalarının illere göre dağılımı analiz edilmiştir. Bununla birlikte haberlerin 2022 yılında aylara dağılımı tespit edilerek bu iki veri karşılaştırılmıştır. Böylece hangi ayda hangi il ile ilgili kaç yayın yapıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Haberlerin illere dağılımına bakıldığında 2022 yılında en fazla haber yapılan ilin 19 haberle Malatya olduğu tespit edilmiştir. Ardından 11

haber ile Afyonkarahisar ve Trabzon'da yapılan yayınlar sıralamayı takip etmektedir. En az haber yapılan illerin ise 1'er haber ile Antalya, Batman, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Rize, Sinop, Şırnak ve Uşak olduğu tespit edilmiştir. Bu illerin bazılarında farklı birçok ilçede sağlıklaştırmaya çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin en fazla yayının tespit edildiği Malatya'da Merkez, Battalgazi, Yeşilyurt ilçelerinde; Trabzon'da Merkez, Akçaabat, Ortahisar ilçelerinde; Afyonkarahisar'da ise Merkez, Sandıklı, Sultandağı, İhsaniye ilçelerinde sağlıklaştırmaya çalışmalarıyla ilgili yayınlara rastlanmıştır. Sonuç olarak tespit edilen haberler üzerinden 1 Ocak 2022- 31 Aralık 2022 tarihleri arasında Türkiye'de 42 ilde yapılan sokak sağlıklaştırmaya çalışmalarıyla ilgili verilere ulaşılmıştır. Belirlenen tarih aralığında diğer illerle ilgili habere rastlanmadığından bir veri elde edilememiştir. Bu veriler ışığında Türkiye'de illerin % 51,85'inde sokak sağlıklaştırmaya ilgili haber yayınları olduğu ve bu tip çalışmaların bu illerde sürdürüldüğü yorumu yapılabilir.

Yapılan taramada 1 Ocak 2022- 31 Aralık 2022 tarihleri arasında hangi ayda kaç yayın bulunduğu analiz edilmiştir. En fazla haber yayını %16,1'lik oran 27 haberle Aralık ayında, ardından % 13,7'lik oran 23 haberle Kasım ayında ve % 11,9'luk oran 20 haberle Mayıs ayında tespit edilmiştir. En az yayına ise % 4,2'lik oran 7 haber ile Şubat ayında; % 5,4'lük oran 9 haber ile Mart, Temmuz, Eylül ve Ekim aylarında rastlanmıştır. Bu veriler üzerinden sokak sağlıklaştırmaya çalışmalarıyla ilgili en fazla haber yayınına ortalama kış aylarında ulaşıldığı, en az habere ise ortalama yaz aylarında ulaşıldığı söylenebilir (Tablo 3).

Tablo 3. Haber Yayınlarının Konuma ve Tarihe Göre Dağılımı

Tarih Konum	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam	Yüzde
Adana			1	1	1						1	4	8	%4,8
Afyonkarahisar	2		1	2	2	2			1			1	11	%6,5
Amasya											2		2	%1,2
Ankara				4		1							5	%3,0
Antalya					1								1	%0,6
Aydın	1	1					1					1	4	%2,4
Balıkesir	2					2							4	%2,4
Batman							1						1	%0,6
Bilecik		1						1	1		1	1	5	%3,0

Sokak Sağlıklaştırma Çalışmalarının Çevrimiçi Haberler Üzerinden
Bibliyometrik Analizi

Bitlis				1						3			4	%2,4
Bursa						1							1	%0,6
Çankırı												1	1	%0,6
Çorum					1			1			3		5	%3,0
Denizli				1	2	1							4	%2,4
Diyarbakır		1	1				2						4	%2,4
Düzce		1					1						2	%1,2
Edirne			1					1	2		1	1	6	%3,6
Elazığ				2			1			2		2	7	%4,2
Eskişehir					1								1	%0,6
Gaziantep						1					2	1	4	%2,4
Giresun											1	2	3	%1,8
Hatay									1				1	%0,6
Isparta											1		1	%0,6
İstanbul							1					1	2	%1,2
İzmir			3	3	1		1	1				1	10	%6,0
Kahramanmaraş			1										1	%0,6
Kastamonu								2				2	4	%2,4
Kırıkkale		1											1	%0,6
Konya	1			1	2							1	5	%3,0
Malatya				2		2		2	3		6	4	19	%11,3
Manisa			1		1					1	1	1	5	%3,0
Mardin		1		1	2						1	1	6	%3,6
Muğla							1					1	2	%1,2
Nevşehir	2												2	%1,2
Rize					1								1	%0,6
Samsun					1		1						2	%1,2

Sokak Sağlıklaştırma Çalışmalarının Çevrimiçi Haberler Üzerinden
Bibliyometrik Analizi

Sinop											1		1	%0,6
Şanlıurfa	1			1	3		1						6	%3,6
Şırnak											1		1	%0,6
Trabzon	6					1	1	1			1	1	11	%6,5
Tokat		1			1					1			3	%1,8
Uşak										1			1	%0,6
Toplam	15	7	9	19	20	11	9	10	9	9	23	27	168	%100
Yüzde	%8,9	%4,2	%5,4	%11,3	%11,9	%6,5	%5,4	%6,0	%5,4	%5,4	%13,7	%16,1	%100	

Yayınların aylar üzerinden illere dağılımına bakıldığında her ay çeşitlilik görüldüğü ve her ay birçok ile dair yayına rastlandığı görülmüştür. Aralık ayında tespit edilen haber sayısı ile doğru orantılı olarak 18 ile dair habere rastlanmış ve en fazla il çeşitliliğine bu ayda rastlanmıştır. Eylül ve Ekim aylarında yine tespit edilen haber sayılarıyla doğru orantılı olarak çeşitliliğin az olduğu ve 6 ile dair habere rastlandığı görülmüştür. Şubat ve Mart aylarında da 7 ile dair habere rastlanmıştır (Tablo 3).

Bu veriler ışığında Türkiye’de birçok ilde sokak sağlıklaştırma projelerinin yapıldığı görülmektedir. Proje yürütülmüş olan illere bakıldığında bu illerin tarihi çevrelere sahip olduğu görülmektedir. Haber yayınlarına genelde en fazla kış aylarında, en az ise yaz aylarında rastlandığı görülmektedir. En fazla haber yayınının uygulama aşamasındaki projeler için yapıldığı bilindiğine göre kış aylarında da hava şartlarına rağmen projelerin sürdürüldüğü yorumu yapılabilir.

Haber Sayısı, Haber Kaynağı ve Haber Yayıncısı

İncelenen haber yayınlarında haber sayısı aynı projeye ilgili yapılan haberleri ifade etmektedir. Burada aynı ay içerisinde aynı proje ile ilgili 2-3 gün gibi yakın tarihlerde yapılan haberler birlikte incelenmiştir. Projelerle ilgili en az 1 haber, en çok 4 haber yapılmıştır. 112 projeye ilgili 1 haber, 19 projeye ilgili 2 haber, 2 projeye ilgili 3 haber, 3 projeye ilgili 4 haber yapılmıştır. Bazı projelerin farklı aşamalarda incelenmesi için farklı dönemlerde haberleri yapılmıştır, bunlar ayrı incelenmiştir. Haber kaynağı yerel ve ulusal başlıkları altında incelenmiştir. Yerel haber kaynaklarının 129 haber yaptığı, ulusal haber kaynaklarının ise 39 haber yaptığı tespit edilmiştir. Tespit edilen ulusal kaynaklar Anadolu Ajansı, İhlas Haber Ajansı, Doğan Haber Ajansı, Anka Haber Ajansı, TRT Haber, Sabah, Milliyet, Hürriyet, Sözcü, Haber Türk, Takvim, Posta, NTV, Yeni Asır, Yeni Akit, Yeni Şafak’tır (Tablo 4).

Sokak Sağlıklaştırma Çalışmalarının Çevrimiçi Haberler Üzerinden
Bibliyometrik Analizi

Tablo 4. İncelenen Haberleri Yayınlayan Ulusal ve Yerel Haber Kaynakları

Haber Kaynakları						
Ulusal Kaynaklar	Yerel Kaynaklar					
Anadolu Ajansı	45 Haber	Bilecik Yarın Gazetesi	Ege'de Sonsöz	Haber61	Malatya Haber	RHA Ajans
İhlas Haber Ajansı	61Medya	Bilecik11	Elazığ Haber Ajansı	Haber61	Malatya Sonsöz Gazetesi	Rizedeyiz
Doğan Haber Ajansı	61Saat	Bomba32	Elazığ Hakimiyet Gazetesi	Haber61	Malatyadan	Turgutlu Yankı
Anka Haber Ajansı	Adana BB	Bugün Kocaeli gazetesi	Elazığ Son Haber	Haber7	Manisa Haberleri	Ufuk Gazetesi
TRT Haber	Afyon Haber	Bursa Hakimiyet	Eskisehir.Net	Haber71	Medya Ege	Uşak Gündem
Sabah	Afyon Kent Haber	CafeSiyaset	Gazete İpekyol	Habere Güven	Medya Keşan	Yeni Adana Gazetesi
Milliyet	Afyon Yerel Basın	Çorum Hakimiyet	Gaziantep BB	Haberler	Medya Urfa	Yeni Erdek
Hürriyet	Afyon Zafer	Denizli Bülten	Gerçek İzmir	Habercim19	Memleket	Yeni Konya
Sözcü	Afyonkarahisar Valiliği	Denizli Muhabir	Gün Işığı Gazetesi	Kapadokya Haber	Mardin Life	Yeni Ufuk Gazetesi
Haber Türk	Akçaabat Haber	Diyadinnet	Haber Dairesi	Kapsam Haber	Muşkara Haber	
Takvim	Ankara BB	Diyarbakır BB	Haber Gazetesi	Karaman Habercisi	Nevşehir Kent Haber Gazetesi	
Posta	Antalya Expres	Doğru Haber	Haber Hürriyeti	Karamandan.com	Nusaybinim.com	
NTV	Aydın Ses Gazetesi	Dünya Gazetesi	Haber Milas	Kastamonu Gazetesi	Olay53	
Yeni Asır	Bafra55	Düzce TV	Haber18	Körfez Gazetesi	Öncü Haber	
Yeni Akit	Belediye Haber	Edirne Gazetesi	Haber46	Mahalli Gündem	Özgür Dersim Gazetesi	
Yeni Şafak	Bilecik Haberleri	Ege Meclisi	Haber48	Malatya Güncel	Pusula Haber Konya Gazetesi	

Haberleri yayımlayan yayıncılara bakıldığında 168 haberden en fazla yayın yapanların 8 adet ile Anadolu Ajansı, 7 adet ile Diyardinnet, 5 adet ile TRT Haber, 5 adet ile Malatya Haber, 4 adet ile ise Yeni Asır olduğu görülmektedir. Sokak sağlıklaştırma ile ilgili en fazla haber yayını yapan yayıncının Anadolu Ajansı olduğu tespit edilmiştir. En fazla haber yapan yayıncılar arasında ilk beş sırada çoğunlukla ulusal kaynakların olduğu görülmüştür. Sokak sağlıklaştırma projelerinin yerel kaynaklar yerine ağırlıkla ulusal kaynaklarda yer alması tanıtım ve değer açısından önemlidir.

Proje Durumu ve Projeyi Yürüten Kurum

Analizi yapılan haber yayınlarının projelerin durumuna dair verdikleri bilgiler proje aşaması, uygulama ve proje sonrası şeklinde üç başlık altında irdelenmiştir. Projeyi yürüten kurumların tespiti de yapılarak bu iki veri karşılaştırılmıştır. İncelenen 168 haber içerisinde 35 (%20,8) tanesi proje aşamasında, 94 (%56) tanesi uygulama aşamasında ve 39 (%23,2) tanesi proje sonrası aşamadır. Bu verilere bakılarak en çok uygulama aşamasındaki projelere dair haber yapıldığı söylenebilir (Tablo 5).

Tablo 5. Haber Yayınlarında Yer Verilen Projenin Durumu ve Projeyi Yürüten Kurum

Projeyi Yürüten Kurum Adedi	Proje		Proje Aşaması	Uygulama	Proje Sonrası	Toplam	Yüzde
	Durumu	Kurum					
1 Kurum		Bakanlık	2	4	1	7	4,2%
		Belediye	21	71	34	126	75,0%
		Özel İdare	1			1	0,6%
		Valilik	1	3	1	5	3,0%
2 Kurum		Bakanlık+Belediye	7	9	1	17	10,1%
		Bakanlık+Vakıflar Genel Müdürlüğü			1	1	0,6%
		Bakanlık+Valilik		2		2	1,2%
		Belediye+İLBANK			1	1	0,6%
		Belediye+Valilik	2	2		4	2,4%

	Valilik+Karadeniz Kal.Aj.		2		2	1,2%
3 Kurum	Bakanlık+Belediye+İL BANK		1		1	0,6%
	Bakanlık+Belediye+Valilik	1			1	0,6%
Toplam		35	94	39	168	100%
Yüzde		20,8%	56,0%	23,2%	100%	

Projeyi yürüten kurumlara bakıldığında ise kurumlardan bakanlık 29 adet, belediye, 150 adet, valilik 14 adet, özel idare 1 adet, Karadeniz Kalkınma Ajansı 2 adet, Vakıflar Genel Müdürlüğü 1 adet, İLBANK 2 adet haber yayınına konu olmuştur. Bazı projelerde kurumların birlikte çalıştığı görülmektedir. Bunlar; bakanlık-belediye %10,1'lik oranla 17 adet haber, belediye-valilik %2,4'lük oranla 4 adet haber, bakanlık-valilik %1,2'lik oranla 2 adet haber, valilik-Karadeniz Kalkınma Ajansı %1,2'lik oranla 2 adet haber, belediye-İLBANK %0,6'lık oranla 1 adet haber, bakanlık-Vakıflar Genel Müdürlüğü %0,6'lik oranla 1 adet haber, bakanlık-belediye-İLBANK %0,6'lık oranla 1 adet haber, bakanlık-belediye-valilik %0,6'lık oranla 1 adet haber olarak tespit edilmiştir (Tablo 5). Bu bilgilere bakılarak sokak sağlıklaştırma projelerinin en çok belediyeler tarafından yürütüldüğü ardından sıralamayı bakanlıkların takip ettiği görülmektedir. İşbirliği yapan kurumlara bakıldığında bakanlık, belediye ve valiliğin diğer kurumlarla birlikte çalışarak projeleri yürüttüğü görülmüştür. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sokak sağlıklaştırma projelerinde yerel yönetimler ile işbirliği yapabilen bakanlıklar olduğu tespit edilmiştir. Tablo 5'te de görüldüğü gibi bakanlık tek başına sokak sağlıklaştırma projelerini yürüten kurum olabileceği gibi yerel yönetimlerin ya da başka kurumlarında desteğiyle projeleri yürütebilir. Haberler üzerinden her iki bakanlığın aynı projede yer aldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

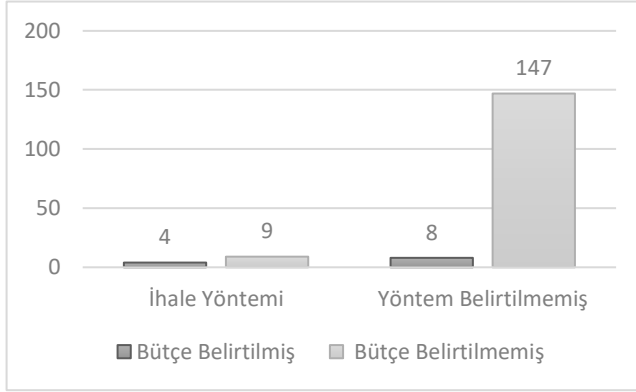
Bu verilere göre yerel yönetimlerin hizmet ettikleri bölgede yer alan tarihi çevreleri koruma konusunda adımlar attığı ve konuyla ilgili projeler geliştirerek sokak sağlıklaştırma çalışmalarına öncülük ettiği görülmektedir. Yerel yönetimlerin bu noktada merkez teşkilatından da destek aldığı bilinmektedir.

Proje Yöntemi ve Bütçe

İncelenen 168 haber projenin elde edilme yöntemi ve bütçe bakımından da irdelenmiştir. Haber yayınlarında projenin elde edilme yöntemi ve bütçeye dair veriler bulunuyorken uygulamanın elde edilme yöntemi ile ilgili bir veriye rastlanamamıştır. Haberlerin 156 adedinde bütçe belirtilmemiştir. 12 adet

haberde bütçeye yer verilmiştir. Bu inceleme sonucunda haber yayınlarına bakılarak sokak sağlıklaştırma proje bütçelerine dair fikir sahibi olmanın zor olduğu anlaşılmıştır. Bütçesi belirtilen 12 proje üzerinden en düşük bütçe 3.000.000 TL, en yüksek bütçe ise 35.000.000 TL'dir.

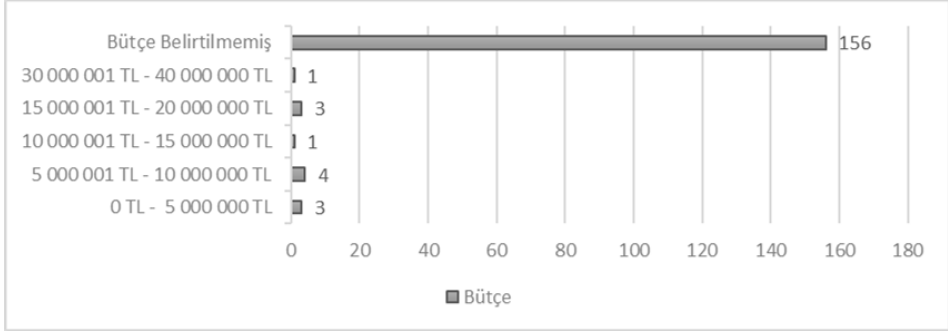
Projenin elde edilme yöntemine bakıldığında ise 155 adet yayında yöntem belirtilmemiş olup, 13 adedinde ihale yöntemi kullanıldığı belirtilmiştir (Şekil 4). Bu veriler haberler üzerinden yapım yöntemiyle ilgili bilginde kısıtlı olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Haber Yayınlarının Proje Yöntemi ve Bütçeye Göre Dağılımı

Projenin elde edilme yönteminin ihale yöntemi olduğu belirtilen yayınlardan 4 tanesinin bütçesi belirtilmiş 9 tanesinin belirtilmemiştir. Yöntem belirtilmemiş haber yayınlarında ise 8 tanesinin bütçesi belirtilmiş 147 tanesinin belirtilmemiştir (Şekil 4).

Ayrıca bütçesi verilen projeler için 5 adet aralık belirlenerek bütçe değerleri sınıflandırılmıştır. 0 TL-5.000.000 TL bütçe aralığında 3 proje, 5.000.000 TL-10.000.000 TL bütçe aralığında 4 proje, 10.000.000 TL-15.000.000 TL bütçe aralığında 1 proje, 15.000.000 TL-20.000.000 TL bütçe aralığında 3 proje, 30.000.000 TL-40.000.000 TL bütçe aralığında ise 1 proje yer almaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Proje Bütçelerinin Dağılımı

Haber yayınları üzerinden yapılan bu incelemede projelerin bütçeleri ve yapım yöntemleri ile ilgili net bir bilgiye ulaşılamamış olup bu konuda genel bir yorum yapılamamıştır. Aynı yıl içinde yapılmış olan bütçesi açıklanmış projelere bakılacak olursa, bütçelerin geniş bir aralıkta yer aldığı görülmüştür. Bu durum projelerin büyüklüğüne ve niteliğine bağlı olarak gelişmiş olabilir. İhale yöntemiyle gerçekleştirildiği bilinen projelerinde çoğunda bütçe belirtilmemiştir. Nitel ve nicel olarak bir kıyas yapabilmek adına bütçelerin bilinmesi önemlidir.

Sonuç

Tarihi mekanlar yer aldıkları ölçüğe bağlı olarak tarihi çevre, tarihi kent ve tarihi bölge gibi isimler alırlar. Tarihi çevreler geçmişin izlerini taşıyan, sürdürülebilirliğini sağlayan, günümüzü anlamaya ve kavramaya yönelik mekanlardır. Tarihi çevreler şehirlerin ilk kuruldukları dönemde meydana gelmiş alanlardır ve o dönemin kültürel, sosyal, ekonomik, fiziksel birçok özelliğini taşır. Tarihi çevrelerin korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılması, nesillerin kimliklerini oluşturabilmeleri açısından önemlidir. Bu alanlarda bulunan yapılar çevre zamanla doğal ve beşeri faktörler sebebiyle bozulmalara uğrar. Bozulmalar tarihi çevrenin zaman içerisinde dönüşümünü ve yenilenmesini gerekli kılar.

Tarihi doku kavramının öneminin artmasıyla kültürel değerlere verilen değerde arttığı görülmüştür. Bunun sonucunda tarihi çevreler ile ilgili koruma yaklaşımları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu noktada koruma ve restorasyon yaklaşımları içerisinde yer alan sağlıklaştırma kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Sokak sağlıklaştırma projeleriyle ilgili ilk çalışmalar 1996 yılında yapılmıştır. Fakat bu alandaki projeler son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. Sokak sağlıklaştırma, fiziksel ya da işlevsel olarak eskimeye uğrayan yapıların fiziksel olarak yenilenmesi ve dönüştürülmesi, işlevini yitirmiş yapıların yeni işlevlerle sosyal hayata kazandırılmasıdır. Benzer süreçler ve uygulamalardan geçen projelerin ortak bir amaç çerçevesinde birleştiği koruma yaklaşımlarıdır. Günümüzde Türkiye’de birçok ilde yerel yönetimler ya da farklı kurumlar

tarafından sokak sağlıklaştırma çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalar her alanda olduğu gibi gerek yerel gerekse ulusal haber kaynakları tarafından haber yayınlarına dönüştürülebilmektedir. Haberler üzerinden proje ile ilgili konum, tarih, yapım yöntemi, bütçe, projeyi yürüten kurum gibi bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu yayınlar halk içinde bilgi amaçlı kaynak oluşturmaktadır.

Sokak sağlıklaştırma projelerine dair yazılan makale ve tez sayıları istatistiksel olarak incelendiğinde son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum sağlıklaştırma çalışmalarının son yıllarda arttığını göstermekte ve aynı zamanda bu konunun literatür anlamında gelişmeye açık olduğunu da göstermektedir. Sokak sağlıklaştırma konusunda kavramsal anlamda tanımsal makaleler yer aldığı gibi sokak sağlıklaştırma projelerinin gerçekleştiği alanları konu edinen makalelerde yer almaktadır. Bunlarla birlikte bibliyometrik analiz çalışmaları da mevcuttur. şahin ve Halaç (2023) sokak sağlıklaştırma konusundaki lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmışken, Fıcıoğlu ve Halaç (2022) belirlenen niversite kütüphanelerinde sokak sağlıklaştırma ile ilgili çalışmaları tespit ederek bu çalışmaların analizini yapmışlardır. Çerkez ve Halaç (2023) ise EKAP sistemi üzerinden sokak sağlıklaştırma projelerinin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Buradan görüldüğü üzere birçok veri tabanı üzerinden bibliyometrik analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de yapılan sokak sağlıklaştırma projelerine dair evrimii haberler üzerinden genel bir inceleme literatürde yer almamaktadır. Bu çalışmada güncel konularda bilgilendirme amaçlı temel yayın yöntemlerinden olan haberler üzerinden sokak sağlıklaştırma çalışmalarına dair hazırlanan haber yayınlarından 1 Ocak 2022 – 31 Ocak 2022 tarihleri arasında ulaşılan verilerin bibliyometrik analizi yapılarak, sokak sağlıklaştırma projeleriyle ilgili genel değerlendirmelerin literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

Google Haberler veri tabanı bu çalışmaya kaynak oluşturmaktadır. Google Haberler sahip olduğu gelişmiş tarama ile çeşitli tarih aralıklarında, çeşitli sıralamalarda istenilen anahtar kelime ile arama yapmaya imkan tanımaktadır. Bu veri tabanında arama yaparken tarihi değişken tutarak belli periyotlarda tarama yapıldığında örneğin yılın tüm ayları tek tek taranıp toplandığında ve yıllık periyotta tarama yapıldığında sonuçlar birbirini tutmamaktadır. ‘‘Sokak sağlıklaştırma’’ anahtar kelimesiyle tarama yapıldığında aylık periyotlarda yapılan taramalar sonucunda daha fazla veri elde edilmektedir. Karşılaşılan bu sorun sebebiyle durumu avantaja çevirebilmek amaçıyla sayıca fazla veriyle analiz yapabilmek için bir yıllık inceleme süresini aylık periyotlara bölerek sayıca daha fazla habere ulaşılmıştır. Bu tarama sonucunda 797 sonuca ulaşılmış ve 270 haber listelenmiştir. Bunlar içerisinden 168 adedinin sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. 168 adet haber üzerinden belirlenen alt başlıklar neticesinde incelemeler yapılmıştır. Google haberler üzerinden elde edilen veriler Excel dosyasına aktarılmıştır.

Yayın Yöntemi ve Haber İçeriği akıştırılmıştır. Yayın yöntemi haber yazısı, proje görseli ve video olmak üzere  alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Haber içeriği ise olumlu, fikir beyan edilmemiş ve olumsuz şeklinde  alt başlıkta incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda haberlerin tümünde haber yazısının yer aldığı, %69,04'nde proje görselinin yer aldığı, %3,57'sinde ise projeye dair videoların yer aldığı grlmştr. Ancak bu verilere göre haberlerdeki görsel ve video sayısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Sadece haber yazısı üzerinden proje hakkında çok fazla bilgi edinilemeyeceği düşünülmektedir. Haber yayınları proje öncesi ve sonrasına dair nitelikli görsellere yer vererek halkın sokak sağlıklaştırma konusunda daha bilinçli ve duyarlı hale gelmesini sağlamalıdır. Haber içeriği olumlu olan yayınların en fazla haber yazısı + proje görseli şeklinde yayımlandığı grlmştr. Fikir beyan edilmemiş yayınlarda ise en fazla yayının yalnızca haber yazısı şeklinde yapıldığı grlmştr. Burada içeriğin olumlu olması sebebiyle gerek yetkili kişiler gerekse halk tarafından haber yayınlarının görsel açıdan zenginleştirilebildiği düşünülmektedir.

Proje Konumu ve Haber Tarihi başlıkları birlikte değerlendirilmiştir. Bir yıl içerisinde yapılan yayınlar doğrultusunda Türkiye'nin il bazında %51,85'inde sokak sağlıklaştırma çalışmalarına dair haber yapılmıştır. Sayısal olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin her ilinde tarihi alanlara rastlanmasının fazlasıyla mümkün olması sebebiyle ulaşılan değer düşük gibi görünmektedir. Ancak yapılan analizler bir yıllık bir süreci kapsadığından bir yılda neredeyse ülkenin yarısında bu tür çalışmaların yapılmış olması olumlu olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde en çok haber yapılan il Malatya, en çok habere rastlanan ay ise Aralık'tır. Haber yapılan illere bakıldığında geleneksel dokuya ve tarihi değerlere sahip kentler olduğu görülmektedir. Fakat geleneksel dokuya sahip olup az sayıda habere rastlanan ya da hiç rastlanmayan iller de mevcuttur. Bu durumun sebebi çalışmaların yetersiz olması ya da inceleme yapılan tarih aralığında çalışma yapılmamış olmasıdır. Aralık ayında en fazla habere rastlanması Türkiye'nin mevsim normalleri dahilinde bu tür çalışmalara uygun olmaması sebebiyle beklenmeyen bir durumdur. Fakat bu ayda haber yapılan illere bakıldığında ağırlıkla ılıman ve sıcak iklimlerin görüldüğü iller oldukları tespit edilmiştir. Aralık ayında haber yapılan bazı illerde iklim anlamında bu çalışmalara müsaade etmeyecek olsalar da bu illerdeki çalışmaların proje aşamasında ya da bitmiş olduğu görülmektedir.

Haber Sayısı, Haber Kaynağı ve Haber Yayıncısı kendi içerisinde tek tek değerlendirilmiştir. Google Haberler üzerinden yapılan taramada elde edilen sonucun tümünün listelenememesi analiz edilecek haber sayısını azaltmaktadır. Bu durumun sistemsel bir problem olduğu düşünülmektedir. Yine de bu çalışmada en çok veriye ulaşabilmek amacıyla farklı yöntemler denenerek elde olan tüm veriler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bazı projelerde, tek bir projeye ilgili birden fazla haber yapıldığı da grlmştr. Bu sayı yapılan incelemede

dört farklı habere kadar çıkmıştır. Bir projeyle ilgili birden fazla haber yapılması kamuoyunu etkilemek ve daha fazla kişiye ulaşabilmek açısından olumlu bir durumdur. Haber kaynakları ve yayıncıları incelendiğinde ise hem yerel hem de ulusal yayın yapan platformlarda sokak sağlıklaştırma çalışmalarına dair haberlere rastlanmıştır. Tespit edilen haberler incelendiğinde en çok haberi yapan yayıncı Anadolu Ağansı olmuştur.

Proje Durumu ve Projeyi Yürüten Kurum başlıkları birlikte incelenmiştir. Proje durumu proje aşaması, uygulama ve proje sonrası şeklinde üç başlık altında irdelenmiştir. İncelenen haberlerde %56 oranla en çok uygulama aşamasındaki projelerin haberi yapılmıştır. Sokak sağlıklaştırma projeleri bakanlık, belediye, valilik, özel idare, Karadeniz Kalkınma Ağansı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İLBANK gibi kurumlarca yürütölmektedir. Kurumlar alışmaları tekil yürütebildikleri gibi iki ya da üç kurumun iş birliğiyle de sokak sağlıklaştırma çalışmalarını gerçekleştirebildikleri görölmüştür. İş birliği durumunda farklı kurumlar bünyesindeki çalışanlarla projenin yürütölmesi bakış açılarının değişebilecek olması sebebiyle olumlu değerlendirilebilir. Bu çalışmalarının tamamının devlet teşkilatları bünyesinde yapıldığı görölmektedir. En çok projeyi yürüten kurumlar belediyelerdir. Bu tespit doğrultusunda sokak sağlıklaştırma projelerinin yürütölmesinde yerel yönetimlerin rolünün daha büyük olduğu söylenebilir.

Proje Yöntemi ve Bütçe başlıkları çakıştırılmıştır. Proje yöntemi olarak ihale yönteminin kullanılıp kullanılmadığına bakılmıştır. Sadece 13 haberde projelere dair ihale yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bütçe ile ilgili ise haberde bütçenin belirtilip belirtilmediğine bakılmıştır. 12 haberde bütçe belirtilmiştir. Proje yöntemi ve bütçe konusunda haberler üzerinden yeterli ve analiz edilip yorum yapılabilecek kadar veriye ulaşılamamıştır. Haberlerde bu bilgilere de yer verilecek olması hem bilgilendirme açısından hem de bir literatür oluşturabilmek açısından önemlidir.

Sokak sağlıklaştırma çalışmalarının Google Haberler üzerinden tespiti ve bibliyometrik analizinin yapılmasında medya ve mimari koruma çalışmalarının iş birliği gözlemlenmektedir. Okuyucular ile gelişmelerin paylaşıldığı bir yöntem olan haber yayınlarının mimarlık açısından da kamuoyunun yapılan çalışmaları takip edebilmesi ve bilgilendirilmesi yönüyle önemli olduğu tespit edilmiştir. Sokak sağlıklaştırma çalışmaları için bir değerlendirme yapıldığında yapılan çalışmaların mimari koruma açısından önemini ve değerini halkın kavrayabilmesi, toplumda koruma bilincinin oluşabilmesi amacıyla medyanın kullanımı yararlı olacaktır. Yukarıda yapılan değerlendirmelere bakıldığında kimi illerde sayıca fazla yayının olduğu kimi illerde ise neredeyse hiç yayına rastlanmadığı görölmüştür. Bu durum iki ihtimali ortaya koymaktadır. Birincisi alışmalar yapılıyor fakat haber yayınına dönüşmüyor, bu durumda kamuoyu etkisiz halde kalır yapılan çalışmalar ile ilgili bilgi sahibi olamaz ve haberler

zerinden yapılabilen analiz çalışmalarında literatüre katkı sunamaz. İkinci ihtimal ise sağlıklaştırma çalışmalarının bu illerde yapılmıyor olmasıdır. Ülkemizde her ilin kendi kimliğini yansıtan tarihi mekanları mevcuttur. Bu mekanlar bakımsız ve atıl olarak kalırsa zamanla yok olmaya mahkum olur. Burada yerel yönetimlerin ve bu çalışmalarda rol alan diğer kurumların etkisiz kalması söz konusudur. Gerekli kurumlar çalışmaların yapılması için harekete geçmelidir.

Sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile ilgili Türkiye’de teorikte ilk çalışmalar 1996 yılında yapılmaya başlanmıştır. Ancak son yıllara kadar bu alanda uygulama sayısı kısıtlıdır. Son yıllarda yapılan uygulamalarla sokak sağlıklaştırma kavramı tam anlamıyla gündeme gelmeye başlamıştır. Yapılan çalışmaların literatüre ve koruma yaklaşımlarına uygunluğu ve geleneksel dokunun gerçek anlamda korunup korunamadığı tartışma konusudur. Fakat yine de mimari koruma kavramının öneminin anlaşılması ve bu konuda çalışmaların yapılıyor olması önemli ve olumlu bir sonuçtur. Bu noktada yapılan uygulamaların en doğru biçimde nasıl yapılacağı tartışılmalıdır.

Bu alışma, literatürde henüz yer almayan ‘‘sokak sağlıklaştırma’’ çalışmalarının evrimii haberler üzerinden medya aracılığıyla bibliyometrik analizinin yapılmasıyla gelecekte yapılacak benzer çalışmalara kaynak sunmaktadır. Çalışmanın bir yıllık süre ile sınırlandırılmış olması yapılacak benzer çalışmalar için önem arz etmektedir. Gelecekte bu çalışmaya benzer nitelikte belli periyotlarda çalışmalar yapılırsa bu makale onlara kaynak oluşturacak, karşılaştırma ve değerlendirme yapılarak çalışmaların gelişimi hakkında bilgi sahibi olunabilecektir.

Kaynakça

Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi evre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınları.

elik, D., & Demirtaş, D. (2019). Kentsel Tarihi evrelerde Sokak Sağlıklaştırma alışmaları: Bartın rneği. *Gümüşhane University Journal of Science and Technology*, 9(4), 664-673.

elimli, M. A. (2016). Divriği Kent Dokusundaki Geleneksel Konut İncelenmesi ve rnek Sokak Sağlıklaştırılması zerine Bir Değerlendirme. *Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri*.

Çerkez, R. S., & Halaç, H. H. (2023). EKAP Sistemi zerinden Sokak Sağlıklaştırma Projelerinin Bibliyometrik Analizi. *JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES (JOSHAS)*, 9(67), 3254-3267.

Eraslan, M. H., & Koç, İ. (2022). Tarihi Kent Dokularının Korunmasında Sokak Sağlıklaştırmasının Yeri. *Kent Akademisi*, 15 (Dicle Üniversitesi 2. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu zel Sayısı), 208-224.

Fıçıcıoğlu, Ş., & Halaç, H. H. (2022). Sokak Sağlıklaştırma Üzerine Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(132), 347-363. doi:10.29228/ASOS.63816

Güner, H. E., Kozlu, H., & Büyükmihçı, G. (2019). Sokak Sağlıklaştırma Proje Deneyimi; Kayseri-Talas Kazım Paşa. *Online Journal of Art and Design*, 7(1), 184-201.

Hussain, A., Fatima, N., & Kumar, D. (2011). Bibliometric analysis of the 'Electronic Library' journal (2000-2010)2011. *Webology*, 1-8.

İnal, E. (2012). Haksız Yapı Kavramı ve Haksız Yapının Kaldırılması. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 70(1), 245-276.

Karataş, L., Alptekin, A., & Yakar, M. (2022). Mardin Tarihî 1. Cadde Yayalaştırma ve Sokak Sağlıklaştırma Projesinin Mekânsal ve Sosyokültürel Etkileri. *Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi*, 4(2), 82-89.

Keskin, Ü. (2008). Türkiye’de Sokak Sağlıklaştırma Olgusunun Örneklerle İrdelenmesi: Ankara-Beyazı, Kocaeli-Merkez ve Kayseri-Talas Örnekleri. *Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.*

Kutlu, T., & Bekiroğlu, O. (2013). Türkiye’de Yurttaş Gazeteciliği Bağlamında İnternet Haberciliği: Bianet Örneğinde Kentsel Dönüşüm Projesiyle İlgili Haberlerin Analizi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 6(2), 254-269.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2013). *28718 Sayılı Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği*. Ankara.

Özyaba, M. (1999). Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarım. *Ders Notları No:54*, 424-467. Trabzon.

Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.

Şahin, E., & Halaç, H. H. (2023). Sokak Sağlıklaştırma Alanında Hazırlanan Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(39), 1046-1060. doi:10.21076/vizyoner.1191539

Ünver, H. (2017). Sokak Sağlıklaştırmanın Tanımsal Olarak İrdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(1), 96-106.

Ünver, H., & Alptekin, O. (2021). Sokak Sağlıklandırmada Yapım Yönetimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 32(2), 99-126.

Yıldırım, S. (2021). Türkiye’de iktisat alanında hazırlanmış olan doktora tezlerin bibliyometrik analizi. *Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Zakar, L., & Eyüpgiller, K. K. (2015). *Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri*. İstanbul: Ömür Matbaacılık.

Extended Summary

Bibliometric Analysis of Street Rehabilitation Studies on News

Urban regeneration projects, known as Kentler, are environments that develop through layered improvements and consist of different types of structures. Historically, as rural-to-urban migration increased and the need for housing grew, initial settlements were established in cities, forming their historical fabric. These historical sites, inherited from the past to the present, convey traces of history, lifestyles, cultures, societal structures, identities, and more. Preserving these sites is crucial for communities to maintain their identities by interacting with their past. Historical sites serve as bridges that facilitate this interaction, ensuring their preservation, continuity, and transmission to future generations.

In recent years, historical sites, particularly those undergoing "street revitalization" efforts, have gained attention. Street revitalization involves preserving, enhancing, and ensuring the sustainability of historically significant but underutilized or dysfunctional sites. Often, historical properties are either state-owned or privately held. The emergence of street revitalization projects can be attributed to the costly nature of individually revitalizing privately owned historical properties, which owners often cannot afford. Consequently, such projects are typically carried out under the auspices of relevant institutions.

In this study, a bibliometric analysis of street revitalization projects in Turkey was conducted using news articles, which serve as a contemporary information source for society. By analyzing news coverage between January 1, 2022, and December 31, 2022, details of projects, public dissemination of project details, and public feedback were examined. The adequacy of the content of news publications regarding street revitalization projects was assessed, aiming to determine how these projects are communicated to the public and whether the information presented is sufficient and accurate.

The collaboration between media and architectural conservation efforts is evident in the detection and bibliometric analysis of street revitalization efforts via Google News. News publications serve as a method for sharing developments with readers, allowing the public to follow and be informed about these initiatives, which is crucial from an architectural standpoint in fostering public awareness and understanding of conservation efforts. The evaluation revealed varying levels of news coverage across different regions in Turkey, indicating either active projects with inadequate media coverage or regions lacking such initiatives altogether, highlighting the need for local governments and other involved institutions to take action.

Theoretical studies on street revitalization in Turkey began around 1996, but practical applications remained limited until recent years. Despite debates on the adherence of these projects to literature and conservation approaches, the recognition of architectural conservation's significance and the implementation of such projects are positive developments. Future studies building upon this bibliometric analysis, with periodic assessments, can provide valuable resources for comparative evaluations and insights into the progress of these initiatives.

This study, focusing on street revitalization projects not yet included in the literature, contributes to future research by providing a bibliometric analysis through online news, offering a foundational reference for similar future endeavors. The one-year timeframe of this study is particularly relevant for future comparative analyses, facilitating a deeper understanding of project developments over time.

Yüz Yıllık Birikim: Türkiye Kentleşmesinin Yasal, Kurumsal ve Siyasal Yapılanma Üzerinden Bir Analizi

*Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK**

Öz: Kentleşme, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde benzer koşullar altında şekillenmemektedir. Gelişmiş ülkelerde kentleşme, sanayileşme ile paralel ilerleyen bir süreçken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ciddi bir sanayileşmeye dayanmaksızın gerçekleşmekte, çalışan nüfus büyük ölçüde ekonomik gelişme açısından düşük katkısı olan hizmet sektöründe yığılmakta ve işsizlik ile gizli işsizlik ekonominin belirleyici özelliği olmaktadır. Sağlıksız, hızlı ya da aşırı kentleşme gibi olgularla tanımlanan bu kentleşme türü nitelikleri itibariyle Türkiye'nin kentleşme süreci için de geçerlidir. Bu yüzden Türkiye'de kentleşme tarihinin kapsamlı bir okumasının yapılabilmesi için, Türkiye'deki kentleşme sürecinin de kendi dinamikleri bağlamında ele alınarak batıdaki örneklerinden farklı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılında, yasal, kurumsal ve siyasal yapılanma çerçevesinde Türkiye kentleşme deneyiminin bir analizini yapmaktır. Söz konusu analiz, her dönemin kendisine özgü olan siyasal, ekonomik ve toplumsal koşulları göz önünde bulundurularak yapılmış ve ilgili mevzuat bu çerçevede ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye kentleşmesi, kentleşme, kentleşme tarihi, kentleşme politikası

One Hundred Years of Accumulation: An Analysis of Türkiye's Urbanization in Terms of Legal, Institutional and Political Structuring

Abstract: Urbanization does not occur under similar conditions in developed countries and underdeveloped and developing countries. While urbanization is a process that proceeds in parallel with industrialization in developed countries, it occurs in underdeveloped or developing countries without relying on serious industrialization, the working population is largely concentrated in the service sector, which has a low contribution to economic development, and unemployment and hidden unemployment are the determining features of the economy. This type of urbanization, defined by phenomena

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Adalet Yönetimi Bölümü, hazal.bahceci@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3967-0960.

Makale Geliş Tarihi: 17.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 16.05.2024

such as unhealthy, rapid or excessive urbanization, is also valid for Türkiye's urbanization process in terms of its characteristics. Therefore, in order to make a comprehensive reading of the history of urbanization in Türkiye, the urbanization process in Türkiye should be evaluated in the context of its own dynamics and evaluated differently from its western counterparts. The aim of this study is to make a comprehensive analysis of Türkiye's urbanization experience within the framework of legal, institutional and political structuring in the centenary of the Republic of Türkiye. The analysis in question was made by taking into account the political, economic and social conditions specific to each period and the relevant legislation was discussed within this framework.

Keywords: *Türkiye's urbanization, urbanization, history of urbanization, urbanization policy*

Giriş

Kentleşme, devingen bir toplumsal olguya karşılık gelmekte, toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğmakta ve ona göre şekillenmektedir. Kentleşmenin temelde tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçişi ifade etmesi, onun ekonomik niteliğinin ön planda olduğunu göstermektedir. Bu süreç içinde üretim etkinliklerinin denetleme işlevi giderek artan şekilde kentlerde toplanmakta; kentler bir yandan alansal olarak genişlerken diğer yandan da nüfusun yoğunluğu artmaktadır (Keleş, 2016: 211).

İç ve dış göçler, Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye toplumunu pek çok açıdan etkileyen toplumsal olguların başında gelmektedir ki bu bağlamda, Türkiye'nin kentleşme tarihi de temelde bir iskân ve göç politikası tarihidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Anadolu coğrafyasına gelen nüfus söz konusu sürecin temel dinamiklerinden birisi olmuş; 19. yüzyılın son yarısında Osmanlı Devleti'nin elinde kalan son toprak parçası olan Anadolu'ya Müslüman-Kırım Tatarları ve Çerkezlerin de dâhil olduğu 4 milyon kişi göç etmiştir. (Karpas, 1985'ten akt. İçduygu ve Sirkeci, 1999: 259). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ise Lozan Anlaşması çerçevesinde, Yunanistan'da yaşayan Müslümanların Türkiye'ye göçüne karşılık, Türkiye'de yerleşik 1,5 milyon Yunan kökenli Ortodoks Türkiye'den göç etmiştir. Erken cumhuriyet döneminde Yunanların yanı sıra Ermeni ve Musevi gruplar da ülkeden ayrılmışlardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 254, 259).

Esasında Türkiye'nin kentleşme deneyimi, 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı'nın bazı kentlerinin dünya ticaretinde yeni işlevler üstlenerek yeni roller edinmesiyle başlamıştır. Bu çerçevede İzmir, İstanbul ve Trabzon gibi liman kentleri ile liman bağlantısı olan kentlerde ticari sermaye birikiminin oluşması, modern kentsel düzenlemeleri ortaya çıkarmış; bu kentlerde geleneksel ve modern yapılı çevre arasında kalan bir kentleşme deneyimi doğmuştur (Kurtuluş, 2013: 198-199).

Çalışmada Türkiye'nin kentleşme tarihi beş ayrı dönem üzerinden incelenmiştir. Bunlardan ilki, bir dizi reform sürecini içeren ve Tanzimat dönemi olarak adlandırılan 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreci kapsamaktadır. İkincisi, Cumhuriyet'in ilanından 1950'li yıllara kadar uzanan, kentleşme hızının oldukça düşük olduğu dönemdir. Bu dönemde kentleşme hareketi, toplumun geliştirilmeye çalışılan kurumsal yapısı içinde denetim altına alınabildiğinden kentleşme henüz bir "sorun" haline gelmemiştir. 1950-1980 yılları arasını kapsayan üçüncü dönem, çok hızlı bir kentleşme sürecinin yaşandığı dönemdir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de artmaya başlayan kentleşme hızı, pek çok sorunu beraberinde getirmiş; bu sorunların çözülebilmesi için ekonomik imkânları ve yönetsel örgütlenme düzeyi yetersiz kalan Türkiye'de kentleşme, bu dönem itibariyle toplumsal bir sorun olarak gündeme gelmiştir (Tekeli, 2011b: 233). Dördüncü dönem, 1980-2000 yılları arasını kapsayan dönemdir. Kentleşme hızının yavaşladığı bu dönem, tüm dünyada uygulanmaya başlanan neoliberal ekonomi politikalarının kentleşme politikaları üzerinde yarattığı önemli dönüşümlerin başlangıcına tekabül etmektedir. Nihayet beşinci dönem ise, 2000'lerin başlarından günümüze kadar uzanan, bir önceki dönemin etkilerinin yakıcı şekilde hissedildiği, sermayenin kentler üzerindeki egemenliğini ilan ettiği ya da yaygın tabirle "sermayenin kentleştiği" dönemdir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kentleşme

Türklerin Anadolu'ya göçü 5. yüzyıldan itibaren başlamış, 1071 yılı Türk ve Müslüman göçünün hızlanması açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu süreç boyunca büyük ölçüde kırsal alana yerleşen bu nüfus, tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. Takip eden süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya doğru genişleme politikası, uzun bir süre boyunca Anadolu'da kent nüfusunun artmasını engelleyen önemli etkenlerden birisi olmuştur. Bu dönemde Bursa, Edirne ve İstanbul dışında sadece Avrupa sınırları içindeki kentler büyümüş, eyalet merkezlerinde de bir ölçüde nüfus artışı gerçekleşmiştir. 17. yüzyıl Anadolu'da nüfus ve kentleşme açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde uzunca süren savaşlar nedeniyle Anadolu'da ciddi ekonomik sıkıntılar yaşanmaya başlamış, tımar sistemi ve ona bağlı askerlik sistemi bozulmuş ve Celali isyanları Anadolu'da yaşanan düzenin bozulmasına neden olarak bir kargaşa ortamı yaratmıştır. Aynı zamanda savaşlarda yaşanan toprak kayıpları nedeniyle İmparatorluğun kenar bölgelerinden iç taraflarına doğru göçler başlamış, Osmanlı İmparatorluğu bu sebeplerle birkaç defa iskân uygulamalarına girişmiştir (Halaçoğlu, 2014: 28-29). Anadolu'da kentlerin nüfuslarının artmaya başlaması, bu dönemden itibaren gerçekleşmiştir.

Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi sonrasında kapitalist ekonomik sistemin gelişmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyılın ikinci

yarısında dünya kapitalizmine entegre olması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa’da Aydınlanma Dönemi sonrasında gelişen modernite projesi, benzer bir yayılcı süreçle İmparatorluğu da etkisi altına almıştır. Bu iki etmenle birlikte 1840’lı yıllarla birlikte Osmanlı’da değişmeye başlayan ekonomik yapı, kurumsal yapıdaki dönüşümü beraberinde getirmiş; bu dönüşümlerin en önemli etkileri ise özellikle liman kentlerinde görülmeye başlamıştır (Adıgüzel, 2004: 150). Bu dönemde kentleşme sürecini etkileyen en önemli gelişme ise, 1877 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı’nın kaybedilmesinden sonra, her kaybedilen savaş sonrası giderek artan bir şekilde Anadolu topraklarına doğru yaşanan büyük göç dalgasıdır (Tekeli, 2006). Kabaca 1876-1918 yılları arasını kapsayan bu göç dalgası, Türkiye’nin kentleşme sürecini şekillendiren en önemli tarihsel dönüm noktalarından birisidir.

Bir yandan Anadolu’ya yoğun göçlerin yaşandığı, diğer yandan Osmanlı ekonomisinin dünya kapitalist sistemine eklemleme çabalarının doğduğu bu dönemde, özellikle büyük kentlerin merkezlerinde konumlanan bankalar, sigorta şirketleri, işanları ve oteller yeni ilişkilerin işareti olmuş; bu yeni ilişkiler yeni altyapıların kurulmasını gerekli kılmıştır. Bunun bir sonucu olarak kent merkezinde ya da merkez civarında demiryolu istasyonları, limanlar ve posta binaları inşa edilmiştir. Takip eden süreçte modernleşme sürecinin etkisiyle kurumsallaşan devlet ve oluşan bürokrasiyle birlikte merkezde devlet daireleri yer almaya başlamıştır. Diğer önemli değişim ulaşım alanında yaşanmış; yaya ya da at arabası kullanımına uygun organize edilen kent içi ulaşımın yerini araba ya da tramvay, vapur, banliyö treni gibi toplu taşıma araçları ile yapılan ulaşım şekli almaya başlamıştır. Dünya ekonomik sistemine eklemleme sürecinin en önemli etkileri ise konut alanlarındaki farklılaşma esasında görülmüş; “millet esaslı” farklılaşmanın yanı sıra “sınıf esaslı” bir farklılaşma da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni ulaşım ve toplumsal tabakalaşma sistemi ise diğer bir önemli değişikliği doğurmuş; kentler çevrelerine yayılarak genişlemeye başlamış ve banliyöleşmenin ilk biçimleri ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2011a: 305).

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise kent planlama çalışmalarının başlaması olmuştur. İlk olarak İstanbul’da başlayan, 1836-1837 arasında Von Moltke tarafından yapılan kent planlaması uygulaması, 1850’li yıllarla birlikte İstanbul dışındaki kentlere de yayılmaya başlamıştır. İstanbul için 1848 tarihinde Avrupa’daki gelişmelerden etkilenilerek çıkarılan Ebniye Nizamnamesi ile ahşap bina yapımı yasaklanarak bütün yapıların kâgir olması zorunlu kılınmış; ardından tüm imparatorluğu kapsayacak şekilde 1864’te “Ebniye ve Turuk Nizamnamesi”, 1882’de ise “Ebniye Kanunu” yürürlüğe konmuştur (Tekeli, 2006).

1923-1950 arası dönemde kentleşme

Cumhuriyetin ilanı hem bir modernleşme ve çağdaşlaşma projesi hem de bir kentsel gelişme projesidir. Bu yüzden kentleşme politikaları, yeni rejimin

kurucularının hızla giriştiği kurumsal yapılanma sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Söz konusu politikalar iki temel öncelik üzerinden şekillenmiştir: Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilirken yakıp yıktığı Batı Anadolu kentleri planlanarak yeniden imar edilmeli ve başkent Ankara genç Cumhuriyet'e yaraşır bir şekilde planlanmalıdır.

Kent planlaması konusunda büyük ölçüde Osmanlı'nın son döneminde gelişen ve devralınan birtakım deneyimler bulunmakla birlikte modern bir kent oluşturmak için geliştirilecek politikalar noktasında yeni rejim henüz önemli bir birikime sahip değildir (Tekeli, 2011a: 308). 1923 yılı Türkiye'si, savaştan yeni çıkmış, kapitülasyonlar sebebiyle çok ciddi bir borç yükü altında, sermaye birikimi olmayan ve kalkınmanın sağlanabilmesi için gereken mal, emek, üretim araçları ve insan kaynağından büyük ölçüde mahrum, kalkınmanın motoru olabilecek burjuvazinin gayrimüslimlerden oluştuğu, 13,7 milyonluk nüfusun %76'sının kırsalda yaşadığı (Ahmad, 2010: 39) kırsal bir toplum özelliklerine sahiptir. Bu durumda kalkınmanın hızlı bir şekilde sağlanması için izlenmesi gereken yol bellidir: Sömürge ülkelerin doğal kaynaklarını transfer edemeyen her ülke için zenginliğin üretilmesi ulus içi bir sorundur ve bu noktada sermaye birikiminin sağlanması için devletin doğrudan müdahalesi şarttır. Devlet, kapitalist gelişme olanakları üretme ve belirli gruplar lehine sermaye birikimi sağlamanın yanı sıra, bu süreçten zarar gören toplum kesimlerini de ikna edecek mekanizmaları üretmek zorundadır (Çavuşoğlu, 2014: 42). Kırsal bir toplum kimliğinden batılı ve çağdaş bir topluma geçiş yapacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni fiziksel çevresi bu dönüşümün önemli itici güçlerinden birisi olarak tahayyül edilmiştir. Diğer bir itici güç ise Ankara'nın yeni çağdaşlaşma modeli çerçevesinde, gerçekten aydınlanmış bir ulus devletin başkenti haline gelmesidir. Bu iki strateji de yukarıda sözü edilen kalkınmaya yönelik mekanizmaları tesis etmenin önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda Anadolu'nun tüm kaynaklarının harekete geçirilmesi amacıyla demiryolu ağının tüm ülkeyi saracak bir şekilde genişletilmeye çalışılması ve bu demiryolu ağı üzerindeki küçük Anadolu kasaba ve kentlerine sanayi tesisleri kurulması, dönemin kentleşme-modernleşme-kalkınma stratejisinin ilk uygulamalarından birisi olmuştur. Başkentini sembolik olarak Osmanlı'yı çağrıştıran İstanbul'dan Ankara'ya taşınma kararı sonrası, Osmanlı'dan 20 bin nüfuslu bir Orta Anadolu kasabası olarak devralınan Ankara'nın 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilmesi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri için yer seçim kararları, Ankara'yı merkezine alan bir ulaşım ağının oluşturulması gibi girişimler ulus devletleşme sürecinin mekândaki diğer tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleş, 2018; Kansu, 2019: 127; Şengül, 2001: 71).

Dönem içinde ilk önemli yasal ve kurumsal değişikliklerin önemli bir kısmı başkent Ankara'nın kentsel gelişimi adına gerçekleştirilmiştir ki, Ankara deneyiminin de tüm Türkiye kentleri ve kentleşme politikaları açısından bir laboratuvar olarak görülmesinin temelinde de bu durum yatmaktadır. Bu

doğrultuda 1924 yılında çıkarılan 417 sayılı Kanun Ankara'yı, bir taşra belediyesi olmaktan çıkarmış; İstanbul ile aynı görev ve yetkilere sahip bir Şehremaneti haline getirmiştir. 1928 yılına gelindiğinde Şehremaneti'nin teknik kadro ve örgütlenmesinin imar konusunda yetersiz kaldığının fark edilmesi, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir Ankara İmar Müdürlüğü'nün kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı yıl Ankara'nın imar planının hazırlanması için açılan uluslararası yarışma, Herman Jansen tarafından kazanılmış ve Jansen Ankara'nın imar planını hazırlamıştır. Jansen Planı, hem yeni Cumhuriyet'in çağdaşlaşma şiarının gerçekleştirilmesi hem de başkent olduktan sonra hızla göç almaya başlayan Ankara'nın kentsel sorunlarının çözülebilmesi açısından önemli görülmesine rağmen Plan'ın Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildiği 1932 yılına kadar avan proje olarak kalması ve bu tarihte mevcut haliyle devreye konulması, 1932 sonrası dönemde içinden çıkılamayacak imar hatalarına sebep olmuştur. 1926'da vatandaşın konut ihtiyacının karşılanabilmesi adına gerekli önlemleri almak için kurulan Emlak ve Eytam Bankası geniş halk kesimleri için ucuz konut üretimi konusunda önemli bir başarı sağlayamamış ve Ankara'da büyük ölçüde üst gelir grupları için konutlar inşa edilmesine ön ayak olmuştur. Ankara'daki bu spekülative arsa uygulamaları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm Türkiye kentlerine yayılacaktır. Böylece henüz Ankara dışındaki kentlerde önemli bir büyüme oranının bulunmadığı bu dönemde Türkiye, Ankara örneğinde ilk kez, hızla büyüyen ve spekülative bir arsa piyasasına sahip olan bir kentte imar planı uygulamanın zorluklarıyla yüzleşmiştir (Tekeli, 1998).

Erken Cumhuriyet döneminin, devletin girişimleriyle “modernleşmeyi kentsel yapıyı çevre içinde temsil etme” motivasyonu, ilk olarak kendisini kamu yapıları üzerinden görünür kılmış; kentler inşa edilirken yönetim ve kamu binalarına öncelik verilerek yeni yollar açılmıştır. Buna karşın spekülative bir şekilde arsa fiyatlarının yükselmesi ve inşaat malzemeleri fiyatlarının artması gibi bazı dönemsel etmenler nedeniyle yeni konut yapımı konusunda yeterli düzeye ulaşamamıştır. Konut üretiminin artırılması için kooperatifler kurulması yönetimine başvurulmuş ve ilk olarak 1935 yılında Ankara'da Bahçelievler Yapı Kooperatifi kurulmuştur. 1930'lu yıllarda önemsenen bir diğer önemli konu ise işçi ve memur konutlarının yapımı olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi, çağdaş ve modern bir kentsel gelişme motivasyonu ile, Ankara örneğinde edinilen deneyimler doğrultusunda, Osmanlı'dan kalan mevzuatı değiştirmek ve yeni bir kurumsal yapılanmaya gitmek amacıyla 1930-1935 yılları arasında altı tane önemli kanun çıkarmıştır. Bu kanunlar, 1930 yılında çıkarılan “1580 sayılı Belediye Kanunu” ve “1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”, 1933'te çıkarılan “2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu” ve “2033 sayılı Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”, 1934'de çıkarılan “Belediyeler İstimlak Kanunu” ve 1935'te çıkarılan “2763 sayılı Belediye İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun”dur. Özellikle “2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu” ile belediyelere beş yıl içinde uzun dönemli kent planları hazırlamak

yükümlülüğü getirilmiş ancak, belediyeler bunun için gerekli olan personel, teknik bilgi, mali olanak ve diğer ihtiyaçlarla donatılmadığından hazırlanan imar planları, büyük ölçüde, dar bir fiziksel planlama anlayışıyla ortaya konmuştur. Bu sorunların çözümü için takip eden süreçte, özellikle belediyelere planlama ve altyapı projeleri konusunda teknik ve mali destek vermek amacıyla 1945 yılında 4159 sayılı Kanun ile İller Bankası kurulmuş, 1948 yılında ise belediyelerin gelirlerinin arttırılması amacıyla 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu çıkarılmış ancak belediyelere kaynak sağlanması konusunda istenilen başarı yakalanamamıştır.

1950'lere kadar geçen süreçte bir yandan kentsel mekân kapitalist bir mülkiyet anlayışına elverişli hale getirilirken diğer yandan kırdaki devlete ait toprakların dağıtılması ve tarımsal üretim araçlarının geliştirilmesiyle bir verimlilik artışı hedeflenmiş ve Köy Enstitüsü gibi kurumlarla Cumhuriyet ideolojisi yaygınlaştırılmaya ve yerleştirilmeye çalışılmıştır.

1950-1980 arası dönemde kentleşme

II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin toplumsal değişim ve dönüşüm süreci üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Türkiye'de tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş, savaş sonrası yeniden kurulan dünya düzeninin yeni kurumsal yapılanmasına ayak uydurma çabasının sonuçlarından birisi olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, aynı zamanda, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında hızlı bir şekilde girilen modernleşme projesinin de nitelik değiştirmesi anlamını taşımaktadır.

Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarının değişmeye başlaması, dönemi şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Bu dönemde Demokrat Parti, Dünya ekonomisiyle bütünleşme motivasyonu temelinde, ithal ikameci ekonomi politikalarını hayata geçirerek Türkiye'ye dış yardım, kredi ve yabancı sermaye girişini başlatmıştır. Böylece sanayi yatırımlarına öncelik veren uygulamalar son bulmuş; savaş öncesinde iç pazara hapsolan ülke ekonomisinin tarımda modernizasyon odaklı dışa açılma süreci başlamıştır. Bir önceki dönemde uygulanan "demiryolları ağırlıklı altyapı yatırımları stratejisi"ne son verilerek, "tarım ürünlerinin bölgesel ve ulusal pazarlara taşınmasını kolaylaştıracak karayolu ağırlıklı altyapı stratejisi"ne geçilmesi yine bu sürecin önemli sonuçlarından birisi olmuştur. Bu sürecin bir parçası olacak şekilde, liberal piyasa ekonomisine geçişe yönelik adımların hız kazanması, kentlerde ciddi ölçülerde demografik ve fiziksel yoğunlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan en önemli değişim, bu döneme kadar sadece Ankara'da yaşanan yıllık %6 düzeyindeki nüfus artışının, bu dönemden itibaren Türkiye'nin genelinde görülmeye başlamasıyla Türkiye'nin hızlı bir kentleşme sürecine girmesidir. Bu durumun altında yatan sebeplerin başında, bu

yıllarda ABD ve Dünya Bankası öncülüğünde başlatılan, az gelişmiş ülkelerin tarım ürünlerindeki ihracatını arttırarak bu ülkelerin tarım sektörlerini modernize etme yoluyla kalkınmalarını hızlandırmaya yönelik programları gelmektedir. Türkiye'nin de 1950'li yıllarda bir kalkınma stratejisi olarak benimsediği bu program, Marshall Planı kapsamında sağlanan kredilerle tarımda hızlı bir traktörleşmenin başlamasına neden olarak köylerden kentlere kitlesel bir göç hareketinin başlamasında önemli bir etken olmuştur. Tarımda makineleşme süreciyle birlikte yaşanan geleneksel toprak sahipliğinin değişmesi ve yerini topraksızlaşma ya da toprakların belli kesimlerde toplandığı bir düzene bırakması ve başta karayolları olmak üzere ulaşım koşullarında yaşanan gelişmeler ve bir iletişim kanalı olarak radyonun giderek yaygınlaşması da kırsal alandaki nüfusu kentlere yönelten diğer etmenler olmuştur. Böylece 1950'li ve 1960'li yılların iç göçü, başını tarımda düşük üretkenlik ve kırsal alanda artan işsizliğin çektiği "itici" faktörlerle karakterize olmuş; kentlerde eğitim, sağlık ve sosyal imkanlara erişimin başını çektiği "çekici" faktörlerin birleşmesiyle de kırdan kente göç giderek hız kazanmıştır. 1950'de nüfusun %19'u kentlerde yaşıyorken, 1970'de bu oran % 36'ya, 1990'da ise % 56'ya yükselmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

Bu dönemde kente yoğun bir şekilde göç eden kitlelerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalınması ve hızla büyüyen kentsel alanların altyapı yatırımları ve kentsel hizmetler gereksinimlerini karşılayacak kaynağın sağlanamaması, kırdan kente göç eden kitlelerin, barınma ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla çözmek amacıyla hazine arazileri üzerinde gecekondular inşa etmeye başlamalarına neden olmuştur. Kentlerin etrafında sağlıklı ve altyapıdan yoksun gecekonduların oluşmasının üzerine, dönemin toplu taşıma imkânlarının kent içi ulaşım ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalması da eklenince, kent içi ulaşımın sağlanmasında "dolmuş" kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler, "kentlerin moderniteye uygun olarak gelişen kesimleri ile "kendiliğinden" gelişen kesimlerinin birbirinden ayrılarak ikili bir yapıya bürünmelerine neden olmuştur" (Tekeli, 2011a: 316).

Kentlerde sürekli olarak artan gecekonduların bir süre sonra dönemin yöneticilerini, bu yapılarla karşı belli düzenlemeler yapmaya zorlamış ve çözüm olarak bu yapıları yasallaştırma yoluna gidilmiştir. Bu çerçevede ilk defa 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı Af Kanunu ile Ankara'nın belli alanlarındaki gecekondular bir yıllık süre için af kapsamına alınmıştır. Bir yıl sonra çıkarılan 5431 sayılı Kanun'la da bu af tüm ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır. 1950'li yılların ortalarında Jansen Planı'nın Ankara için öngördüğü nüfus ve dolayısıyla yerleşme sınırları aşıldığı için yeni bir imar planına ihtiyaç duyulmuş, bu doğrultuda 1955'te açılan uluslararası yarışmayı Nihat Yücel- Raşit Uybadin ekibi kazanmıştır. 1957 yılında Ankara'nın ikinci planı olan Yücel-Uybadin Planı onaylanmıştır. Ancak, Yücel-Uybadin Planı'nın Ankara için 30 yıllık nüfus öngörüsü de birkaç yıl içinde gerçekleşmiş, kente yoğun göçün kent

çevresinde oluşturduğu gecekondu alanlarının büyüklüğü kentin düzenli alanlarını aşmıştır (Altaban, 1998: 53-55).

1953 yılında çıkarılan “6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkındaki Kanun”un ayla birlikte getirdiği “bazı pozitif kapasite geliştirici önlemler”i, 1956’da çıkarılan “Kamulaştırma Kanunu” takip etmiş ve bu Kanun’la, ilgili tarihten önce yapılan gecekondu “yasal” kabul edilmiştir (Tekeli, 2011a: 318). Aynı yıl çıkarılan “6875 sayılı İmar Kanunu” ise, planlamanın belediye sınırları dışında mücavir alanlara taşınması minvalinde büyüyen kentlerin imar sorunlarına bir çözüm arayışını yansıtmaktadır. 1958 yılında “7116 sayılı Kanun” ile kurulan “İmar ve İskân Bakanlığı” ile de hızlı kentleşme karşısında planlama, konut ve yapı malzemesi konularında uzman bir kurum oluşturularak ilgili sorunlara çözüm bulunması amaçlanmıştır. Kentlerde yaşayanlar için ödeme güçleriyle uyumlu, yeterli sayıda konut sağlayabilmek bu dönemin en önemli sorunu olarak ifade edilebilir.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasası’yla kabul edilen sosyal devlet ilkesi ve refah devleti anlayışı, dönem içinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamlandırabilmek açısından önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu süreçte devletin, vatandaşların klasik özgürlüklerini garanti altına alma sorumluluğunun yanı sıra, yaşamsal maddi ihtiyaçlarını karşılamakla da yükümlü olduğunun anlaşılması Anayasa’da, “Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.” Hükmünün yer almasına neden olmuştur.

Türkiye için 1960’lı yıllar, İkinci Dünya Savaşı sonrasından beri hızlanarak ilerleyen kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sorunların nitelik değiştirdiği bir dönemdir. Bu zamana kadar metropoliten ölçekteki tek kent İstanbul iken, Ankara ve İzmir de hızla büyümeye başlamış; kentlerin giderek belediye sınırları dışına taşması büyük kentlerde çok sayıda belediyenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dönem içinde aynı zamanda özel araba sahipliğinin yaygınlaşmaya başlamasıyla yüksek gelirli grupların kentin dışındaki alt kentlerde yaşama eğilimi başlamış, sanayileşmenin de yoğunlaşmasıyla, küçük sanayi, kent merkezlerinde; büyük ve organize sanayi ise kentin yakın çevresinde kümelenmiştir.

Hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunların çözülebilmesi amacıyla kurumsal ve yasal yapılanmada gidilen değişikliklerden bir diğeri 1965 yılında çıkarılan 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu’dur. Bu Kanun’la bir parselde çok sahipli konut yapıları inşa etmenin önünün açılması, yapsatçı müteahhitlerin konut üretiminde önemli bir rol üstlenmeye başlamasına neden olmuştur. Özellikle Ankara’da konut sorununun bu şekilde piyasa mekanizmasına terk edilmesi, düşey yoğunluğun artmasıyla sonuçlanmış ve Ankara kısa bir süre sonra Cumhuriyet’in ilk planlı şehri olma özelliğini yitirmiştir (Altaban, 1998:

55). 1969 yılında İmar ve İskân Bakanlığı'nın uygulama yönünü güçlendirmek amacıyla Arsa Ofisi kurulmuştur. Dönemin en önemli yasal düzenlemesi ise 1966 yılında çıkarılan Gecekondu Kanunu olmuştur. İlk kez gecekondu kavramının kullanıldığı Kanun, gecekondu alanlarının ve dolayısıyla İmar Kanunu'nun dışında yeni bir meşruiyet çerçevesinin varlığının resmen kabul edilmesi açısından önemlidir. Bu Kanun'la birlikte gecekondu yapımının önlenmesi konusunda belediyelere önemli yetkiler verilmiş ancak, 1980'li yıllara doğru büyük kentlerin çeperlerinin gecekonduyla çevrilmesinin önüne geçilememiştir.

1980-2000 arası dönemde kentleşme

1980 sonrası yerleşim sistemini etkileyen en önemli değişimlerden birisi, sanayileşmede yaşanan gelişmeleri, İstanbul merkezli büyük sermayenin sürüklemeye başlamasıdır ki bu da, yatırım yeri seçimleri üzerinden sanayileşen illerin belirlenmesindeki temel unsurdur. Çünkü başta büyük sermayeli sanayilerle girdi-çıkı ilişkileri bulunan küçük ve orta ölçekli sanayi olmak üzere pek çok sektör büyük sermaye yatırımlarını takip etmektedir. Bu açıdan dönem içinde büyük sermayenin yatırımları daha çok İstanbul ve İzmir gibi önemli merkezlerin yakın çevresindeki Tekirdağ, Sakarya; Kırklareli, Bursa, Kocaeli Çanakkale, Manisa ve Eskişehir gibi illerde yoğunlaşmış; bu illerdeki gelişme büyük ölçüde söz konusu yatırımlar tarafından şekillenmiştir. Dönemin kentleşme ve bölgesel gelişme dinamiklerini etkileyen bir diğer etmen ise, Türkiye'nin dünya ekonomisiyle eklenme biçiminin küçük ve orta ölçekli sermaye ile kurulabilen, dış pazarlara yönelik üretim yapan, tekstil ve gıda gibi emek ya da hammadde yoğun sektörlerle belli bir gelişme olanağı sağlamış olmasıdır ki bu çerçevede ilgili sermaye yatırımlarının bir bölümü İstanbul ve İzmir gibi kentlerdeki orta ölçekli sayılabilecek kesimlerden, bir bölümünün de "Anadolu kaplanları" olarak adlandırılan, bazı Anadolu kentlerinin yerel sermaye olarak adlandırılabilen kesimlerinden oluştuğu görülmektedir. Bu gelişmelere rağmen bu dönemde, genel olarak küçük bir kesim dışındaki hemen bütün illerin kentleşme ve bölgesel gelişme dinamikleri açısından bir gerileme içinde olduğu ve hızla büyük kentlere doğru göç verdikleri ifade edilmelidir (Ataay, 2004: 38,39).

1975-1980 yılları arasında Türkiye'de kentleşme hızı zirveye ulaşmıştır. Göç bu yıllarda batı bölgelerine, bu bölgelerde de büyük kentlere yönelmiştir. Adana-Samsun hattının batısındaki kentler göç alan kentler olurken, 1980'lerin ikinci yarısında doğudaki kentler de arazi de olsa hızlı göç almaya başlamış; özellikle Diyarbakır, Van, Adıyaman gibi kentler mevcut imkanlarıyla kaldıramayacakları bir nüfusla karşılaşmışlardır.

1980 sonrasında hizmet sektörü, büyük sermayenin bu sektöre yönelmeye başlamasıyla tarım ve sanayi aleyhine önemli bir ağırlık kazanırken, birikim süreçleri açısından da kentlerin öneminin artması sonucu ortaya çıkmış ve kentler

büyük sermayenin istekleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bu sonucu ortaya çıkaran, 1970'lerin sonlarında yaşanan dünya ekonomik krizinin Türkiye'ye yansımalarıdır. 1980'li yıllara gelindiğinde ekonomik krizi aşmaya yönelik olarak başta IMF olmak üzere uluslararası kuruluşlar tarafından gelişmekte olan ülkelere empoze edilen dışa açık büyüme stratejisi, çalışan kesimlerin hayat şartlarındaki düşüş ve 1970'li yıllarla birlikte başlayan kentlerdeki siyasal hareketlerin son bulmasına neden olan 1980 Askeri Müdahalesi, Türkiye kentleri için başlayan yeni dönemin yapıtaşları olmuştur. Bu dönemde sermaye, yaşadığı krizden çıkmak için üretici rolünden sıyrılarak spekülasyon alanlarına kaymış; finans sektörü ve rant yaratma potansiyeli nedeniyle özellikle büyük kentler önemli odaklar haline gelmeye başlamıştır. Tekeli'nin (2009: 88) "büyük sermayenin spekülasyon kentine geçildiğini" ifade ettiği bu süreçte, ithal ikameci politika yıllarında ihmal edilen altyapı, ulaşım, konut gibi alanlara sermaye yatırımları artmaya başlamıştır.

1980'li yıllarda başlayan "kentlerin yeniden yapılanması" şiarı en çok, 1940'lı yıllardan itibaren büyük ölçüde gecekondulaşma üzerinden gelişen büyük kentlerin gecekondu bölgelerini etkilemiştir. Kentlerin rant odakları yaratmada başrole yerleşmesi, hem yöneticileri hem de siyasetçileri kentin potansiyel gelişim alanları olan gecekondu bölgelerinin değişim değeri üzerinden yeni stratejiler geliştirmeye yönelmiştir. 1985 yılında çıkarılan gecekondu affı ile bu alanların dönüştürülmesi girişimi, özellikle kent merkezine yakın olan bölgelerin apartmanlaşması sürecini hızlandırarak gecekondu sakinlerinin de kentsel arsa piyasasına sahiplik temelinde girmelerine neden olmuş ve sermayenin izlediği mantık ile bütünleştirilmelerine hizmet etmiştir. Diğer yandan dönemin önemli uygulamalarından olan kooperatifçilik temelinde 1984 yılında kurulan toplu konut idaresinin sağladığı kredi imkanlarıyla artan kooperatif konutları da, büyük alan gereksinimleri dolayısıyla kentlerin desantralize olma sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda söz konusu gelişmelerle kentsel eşitsizlik ve kutuplaşma dönem içinde giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bir yanda yeni kentsel stratejilerle kendi içinde de ayrılan gecekondu bölgeleri varlığını sürdürürken, diğer yanda rant ekonomisinin kısa sürede zenginleştiği kesimlerin sağlıklı, güvenli ve kirli kentten kendini soyutlayan sitelerde yaşamaya başladıkları zengin gettoları kentlerin olağan manzarası haline gelmiştir.

Dönem içinde yaşanan yasal ve kurumsal yapılanma üzerindeki değişimlere bakıldığında ise ilk önemli değişiklik, 1984'te Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) kurulması ve toplu konut sunum biçiminin 1980 sonrasında çıkarılan toplu konut yasalarıyla kurumsallaşmasıdır. Böylece 1980 sonrasında konut sorunu, hem gecekonduların da içinde olduğu mevcut konut stoklarını inşaat sektörü ve piyasaya açarak, hem de Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu gelişme, özellikle ilk yıllarda konut alanına kaynak aktarımının hızlanmasını sağlamış ve Türkiye'de kentsel

formların oluşma süreçlerini önemli şekilde değiştirmiştir. 1981 ve 1984 tarihli toplu konut kanunlarının alt gelir gruplarına yönelik konut üretimi amacından çok, kent çeperindeki kamu arazilerini arsaya dönüştürme işlevini gördüklerini belirtmek gerekmektedir. Kurumsal alanda yaşanan bir diğer önemli gelişme, İmar ve İskân Bakanlığı'nın kaldırılarak görevlerinin Bayındırlık Bakanlığı'na aktarılmasıdır. Bu gelişmelerin yanı sıra, 1983 ve 1984'te çıkarılan kanunlarla belediyelerin kaynakları artırılmış ve imar planı yapımı ile onanmasına ilişkin yetkiler belediyelere aktarılmıştır (Tekeli, 2011c: 132).

1983 ve 1984 yılları, 2805 ve 2811 sayılı imar affi kanunlarının da çıkarıldığı yıllardır. Bu kanunlar, gecekonduların oturanlara hem mülkiyet hem de yüksek yapılaşma hakkının tanınmasını sağlayarak ilgili bölgelerin rant değerlerinin artmasını neden olmuştur. Bu af kanunlarından sonra 1986, 1987 ve 1988 yıllarında peş peşe çıkarılmaya devam edilen imar aflarıyla, ilk kuşak gecekondulara tek katlı gecekondularını 4-5 katlı apartmanlara dönüştürme imkânı tanınmış, bu da onları ev sahibi yapmanın ötesinde yapsatçıya da dönüştürmüştür. Bu süreçte özellikle 1988 yılındaki düzenlemeyle 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondular Kanunu'nun "arsa ve konut tahsis edilenlerin 20 yıl bu arsa ve konutu satma ve devretme haklarının olmadığını" düzenleyen hükmünün değiştirilmesi, gecekonduların alınıp satılmasının veya müteahhit eliyle apartmanlaşmasının yasal zeminini oluşturmuştur. Böylece 1980'li yıllarda Türkiye'de gecekondular ticarileşmiş ve bu alanları işgal eden, yapan ve kullanan kesimlerin farklılaştığı bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı kısa süre içinde kente önceden gelmiş göçmen grupların ve kentin imtiyazlılarının, kentteki imtiyazsız ve sonradan gelen göçmen gruplar üzerinden zenginleşerek yoksulluklarını ve kültürlerini bu kesime devrettikleri bir ilişki ağının ortaya çıkmasına neden olmuş; kent yoksulluğu daimi ve sürekli kılınmıştır. Bu sürekliliği besleyen etken ise, bir önceki dönemde var olan dayanışmanın yerini değişim değeri ön plana çıkan gecekondular olgusuyla birlikte eşitsiz güç ilişkilerine dayalı hiyerarşinin almış olmasıdır.

1990 yılından sonra kentlerde gerçekleştirilecek kapsamlı dönüşümlerin gerçekleştirilebilmesi için mevzuatta köklü değişikliklere girilmeye başlanmıştır. 1990'ların ortaları, kentsel mekânların gelişim ve dönüşümünde uluslararası sermaye ve küreselleşmenin etkilerinin, esas olarak gözlemlenmeye başladığı yıllardır. Bu dönemden itibaren, önceki yılların kentleşme sürecine damgasını vuran gecekondular ve kaçak yapılaşmalar giderek görünürliğini yitirecektir. Sermaye, kent mekanının değerini keşfetmiş ve bu dönemden itibaren arsa değerleri, daha önce hiç olmadığı ölçüde, giderek artmaya başlamıştır.

1973 yılında petrol nedeniyle ortaya çıkan küresel ekonomik krizden kurtulmak için sunulan merkezi devlet bütçelerinin kısılması ve sosyal refah devleti anlayışının terk edilmesi gerektiğine yönelik anlayış, pek tabii, kentleşme

politikalarını da doğrudan etkilemiş; yerel yönetimler rant geliştiren projeler üretip kendi bütçelerini yaratmak zorunda bırakılmışlardır. Bu şekilde karşımıza bugün de yakinen bildiğimiz, uluslararası ve büyük sermayenin yatırımlarını kendisine çekebilmek için yarıştıran ve sosyal belediye anlayışının yerini girişimci belediye anlayışının aldığı bir manzara çıkmıştır. Türkiye’de neoliberal kentsel dönüşüm 1980’lerin ortaları itibariyle sanayisizleşme, merkezdeki gecekondu bölgelerinin apartmanlaşması, gecekondu affi gibi yasalarla gecekonduyunun metalaştırılması gibi görünümeler altında başlamış olsa da, neoliberal kentsel politikalar esas olarak 2002 sonrasında hâkimiyetini ilan etmiştir (Erman, 2020: 69-70).

2000’li yıllardan günümüze kentleşme

Türkiye kentleşme tarihi açısından 2000’li yıllar, kentsel mekânın organizasyonunda piyasanın hakimiyetini kurduğu ve dolayısıyla kentleşme politikalarının da büyük ölçüde bu ekseninde şekillendiği yıllar olması açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Türkiye kentlerinin sermayenin karını en iyi şekilde maksimize etmesi motivasyonu ile dönüştürüldüğü bu süreçte, temelde 1980’li yıllarla birlikte başlayan piyasanın kentsel mekândaki üstünlüğünü kurma şiarı, kentsel yatırımların hem nitelik hem de nicelik olarak arttırılmasıyla ilerlemiş ve Türkiye kentleri için yeni bir sayfa açılmıştır.

Bu dönem kentleşmesinin birbiriyle bağlantılı iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bir önceki dönem uygulamaya geçirilen neoliberal ekonomi politikalarıyla birlikte üstün bir hale gelen piyasanın, hem yaşanan krizleri aşmak hem de kapital elde etmek amacıyla kentsel mekânda şimdiye dek hiç olmadığı kadar merkezi bir rol üstlenmesi ve artan kentsel yatırımlardır. İkincisi ise, bu motivasyonu destekleyecek şekilde, doğrudan devletin düzenleyici rolünün bir uzantısı olarak gündeme gelen ve büyük bir bölümü neoliberal yeniden yapılanmanın temel unsurlarını içeren, imar mevzuatı kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler aracılığıyla kentin yeniden organizasyonudur. Sermaye ve devlet arasındaki resmi olmayan bir anlaşmaya temel teşkil eden bu süreç, büyük ölçüde, sermayenin bu alanları yeniden yapılandırması yönündeki engellerin devlet tarafından yasalar yoluyla kaldırılmasına ve sermayenin kentsel mekânı rahatlıkla yeniden organize etmesine hizmet etmiştir. Bu iki eğilim de 1990’lı yıllarla birlikte Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri adına öne sürdükleri “bölge planlama ve bölgesel gelişme dinamiklerinin anlamını yitirdiğine yönelik” savlardan beslenerek gelişmiş, kentler zaman içinde plansız olarak büyük parçalar halinde gelişen, dev birer yatırım sahasına dönüşmüştür.

2000’li yıllarda değişen kentsel politikalarla birlikte kentleşmeye ilişkin yeni kavramsallaştırmalar da gün yüzüne çıkmaya başlamış; kentsel dönüşüm kavramı bu şekilde gündeme gelmiş ve bu dönemden sonra kentlerde yapılacak

her türlü değişim hareketi yerine kullanılarak Türkiye kentlerinin gelişim sürecine yön vermiştir. Bu çerçevede çıkarılan yasal düzenlemelerinden ilki, 04.03.2004 tarihli “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”dur. Bu kanun, 1999 Depremi’nin yıkıcı etkisiyle 2000’li yıllarla birlikte gündeme gelen kentsel dönüşüm ve yenilemeyle doğrudan ilişkili olarak çıkartılan ilk kanun olması sebebiyle önemlidir.

2000’li yılların “kamu yönetiminde yeniden yapılanma” şiarı, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusunun da gündeme taşınmasına neden olmuş ve bu kapsamda yerel yönetimlere yönelik temel kanunlar 2005 yılında yenilenmiştir. Yerel yönetimler alanında “5393 sayılı Belediyeler Kanunu”, “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, “5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu”, “5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu”, “5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiş; yerele verilen yetkilerde bir artış yaşanmıştır. Özellikle “5393 sayılı Belediye Kanunu” ve “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ile belediyelerin kentsel gelişime yön verme noktasındaki yetki, sorumluluk ve görevleri arttırılmıştır. Bu noktada 1983 yılından itibaren belediyelere yönelik kaynak ve yetki aktarımının, kentsel mekânın sermaye için bir yatırım alanı haline gelmesi sürecinde gerek bir takım yatırımlarla, gerekse de yasal ve kurumsal düzenlemelerle devlet tarafından verilen desteğin bir parçası olduğu da ifade edilmelidir. Bu strateji çerçevesinde ortaya konan son düzenleme 2010 yılında yürürlüğe giren “5998 Sayılı Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile “5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesi’nde değişikliğe gidilerek “Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir” hükmüyle belediyelerin kentsel dönüşüm projeleri konusundaki yetki alanlarının genişletilmesi olmuştur.

2005 yılında çıkarılan “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”, kentlerin dönüşüm alanlarıyla ilgili bir diğer önemli yasal düzenleme olarak hayat geçirilmiştir. “5366 Sayılı Kanun”la, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş alanların, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu alanlarda konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanlarının oluşturulabileceğine hükmedilmiştir. Kanun, kamu-özel sektör iş birliğini vurgulayarak, bu alanda temel düzenlemeler getirmiş ve yürütülen pek çok kentsel dönüşüm projesinin yasal dayanağını oluşturmuştur. Bu süreçte bir yandan TOKİ ve belediyeler öncülüğünde kentsel dönüşüm uygulamaları yaygın bir şekilde gerçekleştirilirken, diğer yandan da büyük

ölçekli inşaat sektörü aracılığıyla, kentsel rant değeri olan alanlarda yeni yaşam alanı olarak nitelendirilen rezidans türü lüks konut yapımı da artmıştır.

2000’li yıllarda, bir önceki dönemde fark edilen turizm ve kıyıların ekonomik gelişmede önemli birer aktör olduğu gerçeği daha çok gün yüzüne çıkmış ve bu alanların geliştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler ortaya konmuştur. 2003 yılında Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri’nin belirlenmesine yönelik olarak çıkarılan “4957 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”da ilgili bölgeler, “tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirilmek üzere belirlenen bölgeler” şeklinde tanımlanmış; bölgelerin sınırlarının belirlenmesi işinin, “Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleştirileceği” hüküm altına alınmıştır. “Bu alanlarda kültür, eğitim, eğlence, ticaret, her türlü teknik ve sosyal alt yapı alanları ve konut yapılabilecek” (Madde 1/j) ve “bu alanların tamamı veya bir kısmının plan amaçlarına uygun olarak Bakanlıkça, Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel yatırımcılara tahsis edilebilecektir” (Madde 3/D). Kanun’la birlikte, turizm potansiyeli taşıyan alanlarda yasal engeller nedeniyle gerçekleştirilemeyen büyük ölçekli projelerin önü açılmıştır.

Bu dönem içinde 2011 yılı, kentsel gelişime yönelik yetki, görev ve sorumlulukların büyük ölçüde merkezi yönetimin uhdesine alınması açısından bir milat olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde gerçekleştirilen özellikle iki düzenlemeyle yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm alanındaki yetkileri merkezi yönetime aktarılmıştır. Bunlardan ilki “644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” (KHK) olup bu KHK, daha sonra “648 sayılı KHK” ile birtakım değişikliklere konu olarak yenilenmiştir. İkincisi “6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” dur.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın kuruluş ve işleyişini konu edinen söz konusu iki KHK ile, “kentsel hizmetlerin, çevresel hizmetlerin ve kültür varlıklarının korunması konusundaki yetkilerin önemli bir kısmı yerel yönetimlerden alınarak merkezi yönetime devredilmiştir. Bu çerçevede bazı konularda ve alanlarda planlama yetkisi dahil merkeze alınmış, kentsel dönüşümün önün açmak üzere bir Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Mekânsal Strateji Planı adıyla yeni bir plan türünden bahsedilmiştir” (Görmez vd., 2013: 358).

2012 yılında afet riski taşıyan alanlar için çıkarılan, 6306 sayılı Afet Riski Taşıyan Alanların Dönüştürülmesine’ ilişkin Kanun, “Afet riski bulunan kentsel alanlar ile bu alanlar dışında kalan riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, sağlıklı ve güvenli bir kentsel yaşam çevresi sunmak amacıyla iyileştirme, tasfiye

ve yenileme dönüşüm tipleriyle uygulama yapılabilmesi” amacına sahip olsa da, “dönüşüm” kavramını dar kapsamda algılayarak, yıkım riski olan alanlarla sınırlama getirmiş ve "riskli alan ve rezerv yapı alanı ile riskli yapıların bulunduğu taşınmazlara ilişkin her türlü ölçekteki planı resen yapmak, yaptırmak ve onaylamak yetkilerini” Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na vererek, dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimleri geri planda bırakmış kentsel dönüşüme son derece “merkezi” bir boyut kazandırmıştır. Düzenleme sonrasında kentsel dönüşüm ve yenileme uygulamalarına yönelik yetkilerin tümü TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın elinde toplanmıştır. “Ayrıca Kanun; Çevre, Kıyı, Mera, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Boğaziçi Kanunu gibi çevre koruma amaçlı kanunların, bu kanuna aykırı hükümlerinin uygulanamayacağı hükmünü getirmiş, bu kanunun uygulanmasına engel olabileceği düşünülen birtakım kanunların değiştirilmesini öngörmüştür. Kanun sonrasında kentsel dönüşüm, hiçbir tarihsel, kültürel, ekolojik değer tanımadan gerçekleştirilebilir bir hal almıştır” (Görmez vd., 2013: 359).

2018 yılına gelindiğinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca 13 milyon konutun imar ve iskân sorununu çözmek için “imar barışı” sürecinin başlatılacağı duyurulması üzerine, 7143 Sayılı “Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”a “3194 sayılı İmar Kanunu’na geçici 16.madde eklenmesini öngören” imar barışı adı altında kaçak yapıların affedilmesini içeren bir madde eklenmiştir. Bu madde ile ruhsatsız ya da ruhsat eklerine aykırı olarak inşa edilmiş yapıların kayıt altına alınmasının yolu açılmış, bu kapsamda 31.12.2017 tarihinden önce inşa edilmiş yapılar bedel karşılığında imar barışından yararlanarak yapı kayıt belgesi almışlardır. Bu bağlamda İmar barışıyla kişilerin mülkiyetinde bulunan kaçak yapılar, kayıt altına alınarak meşruiyet kazanmış; kaçak ve plansız olarak inşa edilen yapıların gelişimi daha önceki dönemlerde olduğu gibi bir kez daha yasal bir boyut kazanmıştır.

Kentsel gelişmeye yön verecek son düzenleme ise 2023 yılındaki 7471 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un kabul edilmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Rezerv yapı alanı kapsamını oldukça genişleten bu Kanun’la, “yeni yerleşim yeri olarak” ifadesi tanımdan kaldırılmış; böylece yeni veya var olan yerleşim alanlarının rezerv yapı alanı olarak belirlenebilmesinin önü açılmış ve rezerv yapı tespitiyle ilgili neredeyse bütün kısıtlamalar ortadan kalkmıştır. Bu kanun “yerleşim yerinde bulunan parsellerin de rezerv yapı alanı olarak belirlenebilme ihtimalinin bulunması ve afet riski altında bulunmayan alanların da rezerv yapıya konu edilerek kentsel dönüşüm kapsamına alınabilme ihtimalinin önünü açtığı” gerekçesiyle kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açmıştır.

2000’li yılların neoliberal kentleşme evresinde, imar mevzuatı kapsamında gündeme getirilen yasalar, esas olarak 1980’li yıllarla birlikte gündeme gelen “değişim değeri üzerinden ele alınan bir kentsel mekân anlayışının” yerleşmesinde çok temel birer rol üstlenmişler ve böylece, neoliberal politikaların kentler üzerinden de hayata geçirilmesinde önemli birer araç olmuşlardır. Bu çerçevede kentsel mekânın neoliberal kentleşme politikaları ekseninde yeniden yapılandırılması ve bu yeniden yapılandırma sürecinin önündeki tüm engellerin kaldırılması sağlanmış olup, dönem içinde merkezi yönetimin kentsel dönüşüm alanında tek başına bir kanun çıkaramaması karşısında, süreci farklı kentsel dokular üzerinde parçalı hale getirme yönünde bir politika izlemesi, dönem içinde yürütülen politikaların motivasyonunu açık şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Osmanlı’nın özellikle son döneminde gerçekleştirilen bir takım yasal ve kurumsal düzenlemelerle “Cumhuriyet’e, özellikle liman kentlerinde büyük ölçüde dönüşmüş bir kentsel yapı ve kentsel yaşam ile güçsüz de olsa bir belediye kurumu ve önemli kentlerde mevzi planlar düzeyinde de olsa uygulanmaya başlanmış bir kent planlama pratiği devredilmiştir” (Tekeli, 2011c: 110).

Türkiye modernleşmesi, ciddi bir mekân organizasyonu olan ve hatta büyük ölçüde bu organizasyona dayanan bir proje olarak nitelendirilebilir. Kentleşmiş, sanayileşmiş ve modern bir toplum tahayyülü, pek tabii, buna uygun bir mekân organizasyonu gerektirmektedir. Mekân, bu minvalde inşa edilecek olan toplumun modern ideallerinin somut bir yansıması olmalıdır (Çavuşoğlu, 2014: 53).

Ülke genelinde güçlü bir kentleşme hareketinin gözlenmediği 1923-1950 arası dönemde kentlerde yaşayan nüfus, kentin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan sebeplerle artış göstermiş ancak kentli nüfus oranı büyük ölçüde sabit kalmıştır. 1927 nüfus sayımına göre Türkiye’deki toplam nüfusun %24,2’si kentsel alanda yaşıyorken, 1950’ye gelindiğinde bu oran ancak %25’e yükselebilmiş olup, Başkent Ankara dışında bu dönemde kentsel alanlara göç yok denecek kadar azdır. Dönemin pek çok büyük kentinin nüfus artışı binde 20-30’u aşmazken, Ankara’da oran binde 61’i bulmuştur (Keleş, 2021: 60). “Ulus devletinin kentleşmesi” olarak da nitelendirilen bu süreçte, yeni rejimin biri “merkezileşmiş bir devlet yapısının kurulması” diğeri “ulusal düzeyde bir araya gelmiş topluluğun tek kimlik etrafında bütünleştirilmesi” olan temel amaçlarının bir parçası olarak modern ve Batılı kentler yaratma fikri ön plana çıkmaktadır. Bu fikir çerçevesinde başkent Ankara’nın mekânsal organizasyonunun ülkenin diğer kentleri için bir laboratuvar olma özelliği taşıması amaçlanmış; dönemin kentleşme politikaları da bu ekseninde şekillenmiştir.

Türkiye, 1950’li yıllardan itibaren kırdan kente göç dalgasının yarattığı büyük değişim süreçlerinin üstesinden, bünyesindeki enformel mekanizmalarla görece rahat bir biçimde gelmiş, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda farklı yapılar ortaya çıksa da bütünlüğünü koruyabilmiştir. Kentleşmesini ağ türü ilişkiler vasıtasıyla gerçekleştiren Türkiye’de, kente yeni gelen göçmenler, bu dönemde, kentle tanışma ve kentsel deneyimler geliştirme konusunda, kendi imkanlarının el verdiği ölçüde, korunaklı alanlara sahip olabilmiş (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 96-97) ancak bunun bedeli olarak Türkiye kentleri “gecekondu” olgusuyla tanışarak büyük ölçüde bunun üzerinden şekillenmeye başlamıştır.

1980’li yıllar, neoliberal politikaların kent üzerinde etkisini göstermeye başladığı yıllar olup, kentsel mekânların sermayenin önemli yatırım alanları haline gelmesi sürecinin de başlangıcına tekabül etmektedir. Ancak söz konusu etkinin, özellikle büyük sermayenin gayrimenkul sektörüne yaptığı yatırımlarla kentleri hem mekânsal ve hem de toplumsal olarak ayrıştırma üzerinden şekillendirmesi ve bunun Türkiye’nin hemen bütün büyük kentlerine yayılması 2000’li yıllar sonrasında gerçekleşmiştir. Bu değişim büyük ölçüde “kentsel dönüşüm ve yenileme” kavramı ekseninde şekillenmiş, ardı ardına çıkarılan yasalar ve kurumsal düzenlemeler ile süreç desteklenmiştir. 2000’li yıllarla birlikte bu çerçevede gelişen kentleşme politikaları, 2010 yılından itibaren kentsel dönüşüm süreçlerinde TOKİ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na aktarılan önemli yetkilerle başka bir boyut kazanmıştır. gecekondu bölgeleri, afet riski olan alanlar, tarihi kentsel bölgeler ve kentsel rant değeri yüksek olan bölgelerde yürütülen uygulamalar, merkezîyetçi nitelikleri, bütünsellikten uzak planlama süreçlerine sahip olmaları, kentsel dokuyu, kültürü ve kimliği büyük ölçüde yok saymaları ve kentte yaşayan gelir grupları arasında keskin bir mekânsal ayrışmaya yol açmaları nedeniyle ciddi şekilde eleştirilmekte ve özellikle son yıllarda kentleşme politikalarında yerel halkın, STK’ların ve yerel yönetimlerin daha aktif katılımının olduğu, çok aktörlü planlama ve kentsel gelişim modellerinin geliştirildiği ve kent sakinlerinin ihtiyaçlarının dikkate alınarak, kentsel yaşam kalitesini artırmak temel amacının benimsendiği ciddi bir değişimin gerekliliği dile getirilmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, Ş. (2004). Türkiye’de Kentbilim Gelişim Sürecine Eleştirel Bir Yaklaşım. İçinde: M. Güneş (Ed) *Küreselleşme Kısacasında Kent ve Politika* (ss.145-172), Ankara: Detay Yayıncılık

Ahmad, F.(2010). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çev. S. C. Karadeli, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları Ve Ankara Deneyimi, İçinde: Y. Sey ve D. Özkan (Ed.) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (ss. 41-64), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Arlı, A. (2005). "Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.6, 283-352

Ataay, F. (2004). Türkiye'de Kentsel ve Bölgesel Gelişme Dinamikleri (1923-2000) İçinde: M. Güneş (Ed) *Küreselleşme Kısacasında Kent ve Politika*, (ss. 5-62), Ankara: Detay Yayıncılık

Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Görmez, K.; Uçar Altınışık, H. ve Bahçeci, H. I.(2013). Muhafazarlık, Neoliberalizm, Kentsel Dönüşüm ve Kimliksiz Kentler İçinde: Y. Bulut, V. Eren, S. Karakaya, A. Aydın (Ed.) *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar* (ss.355-360), Ankara: Pegem Akademi

Halaçoğlu, Y. (2014). *XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999) Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. İçinde: O. Baydar (Ed.) *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (ss. 249-268), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Kansu, A. (2019) Jansen'in Ankarası İçin Örnek Bir "Bahçe Şehir" ya da Siedlung: "Bahçelievler Yapı Kooperatifi 1934-1939. İçinde: F. Şenol Cantek(Ed.) *İcad Edilmiş Şehir* (ss. 125-144.) Ankara: İletişim Yayınları

Keleş, R. (2016). Kentleşme. İçinde: M. Ersoy (Ed.) *Kentsel Planlama: Ansiklopedik Sözlük* (ss. 211-213), Ankara: Ninova Yayınları

Keleş, R.(2018). *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*, Ankara: İdealKent Yayınları

Keleş, R. (2021). *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi

Kılıçkaya, U. Ş. (2007). Kapitalist Yeniden Yapılanma Süreçlerinde Planlama-Siyaset-Mekan İlişkilerini İzmir ve Bölgesinde Aramak, *Planlama, Siyaset, Siyasalar: 6. Türkiye Şehircilik Kongresi El Kitabı*, (ss. 125-131) Dokuz Eylül Üniversitesi

Kurtuluş, H.(2013). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi.İçinde: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak,, M. Şiriner (Ed.) *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (ss. 177-225), İstanbul: Örgün Yayınevi

Şengül, T.(2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset- Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, Ankara: Demokrasi Kitaplığı

Tekeli, İ.(1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. İçinde: Y. Sey ve D. Özkan (Ed.) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (ss. 1-24), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2023) *Türkiye’de Kent Planlama Düşüncesinin Gelişimi*, [http://www.planlama.org/index.php/aratrmalar/makaleler/44-tuerkiyede-kent-planlamas-dueuencesinin-geliimi](http://www.planlama.org/index.php/aratirmalar/makaleler/44-tuerkiyede-kent-planlamas-dueuencesinin-geliimi) (10.02.2023)

Tekeli, İ.(2009). *Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2011a). *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2011b). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2011c). *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Extended Summary

One Hundred Years of Accumulation: An Analysis of Türkiye's Urbanization in Terms of Legal, Institutional and Political Structuring

Research Problem and Question

Since Türkiye experienced the industrialization process later than the West, it is a country whose urbanization process has been shaped in a problematic way. Although this type of urbanization, defined by phenomena such as unhealthy, rapid or excessive urbanization, has similarities with the experiences of many other developing countries, Türkiye's unique economic, political and social conditions, which have been shaped in the historical process, make it necessary to consider the urbanization process in Türkiye in the context of its own Dynamics. In order to reveal these dynamics, it is important to understand how and under what political and economic conditions urbanization policies were shaped in Türkiye since the Ottoman Period.

Purpose

The aim of the study is to make an analysis of the urbanization experience of Türkiye, which has left the centenary of the Republic behind. Bu amaç

doğrultusunda okura geçmiş deneyimler sunularak kentleşme politikalarının olası seyrine dair bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmektedir. In line with this aim, it is aimed to provide the reader with a perspective on the possible course of urbanization policies by presenting past experiences.

Method

The study is based on literature research and a descriptive and explanatory method was adopted in the study within the framework of the findings obtained from primary and secondary sources. While making this analysis, the political, economic and social conditions specific to each period were taken into account and the relevant legislation was discussed to the extent that it served this purpose.

Results and Conclusions

Türkiye's modernization can be described as a project that involves a serious spatial organization and is even largely based on this organization. The imagination of an urbanized, industrialized and modern society, of course, requires a suitable spatial organization. The space should be a concrete reflection of the modern ideals of the society to be built in this manner. In the period between 1923 and 1950, when no strong urbanization movement was observed throughout the country, the population living in cities increased due to reasons arising from the city's own internal dynamics, but the urban population rate remained largely constant. While the population growth of many major cities of the period did not exceed 20-30 per thousand, the rate in Ankara reached 61 per thousand. In this process, which is also described as the "urbanization of the nation state", the idea of creating modern and Western cities comes to the fore as part of the main aims of the new regime, one of which is "the establishment of a centralized state structure" and the other is "the integration of the community gathered at the national level around a single identity". Within the framework of this idea, the spatial organization of the capital Ankara was aimed to be a laboratory for other cities of the country; The urbanization policies of the period were also shaped on this axis.

Türkiye has overcome the great change processes created by the wave of rural-urban migration since the 1950s, relatively easily, with the informal mechanisms within its structure, and has been able to maintain its integrity even though different structures emerged in social, political, cultural and economic terms. In Türkiye, which realized its urbanization through network-type relationships, new immigrants to the city were able to have sheltered areas, as much as their means allowed, in this period to get acquainted with the city and develop urban experiences but this came at a cost. As a result, Turkish cities were introduced to the "slum" phenomenon and began to be shaped largely through it.

The 1980s were the years when neoliberal policies began to show their impact on the city, and corresponded to the beginning of the process of urban spaces becoming important investment areas of capital. However, it was only after the 2000s that the effect in question shaped cities through both spatial and social segregation, especially with the investments made by big capital in the real estate sector, and that this spread to almost all major cities in Türkiye. This change was largely shaped around the concept of "urban transformation and renewal", and the process was supported by successive laws and institutional regulations. Urbanization policies that developed within this framework in the 2000s gained another dimension with the important powers transferred to TOKİ and the Ministry of Environment and Urbanization in urban transformation processes since 2010. The practices carried out in slum areas, disaster risk areas, historical urban regions and regions with high urban rent value are due to their centralist nature, non-integrative planning processes, largely ignoring the urban texture, culture and identity, and a sharp spatial difference between the income groups living in the city. They are seriously criticized for causing segregation, and especially in recent years, there has been a more active participation of local people, NGOs and local governments in urbanization policies, multi-actor planning and urban development models have been developed, and the main aim has been to increase the quality of urban life by taking into account the needs of city residents. The necessity of a change is expressed.

Makale Yazım Kuralları

- 1) Türkçe özet (en fazla 100 kelime) ve anahtar kelimeler (en fazla 5 kelime), makalenin İngilizce başlığı, İngilizce özet ve anahtar kelimeler tam olmalıdır. Özetler ve anahtar kelimeler başlıktan hemen sonra yer almalıdır.
- 2) Makale en az 5000 kelime, en çok 9000 kelimedenden oluşmalıdır. Toplam (özetler ve makale metni) kelime sayısı başvuruda belirtilmelidir.
- 3) Derginin sayfa ölçüleri üstten 2,5, alttan 2,8, soldan 2 ve sağdan 1,5 cm, kenardan uzaklıkları üstbilgi 1,5, altbilgi 1,8 boşluk verilerek ayarlanabilir. Yani metne ayrılmış alan ölçüleri 16 x 24 cm olarak kullanılmalıdır. Tablolarda ve özel çizimlerde aşağıda verilen ölçüler dikkate alınmalıdır. Tablolarda kaymalar ve şekillerde bozulmalar olmaması için bu ölçüye dikkat edilmesi yerinde olacaktır.
- 4) Metinde;
 - Yazı karakteri Times New Roman,
 - Makale başlığı 18 punto, koyu, küçük harf, sola yaslı,
 - Yazar isimleri 14 punto, adları küçük, soyadları büyük harf, sağa yaslı,
 - Öz, Anahtar Kelimeler, Abstract, Keywords ve metinleri italik, 10 punto, makale başlığının İngilizcesi koyu, italik, 11 punto ve sola yaslı,
 - Ana başlıklar 14 punto, koyu, sola yaslı ve küçük harf,
 - İkinci başlıklar 12 punto, koyu, sola yaslı ve küçük harf,
 - Üçüncü başlıklar 11 punto, koyu, italik, sola yaslı ve küçük harf,
 - Dördüncü başlıklar 11 punto, italik, sola yaslı ve küçük harf,
 - Metinde satır aralığı tek, 11 punto, iki yana yaslı ve paragraflardan sonra boşluk 2 nk,
 - Kaynakça 10 punto ve sola yaslı kullanılmalıdır.
 - Kısaltmalar, ilk gösterildiği zaman açık biçimde ve kısaltılmış biçimi parantez içinde yazılmalıdır. Daha sonraki gösterimlerde ise kısaltılmış hâli verilmelidir.
 - Tablo ve şekil numarasından sonra nokta konulup tablo ve şekil başlığı verilmelidir. Başlıkların ilk kelimeleri büyük harflerle başlamalıdır (Örnek: **Tablo 1.** Yıllara Göre Kişi Başına Gelir). Eğer tablo veya şekil başka bir eserden alınmışsa, kaynak italik olarak küçük punto ile atıf kurallarına uygun biçimde tablo veya şeklin altında yer almalıdır. Tablo ve şekiller, siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır.
 - Metin içinde, üç satırı geçmeyen doğrudan alıntılarda “çift tırnak” kullanılmalıdır. Metinde doğrudan alıntılar dışında çift tırnak kullanılmamalıdır.

- Bir kaynaktan uzun (üç satırı geçen) alıntı yapıldığında, sağ ve soldan girintili (0,5 cm) ve 10 punto ile yazılmalıdır (tırnaksız). Alıntının sonunda, aktarılan kaynak sayfa numarası ile birlikte parantez içinde verilmelidir.
 - Metin içindeki özel terim ve tabirler ‘tek tırnak’ içinde gösterilmelidir. Özel isim değilse tırnağın içindeki kelimeler küçük harflerle yazılmalıdır. Vurgulanmak istenen kelime veya ifadeler için (altı çizili ya da koyu yerine) tek tırnak veya italik tercih edilmelidir.
 - Metnin içindeki yabancı kelimeler italik yazılmalıdır. Türkçe bir terim ya da tabirin yabancı dildeki karşılığı da verilecekse parantez içinde italik yazılmalıdır.
 - Metin içinde geçen sayılar, tek haneli ise yazı ile yazılmalı, iki ya da daha çok haneli ise rakamla yazılmalıdır.
 - Metin içinde numaralandırma yapılırken inci/üncü/uncu ekleri yerine nokta tercih edilmelidir.
 - Yüzde kelimesi için % işareti kullanılmalıdır.
 - Bir alıntı başka bir alıntının içinden yapıldıysa ‘aktaran’ ifadesiyle atıf verilmelidir.
- 5) Makalelerde metin içi atıf sistemi kullanılmalıdır. Atıflar dışındaki açıklamalar, dipnot biçiminde ilgili sayfa altında belirtilmelidir. Metin içindeki her atıf, kaynakçada mutlaka yer almalıdır. Metin içinde atıf yapılmayan eserlere kaynakçada yer verilmemelidir.
- 6) Metin içindeki atıflar, parantez içinde (yazarın/yazarların soyadı, kaynağın basım yılı: ilgili sayfa numarası sırası izlenerek) verilmeli ve yararlanılan kaynakların eksiksiz ve tam künyesiyle içeren Kaynakça listesi, metin sonunda, atıf sistemine uygun olarak gösterilmelidir. Niteliğine göre, kaynağın metin içindeki atıflarda ve kaynakçadaki yazılış biçimlerinin bazıları aşağıda gösterilmiştir:

Tek yazarlı kitaplar

Metin İçinde:

(Mardin, 2005: 56)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (2005). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tek yazarlı makaleler

Metin İçinde:

(Mardin, 1966: 56)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1966). “Opposition and Control in Turkey”. *Government and Opposition*, 1(3), 375-387.

İki yazarlı kitaplar:

Metin içinde:

(Horkheimer ve Adorno, 1995: 35)

Kaynakçada:

Horkheimer, M. ve T. Adorno (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği, Felsefi Fragmanlar I.* (Çev. Oğuz Özügül). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İki yazarlı makaleler

Metin içinde:

(Grey ve Garsten, 2001: 240)

Kaynakçada:

Grey, C. ve C. Garsten. (2001). "Trust, Control and Post-Bureaucracy". *Organization Studies*, 22(2), 229-250.

İkiden çok yazarlı kitaplar

Metin içinde:

(Arrighi vd., 1995: 51)

Kaynakçada:

Arrighi, G., T. K. Hopkins ve I. Wallerstein (1995). *Sistem Karşısı Hareketler.* (Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.

İkiden çok yazarlı makaleler

Metin içinde:

(Held vd., 2012: 215)

Kaynakçada:

Held, D., A. Mc Grew, D. Goldblatt ve J. Perraton (1999). "Globalization". *bal Governance*, 5(4), 483-496.

Derleme yayınlar:

Metin içinde:

(Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 1986: 3)

Kaynakçada:

Kalaycıoğlu, E. ve A. Y. Sarıbay (Ed.) (2011). *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Derleme yayınlar içinde yer alan makaleler:

Metin içinde:

(Mardin, 1986: 39).

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1986). Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma. *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi.* (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Bir yazarın birden fazla aynı tarihli yayını olması halinde:

Metin içinde:

(Mardin, 1990a: 61)

(Mardin, 1990b: 55)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1990a). Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak “Sivil...

Mardin, Ş. (1990b). Türkiye’de İktisadî Düşüncenin Gelişmesi...

Yazarsız/kolektif yayınlar:

Metin içinde:

(TODAİE, 1991: 101)

Kaynakçada:

TODAİE (1966). *Merkezi Hükümet Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri, Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi Raporu*, Ankara: TODAİE Yayını.

İkincil kaynaktan yapılan alıntılar:

Metin içinde:

(Parsons, 1951: 170 aktaran Mardin, 1983: 29)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1983). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Elektronik ortamdan yapılan atıflar:

a) *Alıntı bir yazarın eserinden yapılmış ise*, metin içindeki atıflar yazılı kaynaklardaki yöntemle yapılmalı; kaynakçada ise, yazar/yazarların soyadı, adı, yayın ya da gözden geçirilme tarihi, belgenin tam adı, parantez içinde eksiksiz http ya da ftp adresi ile belgeye ulaşma tarihi, aşağıdaki örneğine uygun olarak verilmelidir.

Metin içinde:

(Chhotray ve Stoker, 2009)

Kaynakçada:

Chhotray, V. ve G. Stoker (2009), *Governance: from theory to practice*, https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230583344_10#page-1 (06.04.2017).

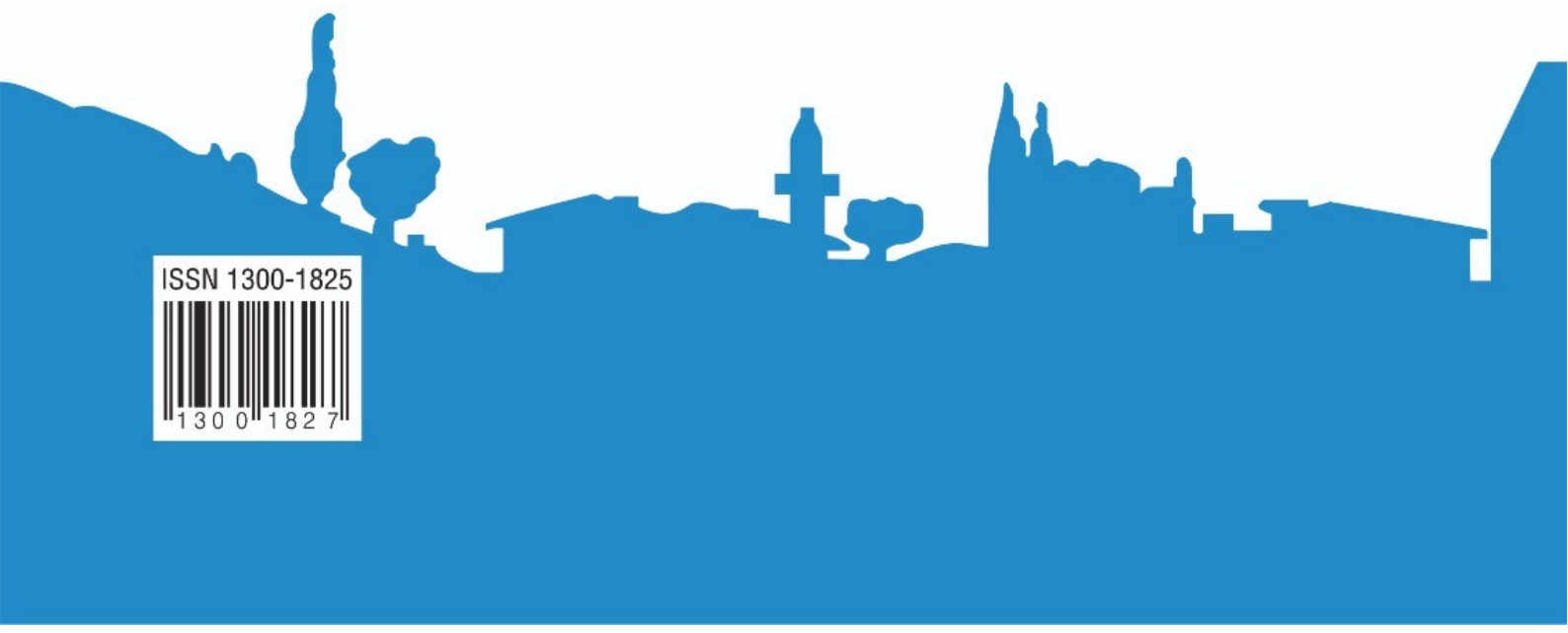
b) *Alıntı doğrudan bir siteden yapılmışsa*, metin içindeki atıflarda web sitesinin genel adresi ve siteye ulaşma yılı parantez içinde verilmelidir. Kaynakçada ise alt adresleri de kapsayan web adresi, siteye ulaşma tarihi (gün, ay ve yıl) ile birlikte ayrıç içinde verilmelidir.

Metin içinde:

(data.worldbank.org, 2017)

Kaynakçada:

<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=SI.POV.NAHC> (30.05.2017)

ISSN 1300-1825

13001827